

Lentebloesem

Antoon Coolen

bron

Antoon Coolen, *Lentebloesem*. Het Nederlandsche Boekhuis, Tilburg 1937 (herdruk)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/cool004lent02_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Het Kindje

I

Het kindje was geboren. Het lag bij de moeder in bed. De moeder, bleek en zwak, hield 't kindje in haar arm. 't Was een popke, roze, en een gezichtje met dichtgeknepen oogjes, en op z'n kopke lag wat sluik, lang zwart haar. Zijn neusje was een nietigheidje, zijn oortjes waren als ineengefrommelde roze-blaadjes. Het lag veilig in moeders arm. De moeder keek er veel naar. Iedere keer opnieuw. Iedere keer - als ze onwillekeurig, soms om even te hoesten, het hoofd had afgewend - keek ze gauw weer opnieuw ernaar. Naar zijn neusje, zijn oortjes, zijn voorhoofdje, zijn wenkbrauwjes. Ze zocht het nietige handje, ze liet de kleine paarse vingers haar vinger omgrijpen. Die aanraking was éérst iets kils. Dan werden

die kille vingertjes zoetjesaan warm van moeders warme vinger. Moeder keek en keek: dat is nou mijn kindje - mijn eigenste, wezenlijke kindje. Dan deed ze de oogen toe, en vroeg zich, met de oogen toe, af: hoe ziet er mijn kindje uit?

Zoo-en-zoo-en-zoo: dikke wangetjes, dikke en héél zachte, bijna vóchte, en paars-en-roze; - en zwarte, lange wimpertjes, en een roze voorhoofdje met net allemaal plekje van zàchter roze. Dan deed ze de oogen open, gauw, verlangend om weeral te kijken. En het was weer nieuw en anders, weer mooier, weer kostelijker. De moeder voelde de vreugde diep in haar hart zwellen, kloppen, dringen, opstijgen naar haar keel. Dan kuste ze, zacht-innig, het kleine paarse wangetje, proefde even, met de lippen, aan die allerliefste vingertjes-topjes. Het kindje sliep door, in z'n kleine hartje klopte warm het leven.

II

De vader kwam ook af-en-toe kijken. Die liep voorzichtig op z'n teenen, als kwam hij

hier in een heiligdom. Tijdens de bevalling had de vader veel angst doorleefd. Het weegeklaag schreide in zijn ziel. Dat deed hem zoo'n pijn, dat hij het niet kon uithouden. Hij doolde door het huis, soms radeloos, iederen keer angstig-gauw naar de zuster, naar den dokter. Hij had wel heel graag de arme moeder willen omhelzen, koesterend en troostend, maar een vreemde - want tot dan onbekende, schroom, hield hem weg van de kamer, waar in smarten werd gebaad. 't Leek hem onrechtvaardig toe, dat hij in dat lichaamslijden niet kon deelen. Hij schrok er voor terug, dat de moeder hem zou zien staan, buiten het geweld van de lichamelijke smart, die ze leed. Hij beefde. Als hij iets aanraakte, iets opnam, dan viel het hem op, dat zijn hand zoo beefde. Toen doorliep hij, biddende, het huis: O God, sta haar bij, o God, help haar. Heilige Maria, Moeder Gods, help haar. Toen was de zuster hem komen zoeken: een jongen, een jongen, een flinke, gezonde jongen! En de moeder wachtte hem, haar oogen, die vol tranen waren, lachten! Zij had, zij, zwakke en nu zoo moede

vrouw, hun lieve kindje aan het hart. En het fluisteren van de moeder had de innigheid van dat echte warme uitjuichen. En de vader wist niet wat te zeggen. Het waren maar enkele woorden, maar èchte, uit de ziel. Hij was aangedaan, zóó overstelpt, dat was een overvloeien van liefde, daar diep in den vader, van liefde voor de moeder en het kind. Als hij binnen kwam, op de teenen loopend: slaapt het? fluisterde hij. En zij zei zoetjes: ja... Of, en dan een beetje vrijer, luider: néé... Hij kwam dan kijken. Hun beider gezichten lachten: de vader en de moeder konden niet anders dan lachend te zamen kijken naar het kind. In hun harten lag on-afgebroken een warme vreugde-lach. Zij praatten zoetjes over het kind. Zij hielden elk een handje vast. Dat voelde aan als zijde, mild als zachte dons: de teere nagelkes aan de vingertopjes voelden aan als perlemoeren broosheidjes. Onder hun liefde sliep het kind. Of het lag wakker zachtjes te rusten, veilig onder vader-en-moeder's blik, onder de vele zacht gezegde woordjes van liefde, die zij over hem aan elkander zeiden.

's Nachts sliep het kind in een wieg, roze gearneerd, onder 'n kruisje van ivoor, waarop, precies in het midden, een engele-kopje met twee vleugeltjes, of het er zóó, lichtjes en luchtigjes, was opgevlogen. Moeder luisterde, ook al sliep zij, naar ieder geruchtje dat er kwam uit 't diepe van de wieg.

III

Het kindje groeide voorspoedig. En de moeder herstelde voorspoedig. De dag, dat de moeder de kraamkamer verliet, was een feestdag. De vader had een rijkdom van bloemen aangedragen. En hij volgde de oogen der verraste moeder, toen zij keek, lachend, van de eene ruiker naar de andere. Zij hadden samen de wieg van het kind in de huiskamer gedragen. En de vader had, voor het eerst na heel veel weken, weer eens piano gespeeld: onwillekeurig zachte, fijne melodieën. Iederen keer als de vader de moeder aankeek, knikte zij hem lachend toe. Het was of de moeder lang was weg geweest, in een vreemd land, en nu met

haar aanwezigheid de kamer weer gezellig kwam maken. Alle dingen vervriendelijkten, zelfs de bloemen kregen dieper glans nog, puurder kleur, onder de warmte van den blik der moeder. De wieg, de stille wieg, waarin het kind zoetjes lag te bewegen, maakte de huiskamer voller, drukker. Het was een schoone vreugde-dag.

IV

Er kwam een schoone, gelukkige tijd. Dag-aan-dag groeide het voorspoedige kind. Als de moeder het aan de borst had, en zij voelde, hoe het de melk uit haar lichaam dronk, - dan wist zij niet, wat toch wel te willen zeggen van louter vreugd. De woorden, die in haar opwelden, liet zij maar ongesproken, maar zij dacht: kleine kindje, in de melk, die gij drinkt, trilt mijn liefde voor jou, - lief, klein, teer wezentje! - Ik ben jouw moeder, ik, ik, ik, ja, kijk maar zoo, lieve wijzeman. Wat ik je geef, ik wil, dat het allemaal goed is. Mijn borst is warm, gij ligt er warm en veilig aan - maar,

het is de warmte van mijn hart, die je nou al beveiligt voor alle kwaad en lijden, dat er is. - In mijn oogen moogt ge nóóit anders zien dan liefde voor jou, dan vreugde. - Ja, kijk me maar aan, engelke, bèngelke dat-je-bent. Dat is koesterend voor je, hè? - en warm voor je, hè? - hier zoo te rusten aan mijn hart; - maar dat weet je nog niet. Je hartje zal ik vullen, iederen dag, met alleen maar moois, alleen maar goeds. Want als ge gróót zijt, een groote jongen, dan moet ge een mooie, goeie, férme jongen zijn. En ja, als ge dat bent, mooi en goed en ferm van harte, dan wordt ge het ook naar het lichaam;... niet een sufferd, nee, néé, dat moogt ge niet zijn, maar flink en ferm, een voetballer... een athléét zelfs, ha! ha! - ge hebt er wel armen en beenen voor, dikkerdje, kleine schat van me!

Maar ze voelde naar zijn hartje, ze voelde dat kloppen, kleintjes en warm, met teere slaagjes, en ze zei, met een schok ineens heel ernstig:

- Och God, ik dank U zóó, zóó... wat een mysterie, o kleine lieveling!

Ze hief het wezentje naar haar gezicht, kuste de oogen, de wangen, den mond. Ze ging het weer in zijn wieg leggen, en ze nam het kleine hoofdje in beide haar handen, en groette, lachende-goede-dag-knikkende: dàg, dàg, dàg mijn jongen, mijn gróóte schat!

V

Of, als ze beiden, vader en moeder, kinderen waren mèt het kleine wicht. Beiden lachend over het kind heen gebogen stonden, wàrm van geluk. Dan nam de vader het op, als het uit zijn slaap wakker werd, droeg zijn kostelijke schat in de armen. De voetjes van het kind, bloot en paars-roze, sloegen in zijn gezicht, spartelend druk, maar met tóch zachte aanrakingen. Hij droeg het naar de piano, hield het op het toetsenbord, het kind trappelde op de toetsen, kraaiend van plezier om de klanken, 't sloeg zijn koude vuistjes in vaders gezicht, en keek alweer naar moeder, het stiet in korte schreeuw-kreetjes zijn verlangen uit naar voedsel. Op moeders schoot, aan moeders

borst werd het stil, liet zich zachtjes wiegen, totdat zijn buikje rond was, en hij, op zijn rugje in moeders schoot, aan het dromen ging. De vader stond daarbij gebogen, beiden zagen in de oogen van het kind, zij zagen elkander erin, zij zagen erin de warmte van hun liefde en hun geluk.

‘t Heeft jouw oogen,’ zei zij.

‘Nee, de jouwe!’

‘Zie dan, het wit is melkachtig - bij mij is dat blauw, bijna heelemaal blauw - en rond het oogappeltje, ja, zie maar eens, dat tintelende blauwgrijs, zie je wel? en ook zijn wenkbrauwttjes zijn precies de jouwe.’

‘Goed,’ lachte de vader, ‘mijn oogen. Maar het heeft toch jouw neus en mond, héélemaal, kijk maar eens, zijn ronde lipjes en de dikke plooien in de mondhoeken.’

‘Ach jij!’ zei de moeder, gelukkig, wel wetend, dat het toch wezenlijk zoo was.

In de oogen van het wicht glinsterde iets, als een lachje van pure pret. 't Stamelde wat, 't kraaide fel, dan lag het weer stil. - Maar nu moest het verschoond.

‘t Heeft... ons beider hart, hè?’ vroeg de moeder.

‘Zou je denken?’

De moeder had het uitgetrokken, het lag zoo maar op tafel, het proestte, kraaide onder moeders natte spons.

‘Zie dan toch wat een mooi lijfje.’

Het lag, op zijn blooten rug, - zijn buikje zacht en roze en soepel als zij, de borst flink en ruim en kloek, de beenen malsch-rond, de dijten recht-op gestoken, en zijn knieën tot balletjes gerond, de beenen slaande in de lucht, en zelfs de teentjes zaten niet stil, maar wriemelden tegen-een, en z'n vuistjes trachtte het in den mond te duwen. De moeder gaf het zijn verschooning en ging het in de wieg leggen, en, onder moeders oogen en onder het ivoren kruiske, sliep het, als een engeltje.

VI

De vader en de moeder dachten altijd aan het kind: de moeder, die er heele dagen mee bezig was, de vader, die, onder het werk, in

gedachten altijd de moeder bezig zag met het kind. Naarmate het kind groeide, en levendiger glans, een glans van begrip in de oogen kreeg, luider kraaide en lachte, - naar die mate groeide het geluk van den vader en de moeder. Dat werd altijd dieper, inniger, rijker. Soms werd het de moeder wel eens wonderlijk bang-om-het-hart om àl dat geluk, omdat het toch zoo gróót was, zoo niet-te-zeggen-gróót, en zoo diep, en waaraan verdiend? Bang werd het de moeder dan om het hart, dat het haar ontnomen kon worden. Als die angst zoo ineens kwam, dan vlóóg de moeder naar het kind en drukte het lang, onstuimig aan het hart. Een enkelen keer sprak zij wel eens van dien angst tot den vader. De vader gaf haar dan moed: waarom toch bang... énkél omdat ons geluk groot is? Dit geluk, dat wil God graag, dat de menschen hebben...

‘Ik moet iets doen, ik moet iets doen,’ zei de moeder, ‘om God te laten zien, dat ik toch zoo blij ben, en zoo dankbaar...; dat ziet God wel... maar ik wil het zoo graag toonen door een daad. Wat moet ik dan toch doen?’

‘Wij moeten van ons kind een waardig mensch maken,’ zei de vader, ‘nú al, dag-aan-dag zijn leven mooi maken... zorgen, dat het mooi wordt, later, voor hem... en dat zijn ziel rein blijft voor God.’

De moeder voelde dan wel de angst weggaan. Het geluk beklémde haar dan niet meer, als zij dááaraan dacht, dat zij het kind dáárvoor had, om er een waardig mensch van te maken, een waardige, edele mensch, nu al, nu al dag-aan-dag dat doen - opdat het kind groeit in enkel maar liefde en in vreugde, zooals God zoo graag wil, dat kinderen opgroeien.

En eens, toen de vader zoo gesproken had, schreide de moeder, lang en warm - zulk stil en warm geschrei - de eerste deemoedige moedertranen, die ze schreide, over het kind gebogen. De moeder, schreiende, zei:

‘O, dat ik moeder ben, dat dàt zóó is, moeder zijn!... zóó schoon... zóó, dat, wat God dan als dank vraagt, nog weer het allermooiste is voor ons zelf... dat... ach ik kàn niet zeggen, hoe gelukkig ik ben... laat me maar eventjes schreien.’

De moeder schreide in de armen van den vader.

De moeder en de vader maakten dag aan dag het leven van het kind mooi, en het kind, onbewust, maakte het leven van vader en moeder dag-aan-dag al mooier.

Meibruidje

Uit het dagboek van een bakvisch

7 Mei: Vandaag word ik achttien. Het was een heerlijke dag. Ik kreeg: van mijn zusjes pianomuziek, van vader en moeder een Beethoven- en Mozart-buste; van vele kennissen bloemen: narcissen, seringen, lila en witte, margarieten, tulpen, madelieven, en witte rozen, de eerste die ik van 't jaar zie. Ik heb van Grieg gespeeld, en Herman, een nieuwe kennis van mijn broer, maakte me zijn welgemeend compliment. Hij is een aardige jongen. Ik heb mijn haar vandaag voor 't eerst opgestoken. Het maakt me een 'jongedame'!

Ik ben erg gelukkig.

10 Mei: Mijn witte rozen bloeien nog. Herman is vanavond geweest. We zaten te schemeren; het was een mooie Mei-avond. De

kaarsen op de piano brandden. Herman luisterde, naast Eef, mijn oudere zuster gezeten. Ik speelde 'Tempelweihe' van Kélar Bela en 'Clair de lune' van Debussy. Dit laatste was zóó moeilijk. Herman was één en al lof. Hij had een licht zomerpak aan. Ik vind hem echt een 'schat'. Ik geloof, dat Eef hem ook graag mag.

15 Mei: Ik heb vanmorgen van Herman armen vol seringens gekregen. Ik kom vazen te kort! Ik ben Herman zóó dankbaar! Ik heb hem gevraagd eens op mijn kamer te komen kijken, hoe mooi de bloemen er allemaal staan. Toen Herman ging, had ik hem wel willen uitlaten. Maar Eef deed het.

16 Mei: Herman is op mijn kamer geweest. Hij vond 'm gezellig. Ik heb een portret van Grieg gekregen van hem. En ik liet hem een foto van mezelf zien: ik aan de piano, met wat bloemen op den achtergrond. Herman wou ze met alle geweld hebben. Ik gaf het portretje niet graag. Het is nog met loshangend haar. Maar ik heb het hem toch maar gegeven. Met Eef ben ik naar het avondlof geweest en ik

heb voor alle menschen gebeden. Ik houd van alle menschen!

18 Mei: Herman is in drie dagen niet hier geweest. En vandaag heeft buurmans kat een van mijn twee pauwstaartjes doodgebeten. Ik voel me zoo ongelukkig. Was Herman nog maar gekomen! Eef is vanavond zonder mij uit geweest. Zij doet zoo vreemd. Allemaal dingen om treurig om te zijn.

20 Mei: Vanmiddag een groote wandeling gemaakt met moeder, Herman, Eef en mijn broer Wim. We zijn de velden in geweest. Het was een prachtige voorzomersche dag. Herman plukte madelieven voor me, en maakte een fransch gedichtje op mij. Ik weet niet meer hoe 't was. Maar hij zal het in mijn poëzie-album schrijven. Uit dankbaarheid speelde ik in een uitspanning, waar de jongens ons tracteerden, een stukje muziek op de piano. Er stond in drie talen deze titel boven: I love you - Je t'aime - Ich liebe dich. Het is een plezierige dag geweest.

21 Mei: Herman heeft het versje in mijn poëzie-album geschreven. Het is zoo:

Jolie, blonde jeune fille
N'aime que la beauté
Les fleurs, les chants et la musique
Aussi la vérité.
Tu es une marguérite de mai
La soeur d'une rose belle
Moi, j'aime la rose, mais
La soeur aussi en elle.

Wat zou dat willen zeggen? Dat hij me lief heeft? En ik te jong ben? En dat hij later, als ik van 'marguérite de mai' 'une belle rose' geworden ben, mij voorgoed liefhebben zal en 't mij dan zeggen? Als hij op mij wacht, ik wacht op hem. Ik hou o, zoo erg veel van hem! Ik wou, dat ik er maar wat ouder uitzag. Zoo oud als Eef. Ik durf het aan Eef niet zeggen, dat ik verliefd ben. Ik had al gedacht, dat Herman mij vandaag een zoen zou geven. Maar hij heeft het niet gedaan.

22 Mei: Ik heb vandaag van Herman een ander pauwstaartje gekregen. Het is een lief beestje, precies als twee druppels water het andere. O, wat ben ik blij! Toen Eef me gisteravond goeden nacht kwam zeggen, hilde zij.

Zij wou niet zeggen waarom. Ik heb gisteravond, bij mijn avondgebed, voor haar gebeden.

25 Mei: Vanavond waren we met zijn drieën bij de piano. Ik speelde, Herman en Eef, schuin achter mij, luisterden. Alleen de kaarsen op de piano brandden. De tuinkamerdeuren stonden open. Toen ik even ophield met spelen, floot er buiten een nachtegaal. Ik heb Herman erg getroffen. Toen hij heenging, gaf hij me lang en warm en hartelijk de hand. Dit was een schoone avond voor hem geweest, zei hij. Mijn hand moet gebeefd hebben in de zijne. Zou hij het hebben gevoeld? Hij sprak van een prins uit het bosch die bij zijn prinsesse-vrouwke een verrukkelijk schoonzusje kreeg. Eef zag er vanavond inderdaad verrukkelijk uit.

27 Mei: Ik heb de twee laatste avonden in bed geschreid. Alles is zoo vreemd en soms zoo droevig. Ik denk heel den dag aan Herman. Hij noemt me 'zusje' en 'kindje'. Wanneer zal hij zich verklaren, wanneer, wanneer zal het zijn? Wanneer zal het zijn, dat hij ineens 'lieveling' zegt? Ik zou zoo graag met

Eef er over praten; ik weet niet hoe het komt, doch ik durf niet.

29 Mei: Vanavond heb 'k met moeder gewandeld. Herman en Eef waren naar een concert. Ik was zoo graag meegegaan. Maar omdat vader op reis is, en Wim les had, ben ik maar liever bij moeder gebleven. Het was heel prettig. Toch ben ik erg ongerust, en ongedurig. Er scheelt me iets héél ergs. Als ik Herman vanavond nog maar gezien had, dan zou 't goed zijn geweest. Morgen zal ik een groote ruiker seringen naar hem brengen en aan de meid bij hem thuis, voor hem afgeven. Vóór ik inslaap zal ik alleen aan Herman denken.

30 Mei: O, dat dit nu zoo komen moest! Herman heeft Eef gevraagd. Toen Eef het mij zei, en ik haar gelukwenschte, begon ik te huilen en Eef schreide toen ook. 'Goede zusje,' zei ze, 'dat je mijn geluk zóó meevoelt.' Ze moest eens weten! Nadien, alleen, heb ik zooveel geschreid! Ik ben zoo droef en alleen en ongelukkig! Maar ik zeg niets aan Eef! O, nu is me alles duidelijk, als Eef alleen

uitging, en toen Herman sprak, dien avond, dat hij te zamen met Eef luisterde, dat hij toen sprak van 'de schoone oogenblikken'. En ik was niet het prinsesse-vrouwke, doch het verrukkelijke schoonzusje maar! O, lieve Heer, help me, help me!

31 Mei: Ik heb mijn haar weer in een vlecht gedaan. Moeder vindt dat veel aardiger. Ik heb spijt, dat ik niet pas zeventien of zestien geworden ben. Ik zou niet graag zoo oud zijn als Eef. Zij is gelukkig met Herman en ze zullen wel gauw hun verloving publiek maken. Ik kan er niets aan doen, maar ik vind Herman niet meer zoo aardig. Eef praat heel den dag met mij over hem. Ik noem haar gelukkig en prijs Herman. Dat vindt ze prettig. Herman zegt nog steeds 'zusje'. Moeder zei vanavond 'lief kind'. Zeker omdat ik mijn haar weer in een vlecht heb. Ik steek het pas weer op, als ik twintig word.

Kerstkindje

In dolore paries filios...
GENESIS III, 16.

I

Fritsje was uit school gekomen in het blijde vooruitzicht van twee schoone, vrije dagen: de kerstdagen. Het was een erg zachte winter en het was buiten net zóó alsof de lente moest komen. Fritsje's oogen keken guitig en de wind woei door zijn vlas-blonde haar. Fritsje's hoofdje was heelemaal vervuld van de groote blijdschap om het kerstfeest, en van de gedachte aan zijn zieke moeder, die nu al drie lange dagen te bed lag. Fritsje's vader had aan Fritsje gezegd, nu vanmorgen, dat het Kerstkindje bij hen zou komen, en moeder beter zou maken.

Fritsje was een naieve jongen, die erg aan

de wijsheid van zijn vader geloofde, daarom dacht hij nu zeker, dat inderdaad het kerstkindje komen zou, en dat het moeder zou genezen. Want vader wist alles, en als vader iets zei, dan was het zoo, dacht Fritsje. Dus Kerstmis beteekende niet alleen: twee dagen geen school en koeken en zoo, maar Kerstmis beteekende vooral: de komst van het Kerstkindje en moeders beterschap! Fritsje was echt tevreden. Hij liep huppelend van het schoolplein de straat op, waar de andere jongens stoeiden. Hij had veel haast. Alleen bij de kerk bleef hij even staan, om naar omhoog te zien, waar, rondom den toren, zwermen kraaien krijschend rondvlogen. Hij keek net zoo lang in de wolken van de lucht, naar de aan- en afvliegende kraaien, dat hij ten laatste den voortgang der wolken niet meer zag en dacht, dat de toren voortbewoog, en dat de spits, met den haan en het kruis, in een wijden boog naar beneden zou vallen. Toen liep Fritsje op een draf naar huis.

II

In huis, een armoe-huis van een daggelder, was het vreemd stil. Fritsje bleef angstig drentelen in de keuken: daarnaast, in de kamer waar vader en moeder altijd sliepen, lag moeder ziek te bed. Daar achter die deur was iets droevig geheimzinnigs: het lijden van moeder. Fritsje hoorde haar wel eens, als de deur werd opengedaan, even kreunen. Fritsje durfde niet hard te stappen en geen geluid te maken. Hij wachtte en telde de plaveien op den vloer, in de breedte en in de lengte, telkens opnieuw, omdat hij telkens dacht, verkeerd te tellen. Toen ging de kruk van de kamerdeur, en vader kwam uit de kamer de keuken binnen. Hij deed ook al zoo zacht en zoo vreemd, zóó net als de stemming in huis was, vreemd en zacht, alsof angst er zacht was binnengesneeuwd.

Toen aten ze wat, een simpel potje, een kliekje, dat vader had bijeengescharreld. Er kwam nu ook geen laken over de tafel, zooals anders, als moeder de tafel dekte. Vader zette het eten in het pannetje zóó maar op tafel, on-

handig, en schoof Fritsje zijn bord toe, en beiden aten zwijgend. Toen ze gegeten hadden, zei vader tegen Fritsje, dat moeder heel erg ziek was en dat Fritsje héél stil moest zijn. Vader zelf liep op de teenen, en Fritsje, vol eerbied voor dat groote lijden van moeder, deed het óók. Wat later, toen hij zich begon te vervelen, ging hij spelen buiten. En hij bleef daar met andere jongens uren knikkeren, net zoolang totdat de zon, de vriendelijke winterzon, achter de kerk, rood, o, róód was ondergegaan. Toen ging hij weer naar huis, en telde in zijn zak de knikkers, die hij had gewonnen.

III

Voor hij naar bed ging, bad hij, in de keuken, zijn avondgebed, zijn onze-vaders en wees-gegroeten, geknield op een stoel vóór een linnenkast, waar bovenop het kerststalletje stond tusschen twee brandende kaarsen. Fritsje tuurde naar den zachten brand der kaarsen, hoe daar die vlammen mijmerden, en traag zich rekten, éven spetterend soms, en hij

vond het in zijn jongensziel echt schoon, hoe dat een wonderen weerschijn gaf op de roode wangen van Onze Lieve Vrouw en de ernstige baarden der herders. Hij zag naar de schapen, en den os en den ezel, die door een ruif hun koppen uitstaken boven de kribbe. Het was daar zoo aardig in dat stalletje en het licht der kaarsen lag er teer te glanzen. Daarna, met een 'nacht-vader' klom hij de zoldertrap op, naar zijn bed, op een afgeschoten kamertje. In het donker, onder de dekens, lag hij klaar wakker te droomen, vol van onzekeren angst en onbestemd verlangen. In dezen nacht was alles mogelijk: een wonderlijke atmosfeer was rondom Fritsjes bed. Hij had vader heel ernstig gezien, net als de herders in het stalletje. Terwijl hij slapen zou, straks, zou het wonder gebeuren, zou het Kerstkindje komen, en morgen, morgen zou moeder beter zijn, en op komen, en de tafel dekken, en ze zouden met zijn drieën eten en hij zou koeken krijgen, en nóten, en een sinaasappel. Even kwam de angst in zijn ziel, dat dit alles toch niet komen zou, en bij ingeving, onbewust, voelde hij de

groote troosteloosheid, die al dagen in huis was, tastbaar aan. Maar het verlangen kwam terug en vervulde zijn hoofd het meest. Deze nacht was een heilige nacht, waarin het wonder gebeurt. Het Kerstkindje kwam. Hij vertrouwde zoo op vader, die het had gezegd. En het was een koesterende gedachte, de gedachte aan het bezit van zijn vergulde noten en zijn sinaasappel. Toen hij zachtjes was ingeslapen, droomde hij ervan.

IV

Het was licht op zijn kamerke, toen hij den volgenden morgen wakker werd. Hij bleef, roerloos, slaap-dronken liggen, op zijn rug, en zag in het bleeke, teere licht. Toen zochten zijn oogen, zooals iederen morgen, naar de barsten en scheuren in het gekalkte plafond, om er de oude bekenden te vinden. Want dat gescheurde en gebarsten plafond was een klein wereldje. Die barsten en scheuren hadden de vormen van figuren: stille, roerlooze figuren, die toch soms even te bewegen schenen, als je er naar

keek. Hij zag er den langen, mageren koster met zijn scheeven neus en den kerkmeester met de schaal, waarmee hij langs de banken kwam, 's Zondags in de mis. En als hij lang tuurde, dan werd de schaal van den kerkmeester de staart van een leeuw, die dreigend daar stond, met opengesperden muil. Naast dien leeuw stond de dikke veldwachter met zijn uniformpet. En er waren nog allerlei menschen en dieren en allerhande dingen, wier vormen grillig ineenliepen en zich wijzigden naar de onbewuste invallen in Fritsje's droomende hoofd. Fritsje was wel eens boven op den rand van het ledikant gaan staan, om van naderbij de figuren op het plafond te zien. Maar toen vond hij niets terug dan barsten en spleten vol fijn oud spinrag en hij kon er geen figuren in herkennen. En, weer in bed liggend, kon hij den koster en den leeuw eerst niet meer terug vinden. Maar een paar dagen daarna zag hij ze weer ineens. Hij lag nu zoolang omhoog te turen, dat hij zelf mijmerend verwijlde in de wondere wereld zijner verbeelding, daar tegen het plafond. En toen hij, in een hoek,

achter den leeuw en den veldwachter, den meester uit de school meende te herkennen, kwam meteen in zijn geheugen de gedachte terug, dat het geen school was, nu niet en morgen niet, dat het Kerstmis was en dat het Kerstkindje was gekomen en dat moeder nu beter zou zijn. In een wip was hij uit bed, schoot zijn kousen aan, en holde, in zijn hansop, naar beneden.

V

Beneden in de keuken zag hij vader zitten, het hoofd in de handen.

‘Dag vader,’ zei hij een beetje angstig.

Maar vader groette niet terug, en, dichterbij komend, zag Fritsje, hoe tusschen vaders vingers door, tranen drupten.

‘Vader... vader,’ zei hij zacht, en een groote teleurstelling viel zijn zieltje binnen, want, zoo dacht hij, nu is zeker het Kerstkindje niet gekomen, omdat vader zoo bedroefd is.

En hij vroeg het:

‘Vader... is... is het Kerstkindje niet gekomen?’

Vader knikte van ja, maar een snik wrong zich los uit zijn keel. Fritsje begreep er niets van. Er kwam nieuwe blijheid lichten in zijn gemoed. Het wonder was dan toch gebeurd, en nu zou moeder...

‘Vader,’ vroeg hij, ‘is moeder nou beter?’

‘Jongen, moeder is naar den hemel...’ zei vader.

Hij hief het hoofd op en zag Fritsje aan, met troebele oogen. Hij huilde, als een jongen, zijn gezicht leelijk vertrokken in zijn smart. Nog nooit had Fritsje zijn vader zóó gezien. Fritsje was ontsteld, begreep niet goed, hij werd angstig, er ging een rilling door hem heen zóó als iemand wel overkomt, wanneer hij een ander met de vingernagels over een kalken muur hoort krassen. Nu zou moeder nooit meer opstaan, nooit meer praten, hem, Fritsje nooit meer zien. Maar het Kerstkindje bleef toch een blijte troost en Fritsje verlangde om er bij te zijn.

‘Waar is het Kerstkindje?’ vroeg hij.

Vader stond op, nam hem mee in de kamer, waar moeder was gestorven.

Daarnaast, in een opkamertje, waarvoor ze een klein trapje moesten opgaan, stond een wieg, en daarin lag het pasgeboren kind te slapen: een bundeltje doekjes, waaruit een rood kopje keek, met wat zwarte, krullende haartjes. Fritsje keek er lang naar, met open mond. Hij zag geen engelen en geen licht, en toch, hier lag nu wezenlijk het Kerstkindje, het levende wicht, zacht te slapen.

VI

Toen hij even had staan kijken, klauterde hij, achter vader aan, het trapje weer af, en aarzelde naar moeders doodsbed toe. Moeder lag daar, kaarsrecht, en zoo stil en zoo bleek, met een strak en ernstig gelaat, en gesloten oogen. Maar dat was moeder al niet meer, want moeder was nu in den hemel, en nauwelijks kende Fritsje de doode terug. Hij zag naar de volkomen witte, gevouwen handen, en alles was zoo roerloos en zoo recht en zoo

stil. Als hij nu zeggen zou: moeder, dan zou zij het niet hooren, en als hij dat witte en stille lichaam aanraken zou, dan zou zij dat niet voelen, en zij kon hem niet zien. En moeder was nou voor altijd weg, héél ver, ook nu al, al lag zij hier, stil en wit. Hoe vreemd toch!

Verlegen, bedremmeld bleef Fritsje staan en hoorde zijn vader snikken. Opziende zag hij, hoe vader daar stond, gebogenhoofds, te huilen; hij hoorde het zoo luid en zoo fel, dat huilerig klagen van vader, dat klagende jammeren, en zijn gemoed schoot zóó vol, dat hij zijn eigen snikken niet terughouden kon en uitbrak in een erbarmelijk geschrei. Hij was zoo bang, zoo bang voor dat erge: dat moeder dood was, en hij begreep maar niet, dat het Kerstkindje, dat toch was gekomen, moeder niet beter had gemaakt. Hij durfde niets vragen aan vader, vol ontzag voor vaders droefheid, en toen zijn geschrei bedaard was, bleef hij aldoor vader bezien.

Toen kwam in zijn hoofdje een troostende gedachte op en meteen herleefde de hoop in zijn hart: de hoop op redding en uitkomst. Hij

ging, stil en alleen, het opkamertje in, en, bij het wiegje, het slapende wicht, ging hij het Hemelkind vragen, dat het moeder weer levend maken zou.

‘Maak moeder weer beter, maak dat moeder weer levend wordt, kindje Jezus, o doe het toch, maak moeder toch levend,’ bad hij, met al den aandrang van zijn jongensziel en vol van groot vertrouwen op de almacht van het Jezuskind.

Bij de doode bleef vader, gebroken, ontzet, wanhopig door de groote ramp, wanhopig, o, zóó wanhopig, schreien en weeklagen, stamelend tusschen zijn moeilijk loskomende snikken door:

‘God-och-God, waarom, waaróm... och-God-dan-toch, waaróm?...’

't Was in de lente...***Uit de correspondentie van een wildzang aan haar grootvader.***

Maastricht 1 Mei 19...

Beste Opa!

Heden neem ik de pen op, om u den staat van mijn gezondheid te laten weten, en ik hoop van u dito.

O, gezellige, oude grootvader, wat vind ik het heerlijk, dat u mij een verblijf van een paar maanden bij oom Herman en tante Lucie aangeraden hebt. Ik vind ze allebei aardig en ze hebben een gezellig huis. Zij zijn echter, dat mag ik tegen u wel zeggen, omdat ze immers geen wèrkelijke oom en tante van me zijn: hij een echte oude vrijer, zij een echte oude vrijster. Ze kunnen, wanneer men er rekening mee houdt, dat ze broer en zuster zijn, heel goed

met mekaar overweg. Natuurlijk kibbelen zij den heelen dag, dat is voor hen een behoefte geworden, ik vind dit evenwel niet naar, het amuseert mij integendeel. En ik weet wel elke klip, die voor mij in hun huiselijke twistminnarij opdoemt, te omzeilen of om te zeilen. Als ik bij tante ben, vlei ik haar kanarie en vervloek ooms hondje, als ik bij oom ben, prijs ik zijn hondje en verwensch tantes kanarie: begrijpt ge, mon bien-aimé?

En wat ik van Maastricht denk? Geen stad zoo mooi en zoo oud en zoo rijk aan prachtige omstreken. Ik heb al veel gewandeld, gedoold, zoowel binnen als buiten de stad. 't Meest hou ik van Maastrichts ouwe kerken en van den St. Pietersberg met zijn omgeving. Vanaf deze hoogte zie ik de stad zoo prachtig ver liggen, in nevelen meest, met de torens en tinnen, en daar overheen luien de klokken en speelt het carillon. Ik zou nog veel willen schrijven, maar een kennis van oom, een zekere Max Wilde, een ingenieur bij de gemeentebedrijven, heeft met me afgesproken, dat hij me komt halen: we gaan samen naar

Valkenburg. Hij kan over een uur hier zijn, en ik moet dezen brief nog posten, me nog kleeden en mijn haar nog doen. Dag grootpapa! Ik sluit van oom en tante de beste groeten hierin, ontvang van mij een welgemeenden handdruk en wees hartelijk omhelsd.

Van uw, u eeuwig trouwe kleindochter
Miep.

Maastricht, 16 Mei 19...

Lief grootvadertje.

Ik heb uw briefje ontvangen. Het heeft me een beetje teleurgesteld, dat u, nu u ziet, hoe ik oom en tante zoo'n beetje om bestwil fop, er toe zoudt kunnen komen, ook niet meer steeds aan oprechtheid mijnerzijds tegenover u te gelooven. Ik merk u eerstens op, dat, waar ik u dit zoo openlijk vertelde, dit juist een bewijs van oprechtheid is, en tweedens - en hier ligt de oorzaak mijner teleurstelling - had ik gedacht, dat u, die tweemaal getrouwd geweest is, de vrouw beter kende en diensvolgens in zoudt zien, dat bij mij, in mijn ver-

houding tot u, behalve de liefde (wat een woord, hè? zoo'n l, en 'n i en 'n e, en 'n f, en 'n d en nog 'n e) behalve de liefde zeg ik, ook de eerbied voor den ouderdom, die bij de oudvaders reeds een deugd was, overheerscht (ontleedt dezen zin eens: ziet u, zoo ingewikkeld schrijven leert men nu op de H.B.S.) dat 'overheerscht' heb ik van oom Herman, die het nog al eens dikwijls gebruikt tegenover mijn tante! Summa summarum, schenk me weer gauw algeheel geloof en vertrouwen. Ik, die in uw huis zoo'n hartelijke vergoeding vind voor het gemis van een ouderhuis, heb daar behoefte aan.

Hierna kom ik er zoo van zelf toe, wat nieuws te vertellen van huize Uylenburg. Er is een vermakelijke onaangenaamheid bij gekomen, en daarmee een hoofdstuk in mijn leven ingeluid, dat ik zou kunnen titelen: 'de man in het spel'. Verbee'je, (vergeef me dat, 'je') dat tante meer dan woedend was, toen ik deze week 's avonds om half elf van een wandeling met Max thuishkwam. En we hadden nogal zoo nuttig gepraat, zelfs over de

sterren! Mijn jonkvrouwelijke hals doet nog zeer, als ik denk aan 't aldoor omhoog turen, dat ik deed, terwijl Max me de verschillende sterrenbeelden aanwees. Ik weet er wel geen steek meer van, maar daarom was ons gesprek toch wel van belang... voor dat oogenblik. Tante snapt dat niet met haar... verstand. (Vul de stippeltjes zelf maar in, want gedachtig aan 't 'scripta manent', durf ik daar niet het woordje 'dom' neerschrijven). En tante was zoo nijdig als een spin. Ze wees me minachtend op mijn jeugd, en ik meende al, dat ik met mijn een-en-twintig zoo'n aardig eind oud was! Ik dacht, toen ze 't zei: 'was u nog maar lekker zoo jong!' Want zij is al vijf-en-dertig, dat zag ik dezer dagen op haar legitimatiekaart. - Nu, ik ga verder. Wat tante wil is me niet recht duidelijk. Ik leefde, na haar bui, in de veronderstelling, dat Max er nou wel uit zou liggen. Maar jawel, eergister vroeg ze hem zelf op de thee, en toen hij gister kwam, was ze zoo lief tegen hem, als ik me niet herinner ooit tegen een man geweest te zijn. Zij straalde in zijn bijzijn en

liet hem zelf uit. En dat viel mij, in mijn kinderlijke argeloosheid, zoo mee, dat ik, toen hij weg was, tante omhelsde en zei: 'o, tante, wat vind ik dat aardig, dat u, toen u zoo afgaf op Max, daar niets van meende en dat u nou weer zoo hartelijk tegen hem is.' Maar tante weerde me af, en zei: 'kind, je bent een domme gans, Max is onze huisvriend, versta je, de vriend van oom en van mij, en als wij hem hartelijk ontvangen, dan geschiedt dat allerminst om jouwentwille.' - Ze dacht, dat ik zát. Maar ik lachte en antwoordde: 'Tanteke, 't kan me niet schelen, wat uw opzet is, maar ik heb graag, dat Max komt, ik vind hem een schat en dus doet u mij een groot plezier, als u hem op de thee vraagt.' En weet u, wat ik er nog aan toevoegde? Ik vroeg: 'vindt u hem ook geen schat?' Nu, tante antwoordde niet, maar ging heen en gooide de deur hard dicht.

Met oom kan ik hoe langer hoe beter overweg. Gisteravond kreeg ik bloemen van hem. Ze staan nu op mijn schrijftafel en op de console. Ik vloog hem om den hals en aaide, uit dankbaarheid, zijn hondje. Ik heb hem

nog nooit zoo guitig zien kijken als toen.

Vanavond gaan we met z'n vieren naar een concert in de groote Staaenzaal. Max heeft plaatsen gekocht: twee naast mekaar voor oom en tante, en twee op de volgende rij zitplaatsen voor hem en voor mij: dat had ik hem zoo aangeraden. Ik zie tante's zalvend gezicht al en ik hoor al de teleurstelling in haar stem als ze zegt: moeten Herman en ik hier nu gaan zitten?

Grootvadertje, ik zie, dat mijn papier vol is, ik moet dus eindigen. Ik schrijf u spoedig nog eens en zie ook heel gauw weer een briefje van u tegemoet. De groeten van huis tot huis! Ik breek af met het hart maar niet met de pen. Auf Wiedersehen.

Dein Miep.

Maastricht, 29 Mei 19...

Dierbare grootvader.

Om de veertien dagen of drie weken trouw een briefje van Miep, denkt u. Het is dan ook een mijner prettigste bezigheden, aan u te

schrijven, dat weet u. Ik moet u nog vertellen, hoe het gegaan is op het concert, waarvan ik u in mijn laatste brief schreef. We waren dan gegaan en Max wees oom en tante hun plaatsen. Wij gingen samen achter hen zitten. Tante, een en al verwondering, vroeg, waarom Max niet vier plaatsen naast elkaar gekocht had? Dat ging niet, zei Max, alles was uitverkocht, behalve 'die twee plaatsen en deze twee.' Dat is wel toevallig, meende tante, en ze vroeg mij: 'kind, zou je niet liever naast tante komen zitten, hier voor?' Ik dankte beleefd en zei: 'neemt u en oom maar gerust de beste plaatsen, ik zal wel hier blijven zitten!' 'Och,' zei tante, 'de heeren bij mekaar, ik dacht, dat dat prettiger was.' - En ze hebben, oom zoo goed als tante, wel vijf en twintig keer omgekeken naar ons: tante telkens met een beminnelijk glimlachje naar Max, oom telkens met een beminnelijk glimlachje naar mij. Nou, over het concert zelf niets dan lof. De volle zaal publiek was met alles wat ze te horen kreeg zeer ingenomen. Het was een strikkwartet en een Beethovenavond. U weet, hoe

ik met Beethoven dweep. Ik speel nog wel eens een sonate van hem op de rammelkast van een piano, die tante er op na houdt. Ik heb dan ook erg genoten.

Overigens zijn deze laatste veertien dagen zonder schokkende gebeurtenissen voorbijgegaan. Alleen het gekibbel van broer-en-zus tusschen oom en tante neemt schrikbarend toe. Als oom de gordijnen dicht wil hebben, doet tante ze open. Als tante niet uit wil, wil oom per se uit. Ik ben ook zoo'n beetje een twistappel, maar oom staat altijd aan mijn kant, en dat vind ik zeker niet onprettig! Ik geloof, dat ik tante begin te doorzien. Gister liet Max roode rozen brengen, 'voor de juffrouw, zei de jongen uit den bloemenwinkel.' En Betsie, de dienstmeid, wou ze net aannemen, toen tante de gang inkwam. Ze hoorde dat 'voor de juffrouw' en riep: 'geef dan maar hier.' En ze nam de rozen en zette ze in een vaas op haar werktafel. Toen Max van morgen kwam, dankte tante heel hartelijk voor de aardige attentie, ze was er zeer mee vereerd. Ik zag, dat Max zijn lach niet kon bedwingen

en ik snapte het wel. Toen hij heenging, zei hij zachtjes tegen me, dat de bloemen voor mij waren bedoeld, en ik vertelde hoe het gegaan was, en hij zei, dat hij in den winkel toch duidelijk gezegd had: ‘voor de jónge juffrouw.’

Nou, als de jongen dat gezegd had, dan... had tante toch gerust de bloemen durven aannemen.

Lieve grootvader, ik moet eindigen, want daar komt net oom binnen. Hij heeft een ruiker roode rozen in de hand. En hij lacht, hij lacht, nee maar! Ik geloof, dat ik voor een amoureux dilemma sta. Duizend groeten en kussen.

De ta Miep,
qui t'aime.

Maastricht, 12 Juni 19...

Dierbare grootpapa!

Uw raadgevingen en terechtwijzingen zijn te laat in mijn bezit gekomen, dan dat ik ze tijdig ter harte zou hebben kunnen nemen. Ja,

ik ben lichtzinnig en behaagziek! En wat heb ik een leed over dit vóór mijn komst zoo leedlooze huis gebracht.

Dezer dagen was Max hier. We zaten alleen en ik speelde 'n wals: 'Quand vous m'aimez'. En toen het uit was, pakte Max me van achter beet en hij wou me net een zoen geven, toen tante binnen kwam. Ze gilte en liep schreeuwend weg. Ik haar achterna, ik vond haar op haar slaapkamer, badend in tranen. Toen ze wat bijkwam, ging ze naar Max en, op strengen toon, verweet ze hem, dat hij op schandelijke wijze misbruik van de aangeboden gastvrijheid had gemaakt. Ik weet niet wat Max daarop zei. Toen ik 's avonds in de huiskamer kwam, ging tante, die piano zat te spelen, weg. Ik keek op het muziek-boek, wat ze gespeeld had, 'Liebesklänge' was de titel. Ik stond er nog naar te turen, toen oom binnenkwam. En wat er toen gebeurde: o, grootvader, ik word nog rood van sch... nee, van 't lachen, als ik er aan denk. - Oom Herman pakte m'n handen, 'je t'aime, je t'aime' zei hij snel. En ik: 'och, dat vind ik

aardig...' 'O, merci,' stamelde hij, 'geef me een zoen...'

Ik gaf hem er een, en toen, waarachtig, hij, man van bij de veertig, vroeg mij, zijn een-en-twintigjarig 'nichtje'! U ziet ons samen: symboliseerend de jeugd en den ouderdom, het komend geslacht en het vergaande. Ik schaterde zóó, dat tante kwam aangelopen. 'Tante, tante,' zei ik, 'oom Herman en ik gaan trouwen met Paschen!'

'Is het waar?' zei ze, en met weer verlevendigde hoop dacht ze luid op: wat jammer, dat ik zoo hard was tegen Max. Ik zei: 'ja tante, dat vind ik ook, want, en luister nu beiden: Max en ik hebben ons in stilte verloofd, en heel gauw, als mijn grootvader van een en ander in kennis is gesteld, zullen we onze verloving bekend maken. Toen slaakte oom een vreeselijke kreet en tante kreeg een flauwte. En ze hebben dien avond niet gekibbeld!

En ziezoo, nu weet u meteen ook alles. Als de wroeging over mijn leedvermaak niet zoo knaagde aan mijn verliefd hart, dan was er

geen smetje op mijn groote geluk! En ik kan er niet eens vertrouwelijk over gaan praten, niet bij oom, niet bij tante.

Hartelijk omhelsd van uw overgelukkige, maar tegelijkertijd toch niet erg opgewekte

Miep.

Maastricht, 18 Juni.

Lieve beste opa.

O wat heerlijk! Dat u hem al kende! Hoe is het mogelijk! Uw hartelijke instemming is een zegen voor ons, dien wij met groote dankbaarheid aanvaarden. Ja, de vijf-en-twintigste van deze maand, - het is inmiddels op uw aanraden zoo vastgesteld, en alles wordt er naar geregeld - vieren we hier het verlovingsfeest. Oom en tante staan er op, dat het hier wordt gevierd, en deelen uw meening daaromtrent. Ze zijn er nou allebei echt gelukkig om en lachen om hun eigen 'sotternije'... O, lieve, beste grootvader, ik kan niet zeggen, hoe heerlijk ik alles vind, en bijzonder ook, dat u zeker komt. Het zal een luisterrijk feest zijn!

Ik ben nou zoo gelukkig, zoo echt, echt innig gelukkig! U begrijpt dat, hè? En u begrijpt ook wel, dat ik het vandaag niet lang kan maken. Max wacht me weer, we gaan fietsen. Het is een schoone voorzomersche dag, hier staan alle ramen en deuren wijd open: En van hieruit zend ik u heel veel liefs en duizend groeten. In gedachten omhels ik u.

Uw Miep,
de gelukkigste aller stervelingen.

N.B. Lieve grootvader, voor ik het vergeet, gelieve, voor u afreist, den 24sten, aan de krant (voor tweemaal plaatsing) de volgende advertentie te doen bezorgen.

VERLOOFD:

Miep E.J. Vanberghe

en

Max Wilde

Ingenieur.

Den Bosch, } 25 Juni 19 -

Maastricht, } 25 Juni 19 -

Kwezelke

I

Het was in de lente, het was in de Mei, en 's morgens voor zessen al deed Leentje haar deur open, zij liep door het tuintje en voelde zich geroepen door de kleppende kerkklok. Zij ging alle dagen naar de eerste mis, het was dan zoo goed en zoo zacht stil in de kerk: de zomerzon viel op een pijler, het zonlicht lag in de kerk als vloeiend water, en het brandde, diep rood, op het kazuifel van mijnheer pastoor, die bedaard de mis las. Leentje bad in haar kerkboek de mis mee, en als 't gedaan was, bleef ze nog zitten nabidden, eigen gevonden gebedjes, die ze uitgeschreven had op den achterkant van heiligen-prentjes: gebeden om rein te mogen leven en om een zaligen levensstaat.

Na de mis zette ze de koffie, lichte de slaapkamer, maakte het bed op, zorgde voor haar eten, en 's middags breide of borduurde ze, dan bad ze een rozenkrans, ze maakte nadien een wandeling door den tuin namiddag, of deed haar boodschappen, en nu, in de Mei, ging ze iederen avond naar het lof. De avondschemering in de kerk, het late licht en de gewijde gezangen deden haar goed, de geurende wierook gaf rust aan haar ziel en, nadien, als zij voor haar deur gezeten de zon in den rooden westerhemel had zien ondergaan, overmijmerde zij de herinneringen van den dag, die alle prettig waren, en rustig en goed. Een enkele maal zat zij er nog als de nachtegaal luid-uit sloeg en zijn lied deed opklinken naar de maan. Dan was haar gemoed getroffen, en, in haar kamertje, bad ze voor het versierde Lieve-Vrouwebeeld, waarvoor een lichtje mijmerend brandde, lang haar weesgegroeten. Haar ziel was zoo blank als de witte, zuivere beddelakens, waarin zij sliep als een roos.

II

Het dorp kende haar als het devote kwezelke, dat, al over de dertig, nog nooit aan een jongeman had gedacht, en haar tijd verdeed met bidden en werken. Zij deed niemand ooit kwaad of schade, zij babbelde niet, zij had, naar Christus' woord, haar naasten lief, en leefde in afzondering haar stille dagen door in het rustige geluk harer zelfgerustheid. Haar vader en moeder waren al eenige jaren geleden gestorven, zij, eenig kind, hield hun nagedachtenis in eere en liet zielemissen lezen voor hen en de andere geloovige zielen.

Leentje dacht er ook wel eens over, maar dat wist niemand, om naar het klooster te gaan. Dat had haar een tijdlang ongedurigheid en onrust gegeven, zij wist niet, of zij wel roeping had, het was haar niet duidelijk, en om de gewijde muren van haar eigen huis te verlaten, dat zou haar moeilijk zijn. Haar biechtvader had haar eindelijk gerust gesteld met de vermaning, dat zij maar moest bidden om Gods wil te kennen, nu bad zij alle dagen, wach-

tend dat onze Lieve Heer zijn verlangen zou openbaren in haar ziel.

In het tuintje voor haar huis bloeiden de sering, 's avonds droeg het zomeravondtochtje den geur ervan naar haar toe, dan was zij gelukkig om de lieve lente, om de mooie Mei. Zij zag dan wel eens naar de wandelende paartjes, die, in het late zonlicht, voorbij gingen, gelieven, die arm in arm droomden van hun groot geluk in de toekomst, maar zij beklagde ze meer dan dat zij hen benijden zou: zij voorvoelde immers de teleurstellingen, die al deze paartjes in het latere leven wachtten. Een enkele maal, als zij het geluk van twee zulke wandelende jonge menschen meende gewaar te worden, onderging zij wel eens de bekoring van dat zoete samenzijn, maar die schudde zij van zich af, als een slechte ingeving, en zij bad zoo'n avond langer dan gewoonlijk haar weesgegroeten voor de verkrijging van den zielevrede, en den levensstaat, die voor haar was weggelegd.

III

Naast Leentje woonde een bloemist en die bloemist had een zoon, een flinke, struische jonge man van zes- of zevenentwintig jaren, die, opgegroeid in de zaak van zijn vader, als vader later zich terugtrekken zou, de bloemisterij zou voortzetten. Nu had Leentje al enkele malen, gaande naar het avondlof, den jongeman gezien, bezig in den tuin, bij de bloemen; hij groette haar aanvankelijk met een korten groet, niets dan ‘goeden avond’, maar nu, eergisteren, had hij haar naam er bij genoemd en ‘Leentje’ gezegd, en gisteren sprak hij van het weer, een korte opmerking: dat het een schoone voorzomer was. ‘Ja,’ had Leentje gezegd, en zij was gelukkig om den buurman, omdat zij al zijn bloemen kon zien van uit haar tuintje, en hun warmen geur kon opsnuiven, als de kassen openstonden. Er bloeiden in dat tuintje muurviolieren en violen en seringen en madelieven, kleine witte met gouden hartjes en roode en gele tulpen, waarvan de kleuren brandden in de zon, en hagelwitte narcissen,

en de blanke sneeuwbal, en fuchsia's, clematis, lieve lelietjes van dalen, hyacinthen, anjelieren en vele, vele andere.

Nu vanmorgen had Dolf, de jonge bloemist, toen Leentje even in haar tuintje was, over de haag, die zijn kweekerij van haar tuin scheidde, haar aangesproken en verteld, dat zijn eerste witte rozen open waren. De gedachte aan die pas ontloken witte rozen had Leentje meegedragen den heelen dag; zij had in het avondlof lang getuurd naar den berg van bloemen, dien de koster, ter Meiviering, op het Lieve-Vrouwe-altaar had opgebouwd, maar tusschen al die verschillende bonte ruikers was geen enkele roos, geen enkele witte roos... Toen, vanwaar de gedachte kwam, dat wist zij niet, maar het schoot ineens in haar hoofd: witte rozen te hebben voor 't Lievevrouwebeeld op haar eigen kamer! Zij overdacht dat lang, het werd haar een lust om er aan te denken, en als zij, in haar kamer, naar de kast keek, waarop de Lieve Vrouw was versierd, dan meende ze de witte rozen al te zien staan in den zachten brand der kaarsen. Zij had nu

in het diepst van haar gemoed een verborgen geluk, een vondst, die haar blij maakte: zij zou, bij den bloemist, de witte rozen koopen om ze voor haar beeld te zetten. Toen het besluit daartoe in haar was gegroeid, was alles licht in haar, en ze lachte stil om den voorsmaak en het heimelijk genoeg. Dat was om haar offer aan onze Lieve Vrouw.

Toen de zon onderging, ging ze de deur uit en liep bij den bloemist in den tuin. Dolf, in de deur staand, rookte een pijp, groette vriendelijk en vroeg of zij niet binnen kwam. Ze zei van nee, en dat ze alleen kwam om bloemen te koopen. Dolf was verwonderd, hij leverde bijna uitsluitend zijn bloemen aan winkels in de naaste stad, een enkele maal kocht iemand uit het dorp wel eens wat, maar zoo'n simpel burgermenschke nooit. Hij lachte toen hij het kwezelke bezag en hij vroeg, wat ze moest hebben: seringen? witte narcissen? Maar ze zei weer van nee en ze zei, dat ze kwam om rozen, om de witte rozen, waarvan hij vanmorgen had verteld. Hij lachte nu nog meer en antwoordde, dat die rozen duur waren: een dub-

beltje per stuk! Zij had niet gedacht, dat ze zoo duur zouden zijn, maar ze wou ze toch hebben. Hij ging dan naar binnen, naar achter het huis, waar de kweekerij was. Hij sneed tien, twaalf, even ontloken knoppen af, en kwam terug. Hij gaf Leentje de rozen, maar hij wou niet hebben dat ze betaalde. 'Ze zijn voor jouw Lieve Vrouw,' zei hij, 'ik wil er geen geld voor, en we zijn burens, Leentje! Als ze verwelkt zijn, dan komt ge gerust nog andere halen.' Hoe zij ook aandrong, hij bleef het geld weigeren; zij bedankte hem vele keeren, en héél dankbaar gestemd, vroeg ze, of hij eens een keertje bij haar binnenkwam, een tas koffie drinken. Hij zei, dat hij dat gaarne zou doen en met een 'wel te rusten' scheidden zij.

Leentje zette de rozen in een vaas voor de Lieve Vrouw, zij ontstak de kaarsen, zij tuurde naar de spetterende, zich rekkende en soms héél stil staande vlammen. Die kaarsenbrand lag zacht te glanzen op de witte rozen, Leentje kon haar oogen er niet van afwenden; de Lieve Vrouw zag minzaam op haar neer, terwijl zij haar weesgegroeten bad. Zij bad er ook drie

voor Dolf, en toen zij, om verstrooiing tegen te gaan, de handen vóór de oogen hield, zag zij ineens Dolfs lachende, vriendelijke gezicht. Dat beeld wou niet van haar wijken, ook later niet, toen zij op haar bed lag, en den slaap niet zoo spoedig kon vatten als anders.

IV

Dolf was eens binnengeloopen bij Leentje en hij had een tas koffie gedronken. Het was hem ontgaan, dat Leentje bloosde bij zijn binnentreden, hij lette te zeer op al de heldere dingen die hij zag, het blonk en glom allemaal van properheid. Op den rooden vloer lag het witte zand gestrooid in figuren rondom de stoelen en tafels, het nikkel van de plattebuiskachel vonkte als zilver en tegen de helderheid van de witte muren hingen schilderijen en prenten zoo vriendelijk, dat het prettig was er naar te kijken. Een Kruislieveheer gaf vrede aan het huis en voor de ramen bloeiden fuchsia's in potten.

Leentje was wat zenuwachtig en aarzelend

in haar praten, zij was verlegen met haar ongewonen gast: een jongeman bij haar in huis; en toen ze Dolf uitliet, keek ze omzichtig rond, of niemand uit de buurt het zag. Die dagen bad zij vuriger dan ooit voor den zielevrede en voor den zaligen levensstaat, en dat God zijn verlangen in haar ziel toch zou openbaren! Als ze 's avonds uit het avondlof kwam, hield Dolf haar wel eens aan, en ook op andere tijden maakte hij wel eens een praatje over de haag der kweekerij heen, hij lachte altijd tegen haar en niemand kon zoo aardig 'Leentje' tegen haar zeggen als hij. Leentje dacht nog wel aan het klooster, maar niet iedereen verkoos God daarvoor uit, en mogelijk was zij voor een anderen levensstaat geroepen, zooals haar moeder. Zij bad maar, doch de rust was voorgoed geweken, de ongedurigheid kwelde haar heele tijden, als zij Dolf zag was het nog erger, dan was zij de kluts kwijt, en zij betrapte er zichzelf op, dat zij altijd aan hem dacht. Hij werd haar bekend, zijn gezicht werd haar zoo vertrouwd, zij wist hoe hij rookte, hoe zijn haar zat, zij wist hoe hij

speelde met zijn horlogeketting, de klank van zijn stem deed zoo vriendelijk aan en bekend... Zelfs onder het gebed wilden de gedachten aan hem niet wijken, en zij pijnigde zichzelf, zij wrong de handen voor haar oogen als zij bad, zij bad Maria, dat zij haar van deze bekoring van den duivel zou verlossen.

Mei liep ten einde, toen vroeg Dolf eens, waarom zij nooit meer om rozen was gekomen, die eerste waren toch al lang verwelkt? Zij bloosde en antwoordde met een: 'och, 'k weet niet, ik heb er niet aan gedacht.' En hij vroeg, of hij er nog eens brengen mocht, een ruiker, want nu eerst had hij een overvloed. O ja, zei ze, heel graag! En ze dacht er bij: het is voor de Lieve Vrouw!

Dien dag wachtte zij in onrust den avond af, zij schikte alles uitermate op, wreef het nikkel van de kachel en het koper en strooide versch zand op den rooden vloer. In het lof bad zij vurig, en, toen de kerk uit was, en zij was thuis gekomen, voelde zij haar hart kloppen, want ze bedacht, dat Dolf nu wel ieder oogenblik kon binnenkomen.

En hij kwam spoedig. Lachend trad hij binnen, met een grooten ruiker roode rozen. Leentje bloosde en werd daarna bleek. ‘Goedenavond,’ stamelde zij. Hij lachte hartelijk, bood haar de rozen aan. ‘Hier,’ zei hij, ‘rozen, Leentje...’ ‘Voor de Lieve Vrouw,’ kwam zij verlegen. Maar hij lachte harder: ‘nee nee, ze zijn voor jou, m'n Leentje!’

Geschrokken staarde zij hem aan. Zij ging wat achteruit, verschoot van kleur. Hij stond nog altijd, lachend, haar de rozen aanbiedend. Dan kwam zij nader, maar terzelfder tijd dat zij de bloemen had aangenomen, voelde zij hoe twee armen haar omprangden. Dolf had het kwezelke omarmd en hoe zij ook wederstreefde, zij kreeg twee klinkende kussen, op elke wang één. Zij wrong om los te komen, maar in haar ontdaanheid werd zij gewaar, hoe een gevoel van onzegbaar geluk haar lichaam en haar ziel doorstroomde, en hoe een lang verlangen nu eindelijk was vervuld.

Ongeveer twee maanden nadien kregen 't kwezelke en Dolf den eersten roep en nog vóór Maria Hemelvaart trouwden zij.

De Bruidsparen

I

Ze leefden stil en rustig voort van den eenen dag in den anderen: Peer de wever en Anna en Trui.

Anna en Trui waren twee gezusters, die na vaders en moeders dood bijeengebleven waren in het ouderlijke huis, dat vereenzaamd langs de dorpsstraat stond in de schaduw van een oude populier. En Peer de wever, die vóórdat z'n moeder stierf, altijd met deze samengeleefd had, in een huiske aan het andere eind van het dorp, had, na zijn moeders dood niet wetend waar anders heen, z'n intrek bij Anna en Trui genomen. Hij had het huis van zijn ouders verkocht, zijn weefgetouw in de achterkamer bij Anna en Trui opgebouwd, en,

man van in de vijftig, werkte hij den ouden dag tegemoet, rustig, en in het vertrouwen van zijn spaarpot, die hem een onbezorgden ouden dag beloofde.

Zij leefden gedrieën zoo stil en vreedzaam en hun leven vlood daarheen, onopgemerkt en onbewogen. Heel den dag klonk door het huis het klaterend geluid van Peer's weefgetouw, als hij de spoelen door het garen dreef, hij werkte den eenen lap na den anderen af in den rustigen gang der dagen, tevreden met wat hij ontving als hij zijn lappen leverde in de naaste stad.

Anna en Trui deden haar huiswerk, in de weefkamer hoorde Peer soms het geklepper van de klompen der vrouwen, die, altijd in de weer, op en neer dribbelden door het huis, van de keuken naar de woonkamer en terug.

's Avonds zaten zij gedrieën samen, de vrouwen breiden, Peer rookte zijn pijp, en tegen tien wenschten zij elkaar wel te rusten, om te gaan slapen: Anna en Trui in de 'goeikamer', in 't alkoof, Peer op den zolder, op een kamertje onder de pannen.

Er was niets, dat den goeden gang der dagen verstoorde, niets, dat hun verdriet of bijzondere vreugde gaf, en de genoegzaamheid van het huishouden keek uit de kleine vensters vriendelijk den voorbijganger aan.

II

Maar het was op een winteravond, dat Wannes, de smid van tegenover, een keertje buurten kwam. Zij zaten met hun vieren bij het vuur: Wannes en Peer rookten een pijp, Trui en Anna breiden. Zij dronken koffie, goeie, straffe, door Anna gezet, en zij praatten wat ondereen, over het werk, over het weer en over de nieuwtjes van het dorp. Soms, als alle vier zwegen, luisterden zij naar den wind, die door den schoorsteen joeg, en zagen naar het spel der vlammen door de reten van den kacheldeksel der plattebuis.

Anna keek dan wel eens op naar den smid, die genoeglijk de tabakswolken om zich heen blies, zoodat ze zijn kop heelemaal omhulden

en dan loom uiteenkringelden, naar omhoog, naar de zoldering. Dan begonnen zij weer te praten, traag de dingen zeggend, en zoo sloeg de klok de uren, die langzaam voortkropen.

Tegen tien ging de smid met een 'wel te rusten' weg, en geen kwartier later lagen Peer en Anna en Trui onder de wol en ging er geen ander geluid meer door het huis, dan het luide snurken, dat van boven, van den zolder kwam.

Dat bezoek van den smid zou een bewogenheid brengen op den kalmen levensstroom dezer vier menschen.

Peer werd het zoo gauw niet gewaar; maar Anna betrapte de eerstvolgende dagen zichzelf er herhaaldelijk op, dat zij luisterde naar den klinkenden hamerslag in de smidse tegenover. Die hamerslag ging zoo vroolijk en zij dacht den smid te zien, den forschen kerel in zijn schootsvel, met het zwarte, vriendelijke gezicht. Zij deed haar werk dan in een blijde stemming, den geheelen dag zong het gehamer door haar hoofd en het bekoorde haar, zonder dat zij het wist. Dien avond op haar bed, sliep

zij niet zoo gauw als anders, zij moest steeds maar denken aan Wannes, zij zag hem met het zwarte gezicht over het roode vuur gebogen, en alhoewel het hameren al even na donker tot zwijgen was gevallen, klonk het nog na in haar ooren. Haar zuster, naast haar, droomde al lang, maar eindelijk sufte ook Anna, zich met den rug naar Trui toekeerend, weg in een zachten sluimer, en hoorend het naklinken van een hamer op een aambeeld, sliep zij ten laatste in.

III

Wannes, de smid, liet het niet bij zijn eerste bezoek. Na veertien dagen kwam hij weer, dronk zijn koffie, maakte zijn praatje, rookte zijn pijp en werd weer af en toe strak aangekeken door Anna, die haar hart had voelen kloppen, toen hij met een ‘goeien avond samen’ was binnengekomen.

Hij bracht een prettige stemming mee in huis, die Anna erg plezierig vond. Er ging iets vriendelijks van hem uit, er lag een warmte in

den gemoedelijken toon van zijn stem. Anna keek er naar, hoe hij rookte, hoe hij dronk. Een enkele maal voelde de smid haar blik, zag op, maar Anna keek dan haastig voor zich. Zoo vergingen de langzame uren, totdat, tegen tien, Wannes opstond om heen te gaan.

‘Goeien avond,’ zei hij, ‘en wel te rusten.’

‘Dag Wannes! Slaap wel,’ zeiden de beide vrouwen en Peer.

En sindsdien voelde Anna zich jonger. Er zou iets in haar leven komen, dat zij vroeger, héél vroeger, óók verlangd had, dacht het haar. Het was iets aangenaams en prettigs om er over na te denken. De hamerslag in de smidse tegenover begeleidde haar werkzaamheden heele dagen, als een blij geluid.

De smid van zijn kant vond er een heimelijk genoegen in, bij de beide vrouwen te gaan buurten. Hij wist niet goed waarom. Hij was onbewust Anna's sympathie gewaar geworden en het streelde hem. Hij, veertiger en vrijgezel, begon er in deze dagen aan te denken, dat hij toch niet te oud was voor een vrouw. En zeker niet voor een vrouw als Anna.

Hij kreeg het verlangen naar de gezelligheid van een vrouw in huis, een verlangen om getrouwd te zijn, een verlangen naar de goede zorgen en de aanwezigheid van een vrouw, een verlangen naar de gemakken, het plezier en den oppas van met z'n tweeën te leven. Hij hamerde in die dagen lustiger, vroolijker.

Dikwijls zong hij een lied bij het werk en hij was de goedlachsche dorper tegenover de boeren, die hun paarden kwamen laten beslaan. Hij ging, binnen een week, weer een avond naar zijn overbuur, en vier dagen nadien was hij alweer de gast van Anna en Trui...

Totdat op een namiddag de groote gebeurtenis plaats had. Peer was naar de stad, Trui was boodschappen doen, de smid had hen beiden het huis zien uitgaan. Hij gooide zijn schootsvel af en stond eenigen tijd daarna bij Anna in de keuken...

...s Avonds vertelde Anna aan Trui, dat Wannes haar had gevraagd...

‘En wa hedde gezegd,’ vroeg Truike.

‘Dat 'k 'r 'es over zou denken!’

‘Stom, stom waart ge, als ge 't deed,’ was het bescheid van Trui.

Maar toen, na een week, Wannes zijn aanzoek herhaalde, zei Anna ja.

IV

Zij zouden trouwen, een week of drie na Paschen, dat was nu een veertien dagen geleden vastgesteld.

Dan vloden de eentonige dagen weer heen. De smid kwam nu bijna iederen avond wat zitten. Hij en Anna vonden hun besluit goed en, gedaagde mensen als ze waren, droegen ze hun geluk in alle stilte, zonder er mekaar iets van te zeggen.

Peer was er onverschillig onder. Hij zat van den morgen tot den avond op den weefstoel en dreef de spoelen door het garen. Wat kon het hem schelen? Verwonderen deed hij er zich niet over. Het was ook niets vreemds: Anna en Wannes. Op ieder potje paste ommers ook een deksel? De trouwdag in 't verschiet, dat was iets plezierigs; een schoone feestdag, allen

op hun Zondags aangedaan en goed eten en drinken, en sigaren. Dat was nog eens de moeite waard, voor de rest ging het hem niks aan!

Trui haar levenslust was echter gevlogen. Ze mopperde, bromde, keef op den zwarten smid, noemde Anna een gèk, dat ze hem nam.

‘Niks dan jaloezie,’ vond Peer.

Maar het was een andere gedachte, die Trui plaagde. Zij liep er heele dagen mee rond, sufte er over onder haar werk en, naarmate de tijd vorderde, sliep zij er 's nachts niet van. Wat haar kwelde en verdroot, dat durfde zij aan niemand vertellen, niet aan haar zuster, niet aan Peer. Zij hield het verborgen, in het diepst van haar gemoed. Maar daar bleef het haar kwellen en het bedierf haar heele humeur. Het kropte zich hinderlijk in haar op, en hoewel zij zich vast voorgenomen had, er met niemand over te praten, kon zij 't ten laatste niet meer in zich houden, omdat zij geen uitkomst zag. En zoo gebeurde het op een keer, halfvasten naderde al, dat zij niet weerstaan kon aan den drang om haar bezorgdheid te ver-

tellen aan dengene, die haar helpen kon.

Het was tegen donker, dat zij Peer zijn weefkamer binnentrad. Zij moest iets hebben, een schaar zei ze, die was in het heele huis niet te vinden, en ze zocht ernaar. Maar ze zocht tevergeefs en Peer kwam haar helpen.

Dan eensklaps zei Trui:

‘Peer!’

‘Wat is er?’

‘Hedde nou nog niet 's gedacht, nou Anna d'r uitgaat en gaat trouwen...

Zij kwam niet verder.

‘Wa' bedoelde?’

Ze vatte moed en antwoordde:

‘Dat wij met tweeën alléén hier achterblijven, onder één dak.’

‘Nou, wat geeft dat,’ vroeg Peer, een en al verbazing.

‘Wat dat geeft? Begrijpte ge da' niet? Wij, twee ongetrouwde lui, samen alleen.’

‘Dat is...’ aarzelde Peer. Maar hij wist niet, wat dat was. Hij werd er verlegen onder. En hij schrok ook even, toen hij bedacht, dat Trui mogelijk in 't zin kon hebben, dat hij

moest gaan verhuizen. Dat was zijn grootste vrees, een onmogelijkheid om te doen! Maar toen kwam traag in zijn denken een andere gedachte, begon hij vaag te begrijpen, waar Trui heen wou. En dan hoorde hij haar zeggen: ‘t Heele dorp zou er schande van spreken, als we zóó bleven zitten. 't Kan niet, om de praat, Peer...’

‘Nee,’ zei hij, ‘maar wa' kunnen we 'r aan doen?’

Tegelijkertijd voelde hij wel, dat Trui de oplossing wist en dat hij er tevreden over zou zijn.

‘Nou,’ antwoordde ze verlegen, ‘we zijn geen van twee te oud, er trouwen er wel meer op dien leeftijd... En zoolang als gij hier in huis zijt, hebben we toch altijd geaccordeerd... altijd hebt ge uwen oppas gehad... Wa' zoude gij er van zeggen, Peer, van te gaan trouwen, wij tweeën?’

Peer ging weer zitten op den weefstoel, hij stak een pijp op en onder het aansteken zei hij langzaam:

‘t Is mij goed... En 't blijft toch gelijk

óók... Waarom nie?... Men kan maar getrouwd zijn... 't Is precies gelijk... Alles blijft in zijnen doen... En op zijn ouden dag, men is bij elkaar geborgen en heeft toch zijn oppas... ja, 't is mij goed.'

Hij greep de touwen en de slag van de la klakte rumoerend door het donkere vertrek. Peer dreef weer de spoelen door het garen en achtte het geval geen woord meer waard.

's Zondags na Paschen werden Wannes en Anna en Peer en Trui van den preekstoel afgelezen. Zij kregen, tot groote verbazing van de heele gemeente, gelijktijdig den eersten roep.

De Fabriek

I

Doortje, het naaistertje, zat heele dagen achter haar machine, bij het ratelend geluid van haar arbeid zong zij liedjes, die ze van haar moeder had geleerd, of die ze kende, omdat iedereen ze kende, liedjes van een jonkman en een meisje en hun groote liefde, - van het stille meisje, dat zoo liefhad, maar stierf en haar beminde achterliet, die kwam dan treuren bij haar graf, 's avonds, en luisterde, of hij diep onder de aarde niet meer het beminde hart hoorde kloppen? Af en toe zag Doortje naar de twee geraniumpotten in het venster, en van daar-uit ging haar blik den wijden, van zonnegoud doorstoven hemel in: die was diep en klaar, om er l ang in te kijken, en de kostelijke milde warmte leefde overal: het werd zomer, het werd zomer, een schoone tijd.

Doortje was een lief meisje. Om haar hoofd kroesden de blonde haren, die rond het voorhoofd uitsprongen in krullen, als van goud in de zon, op haar kleinen neus stond een lorgnet, en haar oogen, blauw, en met iets droomerigs er in, lachten stil achter de glazen van het brilletje: haar wangen waren van een stil rood, haar ooren roze, en haar handen waren klein en trouw, handen van een naaistertje, met naaldeprikjes aan de toppen der vingers: zij was een lief, teeder ding, wat overgevoelig, met dat wonderlijk gelijktijdig droevige-en-blijë van haar blik.

Doortje had lief. Haar liefde was jong en warm, argeloos en trouw, een innig geluk diep in haar hart. *Hij* was een jonge man in het stadje op kantoor, iemand van wien men zegt, dat hij een positie heeft en goede vooruitzichten. Hij was van heel nette ouders, menschen van stand, dacht Doortje, - er zijn er zulke onder de burgertjes, menschen, die wat deftigs hebben in hun manier van doen, die met een beetje kleine trots neerzien op hen, die zij beneden zich achten. Dat zoo'n beetje van

stand zijn vleide Doortje soms wel, maar het verontrustte haar toch ook: een onrust soms, die ze alleen maar voelde, zonder te weten waar dat vandaan kwam. Zij verkeerden nog in stilte. Doortjes ouders wisten er zoo wel iets van, maar de jongeman had toch nog geen aanzoek gedaan, ze kenden daarvoor elkaar nog niet lang genoeg, later, later, het was nog tijds genoeg - en hij was het vooral, die er op aandrang, de verkeering voorloopig stil te houden, en, 't zal wel goed zijn, 't zal zoo wel hooren, dacht Doortje, die hem altijd zoo verstandig vond, iets, waartegen ze òpzag. Vader en moeder zullen er niets op tegen hebben, dacht Doortje, ze zullen er wel blij om zijn, en dat verheugde haar, ze had er al een heimelijk genoegen om, want, volgens haar, kon het niet anders zijn, of vader en moeder zouden trotsch zijn op een jongen als haar Willem.

Sinds ze hem kende, sinds ze dat warme wonder in haar binnenste had voelen gaan leven, waren de dagen mooier geworden. Een bloem, een vogel op een bloesemtak, een stille, kalme avond - als de hemel van dat pure

blauw kan zijn met naar het westen melkwitte tinten, teeder doorrozigd, en er komt in het hoge oosten de eerste avondster, dat stille, eenzame, glanzende licht over de boomen, die sluimeren gaan - al deze dingen hadden te voren nooit zulke milde ontroerende bekoring gehad als nu. Dan kwam dat geluk stil uit het hart naar boven, maar het hield haar keel dicht, dan sprak ze niet, dan droomde ze stil, dan werd de toekomst een rijkdom van beloften, een innigheid zóó groot en teeder, dat 't Doortjes hart overstelpde, dan kwam er iets vochtigs achter de glazen van haar brilletje glanzen. Zij dacht heele dagen aan hem. Zij had zijn beeld vast in haar hoofd. Ze kon soms stil, wel een uur lang onafgebroken maar aan hem zitten denken: dan was het lied in haar keel verstomd, dan rustten de kleine, trouwe handen in den schoot. Tot ze er zelf plotseling erg in kreeg, hoe ze haar tijd verdroomde - en dan: gauw aan het werk, gauw, *dit* moet klaar en *dàt* - ze deed de machine razen, ze zong een geliefd lied - en lachte om 'r eigen.

II

Er gingen enkele weken voorbij en de verkeerding bleef stil gehouden. Doortje zou toch graag willen, dat hij eens met haar vader en moeder er over praatte. Dan kon hij nadien ook komen bij vader en moeder aan huis, haar bezoeken. Maar hij stelde iederen keer uit, het onderwerp maakte hem soms wrevelig, toen kwam er angst in Doortjes hart. Wat was er dan toch? Niets, niets verzekerde hij, en het was toch nog tijd genoeg. Ten laatste overtuigde hij haar weer, en dan was ze toch heel gelukkig, een blij meisje aan zijn arm. Ze liepen in de schemering van den zomerschen avond, de boterbloemen stonden zoo malsch in de vette weiden, de koeien, na een dag lang grazen en herkauwen, waren droomende dieren: een koekoek riep zijn eigen naam en de echo antwoordde er op, stil en geheimzinnig. Zij voelde haar hand warm in de zijne, ze voelde zich zoo goed beschermd en zoo veilig, er ging, met een groet, een boer in den vallenden avond voorbij: daar was kalmte aller-

wegen, in den hemel puur en wijd, boven de verre kim, kwam, bleekjes, de maan, - en 't was heel stil, om rustig te gaan, te luisteren naar hun eigen zachte stappen. De handen drukten vaster, zij gingen stil naar huis terug, zij scheidden met een zoen, - goede-nacht: en op haar bed droomde Doortje, lang wakker liggend, van haar geluk, het werd haar zoo wel om het hart, ze vouwde de handen, wrong ze vast-in-een, wat hield ze, *hield* ze van hem, wat ben ik toch blij, haar hart vloeide over van aandoening, ze voelde het vochtig worden der oogen, het vocht van een warme traan, die neerdrupte op het kussen: buiten klonk zoetjes - iederen keer na lange tusschenpoozen - het zoete en in den nacht zoo eenzaam stille klare fluiten van de nachtegaal. Doortje geraakte in een lichten sluimer en sliep in.

III

Zij ontmoette eens zijn oudste zuster. Blij om het herkennen - onbewust zijn zuster ingewijd achtend - had ze van verre al vrien-

delijk gelachen, en, naderbij komende, had ze geknikt, gegroet. Maar ze had geen lach en geen groet teruggekregen; met een trotschen, kouden blik, even verkleurend, was de ander haar voorbij-gegaan. Toen kwam het besef in Doortje met een pijn, die haar keel dichtwong: daar kon geen lied meer door, daar kon geen lach uit het hart meer uit. Dat was een angst en een pijn, een dag lang, en op haar bed schreide ze. Den volgenden morgen was ze vreemd-stil, eenzelvig: haar eerste groote liefdesverdriet.

De afspraak was, ze zou 's avonds Willem ontmoeten, nabij het laantje waar hij haar had gevraagd en dat haar zoo lief was geworden, ze had er madelieven geplukt en ze gedroogd om ze altijd te bewaren: het gezicht van die gedroogde bloemen herinnerde haar aan het hooge zingen der populieren, dat geduriglijke ruischen, deinend op den adem van den wind, en dat zijn stem begeleid en gedempt had, toen hij haar zei, hoeveel hij van haar hield.

Zij wachtte er dien avond op hem, zij was

het eerst. Zij was vastbesloten hem te vragen wát er was. Er was iets, zij voelde ook wel wát, ze dacht, dat ze 't zoowat begreep: zij te-min naast een meisje als zijn zuster, zijn zuster, waarmee ze zoo verlangd had goeie vrienden te zijn. Och, dat was een onrecht, een bitter aandoend onrecht, haar trouwe, groote liefde aangedaan: en dan kwam de angst, dat waren vlagen om haar hart heen, dan moest ze slikken, - het wong zoo in haar keel.

Hij kwam. Zij ging hem aarzelend tegemoet. 'Dag Wim.' 'Dag Doortje.' Dan zwegen ze beiden, liepen naasteen gebogenhoofds, ze hoorden hun eigen langzame schreden in het gras.

De avond was luw, teeder. Voor hun oogen ging de zon onder, gloeiend achter het drijven van karmozijn geverfde schapewolkjes, boven hun hoofden ruischten de populieren: een zacht geklater van wel honderdduizend en méér blaren: dat was daar zoo hoog te doen en ver, lichtelijk aanzwellend als het zomeravond-tochtje even een briesje werd, en weer afnemend als daar ergens de dolende wind tot

rusten en slapen was gevallen in een bloeienden bramen-heester.

‘Waarom zeg je niets, Wim?’

‘Och, en jij dan?’ lachte hij even.

Ze kwam wat dichterbij hem, zocht zijn hand, die hij nemen liet, zonder de hare te drukken. Toen liet ze meteen de hand los.

‘Wat is er?’ vroeg ze.

‘Och, niets.’

‘Jawel, er *is* iets... en...?’

Ze was bang te hooren, wat het zou zijn. Haar ingeving had aanstonds verband gevoeld tusschen de stijve hoofschheid van Wim's zuster, gistermiddag, en zijn ontstemming van nu. Tezelfder tijd werd ze koud, een slag was in haar hart beefden, haar lippen beefden, ze voelde haar bloed verkruipen.

‘Zeg, wat dan?’

‘Och, als ik toch zeg: niets?’

Het bleef weer even stil, maar daarbij was de lichte lucht vol geluid van de blaren der boomen.

‘Waarom, waarom zeg je 't toch niet?’

Hij gaf geen antwoord, ze liepen een eindje

op, ze luisterden naar de boomen. De hemel in het westen werd bleeker, uit de verre weiden kwam, zilverig, een teere nevel opstijgen - zwevende, dalende, éventjes boven den grond maar.

‘Wim,’ drong ze toen aan, ‘zeg me nou, toe, zeg me, wat er is... Er *is* iets. - Is het een ongeluk?... Is er iets gezegd? Heeft iemand je iets miszegd... Hebt ge ongenoegen... ja? met iemand?’

‘Welnee...’

‘Ik... ik weet tòch wel, wat er is.’

‘Wat dan?’ vroeg hij verrast.

‘Je zuster...’

‘Mijn zuster?’

‘Ja, jouw zuster!’

Weer een stilte. Ze waren aan het eind van het laantje, liepen toen terug.

Toen, ineens, kwam het eruit:

‘Is 't waar, heb jij op een fabriek gewerkt?’

Ze schrok. Wat? Daar had ze niet aan gedacht! Dat was uit haar herinneringen weggebleven al dien tijd. Vier, vijf jaren geleden

had zij op een fabriek gewerkt, ja, een paar maanden. Haar herinnering snelde terug naar die dagen: toen was ze zoo bitter bedroefd geweest, die dagen, omdat dat moest. Voor vader en moeder.

‘Zeg? Doortje?’

‘Is 't dat?’ vroeg ze met een zenuwachtig lachje, en ze wendde het hoofd af.

‘Is het waar?’

Geen antwoord.

‘Zeg, is dat waar?’

‘Ja, 't is waar,’ fluisterde ze eindelijk, nauwelijks verstaanbaar.

Toen kon ze het niet meer inhouden, nee, en ze kon het, och-arme, niet helpen, dat haar oogen vol tranen stonden.

Ze liepen weer even zwijgend naast mekaar voort.

Toen begon hij weer te praten, wat moeilijk zijn woorden zoekende.

‘Kijk 'es, Doortje, dan kàn 't niet. Thuis heb ik er de grootste onaangenaamheden mee. - Mijn ouders willen 't eenvoudig niet... En daar zijn we toch afhankelijk van, hè?’

't Spijt me zeker heel erg... 't is wel jammer, hè? - maar geloof me, 't is beter voor ons allebei, dat we de kennismaking dan maar verbreken... Mijn ouders stemmen tóch niet toe... 't is beter, dat we dan nu maar van elkaar gaan, om grooter ongenoegen en grooter leed te voorkomen... Ik geef jou je woord terug en... jij mij 't mijne...'

Doortje hoorde hem de woorden zeggen, ze verstond niet goed, maar de bedoeling, de wreede, bittere bedoeling, was haar toch wel duidelijk. Ze wankelde even, zag in de lucht, naar dat pure oranje-geveder in het westen, hoorde het zwatelen boven haar hoofd, maar dat ging nu zoo ver-af, en de goede zomersche aarde was ineens veranderd. Als zij iets zeggen wou, beefde haar kin, en zij vreesde bij het eerste woord, als zij het eruit kreeg, haar tranen niet te zullen kunnen inhouden. Toen zweeg ze, 't werd zoo koud in haar binnenste, daar waren het vlagen, na-elkander, die haar deden rillen, daar daverde het van 't groote verschrikken om dat plotselinge ongeluk: alles voorbij, al haar geluk, al haar zoete droomen,

al de warmte van 't leven, al dat milde bekoorlijke van de toekomst - haar hart bleef, erna, leeg en arm.

Zij zweeg maar. Zij had hem wel kunnen zeggen, dat zij niet langer dan drie maanden naar de fabriek was geweest, hoe ze het alleen maar had gedaan uit gehoorzaamheid aan vader en moeder, toen vader ziek was en ze d'r hard voorzaten, met naaien verdiende ze toen nog niet, ze was nog maar leermeisje - en hoe ze om vader en moeder te helpen, dit had gedaan. Dat alles kwam ook wel in haar op, om te zeggen - maar zij vond hem al niet waardig meer, om dat van haar te hooren. Iets in haar zei haar, dat hij, nu hij zóó bleek te zijn, ook niet van haar hield - die dingen - och, zij, in haar liefde, dacht om zoiets niet. Neen, dan hield hij niet van haar, en dat was het ergste, dat zij dat nu niet meer kon gelooven.

Hij bleef ook zwijgen.

Toen bedacht zij nog: zie, hij vraagt nog niet eens, hoe het is gekomen, hij deed geen enkele vraag, niet, hoe lang ze dan naar de fabriek

was geweest, niets. En toen - en dat was meteen weer een nieuwe teleurstelling - bedacht zij: hij heeft nu een aanleiding om van me af te komen, en hij is maar bang, die aanleiding - die hèm dan redelijk voorkwam - nog te verliezen, als hij zou vragen. Hij wil liever van me vandaan. Toen kwam in haar, zwakjes, de bittere, gekrenkte trots van versmaad meisje, en nee, ze zou niets zeggen. Onder de glazen van haar brilletje uit drupten tranen, ze veegde ze met een haastige beweging weg.

Aan het einde van 't laantje keerden zij om, hij aarzelde even, zij, gebogenhoofds, stond stil bij hem.

‘Zal ik je naar huis brengen?’ vroeg hij.

‘Nee...’

Hij zweeg weer even, wat verlegen met het geval. En toen:

‘Ben je nou kwaad?’

Toen zag ze hem even aan, stil, met haar tranenoogen, hij sloeg de oogen neer, zag het domme van zijn vraag in.

‘Toe,’ drong hij nog aan, ‘ik kan je toch niet alleen laten gaan...’

‘Ik... ik zou niet... 'k zou niet weten, waarom niet. Ga maar alleen... ik ga wel langs een anderen weg naar huis...’

Ze liepen weer langzaam terug naar het begin van het laantje, - en daar, hij keek eens in de lucht. Toen stak hij haar maar de hand toe, en ze legde haar hand in de zijne, hij voelde nu voor de laatste maal den trouwen druk.

‘Dag Doortje... het ga je goed.’

Zij sloeg weer de oogen naar hem op, hij zag dat dringen der tranen, het trillen van de lippen, hoe ze moeite deed zich in te houden. Ter bemoediging drukte hij toen wat vaster haar hand.

‘Nou, dag dan.’

‘Dag, Wim...’ zei ze zacht.

Nog even aarzelen - een enkel overbodig woord:

‘t Is beter zóó.’

En hij ging heen, schoorvoetend eerst, maar, naarmate hij zich van haar verwijderde, liep hij vlugger, opgelucht, tevreden over den afloop.

Doortje zag hem gaan: nu was alles voorbij. Zij leunde tegen een boom, zij omhelsde, in haar verdriet, den stam, drukte haar gloeiende gezicht er tegen aan: dan liet ze het aldoor opkroppende wee den vrijen teugel, haar tranen eindelijk den vrijen loop, en snikte het uit.

En 't werd wel zoo, dat de zomeravondwind haar klacht in de kruinen der populieren hief: dat was, daar boven, een zingend ruischen, aanzwellend, weer afnemend, in dat groote gerucht ging het schreien van het meisje als verborgen. De boomen vertelden, weemoedig, het leed van het meisje, naar de avondlucht toe: ze zwatelden, ze zwatelden... en daarginds hing nog een teere en heel smalle streep oranje-roze met een kleine, wollige wolk er midden in, waartegen wat ineengeklonterd rood en puur oranje, als van vuur.

Toen het meisje geen tranen meer had, zag ze dat het donker was geworden, er stonden sterren aan den hemel. Ze ging naar huis - hoe lang was dit al zoo? - naar huis, een eenzaam meisje in den avond.

En thuis zag ze naar vader en moeder, die in de stille keuken zaten bij het vriendelijke licht van de avondlamp. Vader las de krant, moeder stopte kousen, de hangklok tikte luid, dat was alle avonden zoo, maar vanavond was het toch anders. Moeder zag, toen Doortje binnenkwam, even op, maar zij ging uit haar oogen zitten, opdat moeder niet zou zien, dat ze had geschreid. Ze zat er wat te droomen en ze wachtte niet lang met naar bed te gaan.

En in haar bed, als zij alles overdacht, was zij wel héél verdrietig, maar ze bedacht toch, dat ze *niet* zou willen, o, neen, dat ze destijds niet had gedaan, wat vader en moeder van haar vroegen. Dat was toen zwaar voor haar geweest, ze gruwde er nog van, het was een offer, had de biechtvader toen gezegd, dat ze moest brengen. Datzelfde offer eischte nu, na jaren, nog een ander offer - nee, het was nog steeds hetzelfde offer, dat ze bracht. Ze betreurde niet wat ze gedaan had, ze was er eerder gerust om: ik heb goed gedaan, ik heb me niets te verwijten. Ze had niet haar eigen

geluk te kort gedaan. Nee. Maar zijn liefde - die was een leugen geweest. Nu kreeg het offer van toen eigenlijk pas waarde, - en dit alles gaf haar nu bijzondere kracht en zelfgerustheid.

Opgebracht

I

Zij was een goeie, een èrg goeie, eenvoudige moeder, maar haar jongen deugde niet. Haar jongen was haar over den kop gegroeid, ze hield zielsveel van hem, zóó zielsveel, zooals een goede moeder, zoo'n goeie ziel, dat kàn: echt veel van haar jongen houden, óók al is hij dan nog zoo kwaad, - en als ze kwaad van hem hoorde spreken, dan leed het moederzielke, dan voelde ze den jongen te kort gedaan en verdedigde hem: wat? - mijn jongen? Zooals hij voor zijn moeder zorgt! Ze kenden hem niet, hij had zijn gebreken, ja, maar een goed hart - maar ge moest hem kènnen, nee, haar jongen was immers niet slecht! En ze schreide inwendig, - och God - och God; - en ze bad voor hem, tegen Paschen deed ze een mis voor hem lezen, opdat Antonius de

Wonderdoener van Padua hem terecht zou brengen.

't Was haar éénige. Als klein jongetje, een brutoot sterk natuurtje met leelijke neigingen, was hij haar al de baas, en ze verwende hem. Toen had hij al verkeerd gewild, er was geen zeggen aan, en, opgroeiende, werd hij een beruchte, kwade straatlooper, die 's avonds laat thuiskwam, stal wat onder zijn handen kwam en de leelijkste streken uithaalde. Toen kwam hij op een fabriek en werd daar een gretig gezocht aas voor het bederf, dat op fabrieken tiert. Dat zag de moeder zoo niet in, dat het een ramp was, haar jongen naar een fabriek laten gaan, en 't leelijker, dieper, gevaarlijker van aard worden van zijn ondeugendheid schreef ze dááaraan, dat hij naar de fabriek ging, niet in de eerste plaats toe. Ze dacht daar weinig aan, ze dacht er zelfs niet eens volstrekt bewust aan, als ze al eens een enkelen keer vermanend tegen hem zei, dat hij dààr niet veel goeds leerde. En ook, de jongens uit de buurt, ze gingen allemaal naar de fabriek, als ze de school achter den rug hadden en

mee moesten verdienen. Haar man was al gestorven, toen haar jongen negen was. Dan had ze geleefd van uit-werken-gaan, van de bedeeling en zoo, en omdat zij zoo arm was, lag het voor de hand, dat zij haar jongen prijs gaf aan de fabriek, 't moest immers wel, zij vond het goed, en zijn eerste weekloon had vreugde in huis gebracht, een lachje tusschen al de tranen in, - maar dat was ook maar één, twee keer iets prettigs geweest, nadien was al het plezier daarvan vergald. Want hij was gauw begonnen met achterhouden, wat hij gaf, sméét hij neer op tafel, dáár - alsof hij een hond iets voorgooide - er rolde zilvergeld over den vloer, en als het moederke, met een slag in 't hart en een brok in de keel, zich bukte, om het gevallen geld op te rapen van den vloer, dan keerde zij het gezicht weg van hem, weg, opdat hij de tranen in moeders oogen niet zou zien.

En toen, in al die jaren, dat haar jongen groeide, gróót werd, herinnerde zich de moeder geen dag van geluk meer sinds dat ongeluk van den dood van haar man. Het leven was

het eentonige vlieden der dagen met het geregeld weerkerende verdriet om haar jongen. Op Zondagen en Maandagen, op dagen als het feest was of kermis in het stadje, dan zag zij, met bezorgd gemoed, - dat haar oog dien bezorgden, bången blik gaf, een blik van vrees -, hem de deur uitgaan, om hem 's avonds te wachten, bang-te-moede, met de zekerheid al hoe hij thuishouwen zou: dronken, norsch, bij 't minste opstuiwend en vloekende. En toch was ze nog altijd gesterkt door een sprankje van hoop, dat het dézen keer dan toch niet zoo zou zijn, en ze wachtte in die pijnlijke onzekerheid, totdat hij kwam en meteen het verdriet weer schreide in haar: omdat de bange verwachting was uitgekomen en de nieuwe hoop weeral teleurgesteld.

Ze was een goed, arm, vroeg-oud moederke, zóó mager, zóó 'n spichtig menschke, dat haar jongen soms zèlf er van schrok, als hij haar zag in 't bloote, nuchtere licht op straat en haar vergeleek met andere vrouwen, moeders van jongens van zijn leeftijd, die óók, als hij, gingen naar de fabriek.

Ze woonden in een woninkje in een lange rij net-dezelfde huizen, in een achterbuurt, in een der smalle, donkere stegen eener ouderwetsche arbeiderswijk, - en slechts enkele uren van den dag kon de zon er binnen schijnen. Ze waren arm en behoeftig: de verdiensten van den jongen waren niet groot, en zijn geld gaf hij willekeurig af, hij hield veel achter, om te verbrassen, - soms, 's Zaterdag, kwam hij al dronken thuis voor hij nog geld had afgedragen.

In het schamele huis stonden de enkele ouwe meubeltjes, verdrietige meubeltjes, want zij leken als vastgegroeid in verdriet, doortrokken van verdriet, - verdriet leek er langs de wanden te kruipen. Een kruis hing er boven de schouw, en de moeder bracht hier werkend en lijdend en vrezend en tòch maar altijd hopen, haar droeve dagen door. Hopen deed zij altijd nog. Daar was ze moeder voor, met al de wondere moeder-liefde, - en als het dan eens een enkelen keer een klein tijdje lang goed ging, zie je wel, dacht zij dan, slècht is hij toch niet, àls-ie 'es veranderde, ja, maar

zie 'es, hij past nou wel op, o, 't kon, het kòn, dat alles anders werd, ze telde de dagen, dat hij zich goed hield achtereen, tot dat 't weer zoo was, - och-God dan toch - en hij weer dronken, herriënd, kwam binnen gevallen, scheldend tegen haar. Dan was hij lange dagen daarna norsch, kwaad tegen haar, haar koejeneerend met zijn korte afsnauwen, - en zij had ten laatste geen tranen meer om dáárom nog te schreien, - want, al was hij gewóón, al was hij nuchter, hij snauwde altijd, dat was zoo zijn natuur geworden.

II

Het was nu in den blijden voorzomer, een schoone, droge tijd, - en de jongen van het moederke zou drie en twintig jaar worden. Zijn verjaardag was voor haar een heele gebeurtenis. - Dan was er iets aan hem, dat hem recht gaf op wat hoffelijker, waardiger behandeling dan op een gewone dag: dan kreeg hij 's morgens suiker in de koffie en een

vulkoek of zoo bij zijn brood en zij bestak hem met wat zij dacht, dat hem het meest verrassen zou, - als ze 't cadeautje gaf, dan straalde haar gezicht: hier jongen, - en nou goed opgepast van 't jaar, en moeders geen verdriet doen. Dat trof hem altijd wel, - en nog nóóit, dàt herdacht zij altijd met een vreugde, die haar nog wel eventjes kon doen lachen: - nog nooit was hij op zijn verjaardag dronken geweest. Het lag bijna voor de hand, dat hij dan juist wèl dronken zou zijn, maar ze kon er vasten staat op maken, dat hij dan nuchter thuiskwam. Dan lachte hij tegen haar, als ze hem bestak, en ze maakte zich klein voor hem, overdreven lief, zoo bezorgd, dat hij het toch eens prettig zou vinden bij zijn moeder thuis. Ook als zij jarig was, zou hij vast niet drinken, - dat was iets als bij zich zelf in stilte afgesproken, waar hij met groote hardnekkigheid aan hield. En daarom hadden hun verjaardagen iets lichts, iets van verre al lachends, iets blij's, anders zelfs dan Paschen of Pinksteren of Kerstmis, want op zulke dagen gebeurde het nog wel eens, dat de jongen toch

dronken thuis kwam. Hij bestak ook zijn moeder als zij jarig was. Dat was bij beiden een schoon gebruik, iets moois en liefs te midden van al de ellende, iets dat, juist omdat het voor weinige oogenblikken de gewone ellende verbrak, zoo teeder-weemoedig aandeed, en - dat was van ouds zoo al aangevangen, ze wisten beiden niet meer wanneer.

Nu gingen haar hoop en vertrouwen weer uit naar den jongen zijn verjaardag: in een diep verscholen hoekje van haar gemoed schreide iets verlangend om eindelijk weer eens wat voldoening, wat blijdschap, een lach uit de oogen van den jongen, wat liefde. Zij zou hem iets koopen, ze wist niet wat, maar iets treffelijks, dat hem oprecht zou verheugen. Ze dacht er onder haar werk halve dagen lang over, wat het wel moest zijn, ze ging, in gedachten, de gewone dingen na, om mee te besteken: een gekleurde das van zijde voor zijn frontje, een lederen knipbeurs, een fraai zakmes, of een sigarenpijpje van meerschuur en barnsteen - maar besluiten kon ze moeilijk,

waar hij wel 't blijdeste mee zou zijn, en het hem vragen wilde ze niet doen, dan was de aardigheid van de verrassing er af, hij moest het tevoren niet weten, maar stilletjes uitzien naar dat geheimzinnige onbekende moois.

Toen vond zij het op een dag, onverwacht ineens, toen ze bekeek, hoe hij uit een aarden pijp rookte. Ze vond die pijp een armzalig ding en ze voelde, hoe zij hem plezier zou doen met een mooie houten pijp, waar hij trotsch op kon zijn en die hij toonen kon aan iedereen, en die hij altijd zou hebben als soevenier. Dat was een heele gerustheid toen ze het had gevonden, ze was er vroolijk om met een heimelijk genoegen, het genieten op voorhand van hoe hij zou staan te kijken en hoe blij hij er mee zou zijn.

III

En toen die dag gekomen was, speet het haar, 's morgens, toen zij haar jongen met een handdruk geluk wenschte, dat zij den vorigen avond, toen ze de pijp had willen koopen, aan

gesloten winkels gekomen was. Ze was er voor uit werken gegaan, - dat deed ze nog wel eens een enkelen keer meer, als een werkvrouw uit de buurt haar daarvoor vragen kwam, omdat die zelf er moeilijk uit kon, of in twee huizen tegelijk was ontboden en den eenen klant niet in den steek laten wou voor den anderen. - Dat deed ze dan wel eens meer, stil, het voor haar jongen liefst verborgen houdend, - en nou gisteren geviel het zoo, Goddank: het dagloon, behalve de kost, zestien stuivers, kwam goed van pas nou, want de pijp zou wel duur zijn en ze kon dan een degelijke koopen. - Maar 's avonds laat van haar werk, - van het schrobben en boenen in het rijke huis, - komende, trof ze het slecht om de pijp nog te koopen, hoe ze er ook op gerekend had. Ze rammelde aan een paar gesloten winkeldeuren, waarvoor het gordijn was neergelaten achter een klein papieren schildje: 's avonds na acht uur gesloten.

Ze had den jongen nu zoo graag, nu in den blijden zonnigen morgen, ermee willen verrassen, en nu moest zij wachten tot straks, als

hij terug zou komen van de fabriek, straks, straks - en als alles netjes aan kant was en de koffie gereed, och, wat werd het moederke blij. Maar jongen, hartelijk gefeliciteerd met uwen verjaardag, en straks besteek ik oe. En, lachende, als tegen een goedigen, kleinen knaap, zei ze hem, dat het nog geheim moest blijven, en of hij toch gauw en regelrecht naar huis zou komen? En hij, benieuwd, gevlaid, lachte, een kort lachje, dat zijn gemelijke gezicht verhelderde, en, vroolijk gestemd, beloofde hij, ja, moeder, - van vroeg thuis te zullen zijn, en dien avond bij haar te zullen blijven.

En toen ze hem de deur had zien uitgaan, toen was ze vandaag echt gelukkig. Er viel een streepje zon naar binnen, juist op het kruis boven de schouw. Dat beetje zon was een simpel lachje, dat het arme vertrek verhelderde, - zij veegde den vloer, strooide versch wit zand, en onder haar werk dacht ze maar aldoor: zie-je-wel, hoe kunnen zij zeggen, dat hij slecht is? Hij met zijn goed hart tòch - nee' immers, hij is niet slecht, hij is niet slecht;

en de hoop verlevendigde op slag, dat hij veranderen zou en goed zou gaan oppassen, voor zijn moeder.

IV

Dien middag, als al haar werk aan kant was, ging zij het stadje in, langs de winkels. De zon scheen zoo blij, en er stonden bloemenverkoopers op het marktplein. Wagentjes vol tulpen: roode als vlammen in de zon, en gele, witte en paarse, - en alderhande andere waren er: muurviolieren en fuchsia's en violen, bloemen in verschillende bonte kleuren - en vroolijke, drukke stemmen lachten en riepen rondom haar. Het was prettig om op straat te zijn, een zonnige dag, een feestdag; - het moederke had een zuiveren, helderen voorschoot voor, met de ruiten der vouwen er nog in, en ze ging langs de winkels, geboeid door het vele, dat lag uitgestald. Zij stond dan op het marktplein, voor een winkel van sigaren en rookartikelen en keek naar die veelheid, die verbluffende weelde van pijpen in allerhande

soorten: doorrookers met glimmende koppen, een glanzend wit, daar werd later een prentje op geteekend, een paard of een voetballer, - er lagen er met houten spitten en met hoornen, oliekoppen, meerschuimen met barnsteenmondstuk, bruine en roode houten, en nog andere, zeer fijne in een rood of blauw gekussend étui, en daar tusschen minderwaardige aarden pijpen; er lagen er in allerlei vormen, rechte en kromme, groote en kleine, gedraaide en sierlijk bewerkte, goedkoope naast schreeuwend dure. Achter de groote spiegelruit glansde en glom en blonk dat alles met oogen-betoverende bekoorlijkheid en het moederke bleef lang overlegend turen naar de vele prijskaartjes - telkens naar een ander - waarop in cijfers de prijzen stonden vermeld -, niet wetend, hoe het best haar keus te doen. Totdat zij een aardige houten pijp zag liggen, bruin, met krom spit, die haar bovenmate beviel, dat was het net wat ze zocht, goed, degelijk, mooi, en zeker niet te duur. Haar oude oogen konden den prijs niet lezen, maar zij zou ernaar vragen, binnen. Een

daalder, dacht ze, mag ik wel besteden. Zij ging, vroolijk gestemd om haar goede, gelukkige keus, den winkel binnen, en vroeg naar pijpen. Dan duidde ze ze meteen aan; die ééne, een beetje naar den linkerkant, een houten en bruin. De man in den winkel haalde er achtereen drie, vier uit de etalage, nee, die waren het niet, die was het telkens niet, die zij bedoelde: die eene kromme pijp, met den bruinen kop. Hij kreeg die pijp dan eindelijk, lei ze voor haar neer op de toonbank, en prees de kwaliteit aan. Het moederke nam de pijp in de handen, bekeek ze, ja, ze was schoon, ze leek haar erg, zij vroeg naar den prijs? - Eene gulden en negen stuivers! - Dat was wezenlijk meevallen -, ze besloot; ik neem deze, maar vroeg, of er nog niet wat af kon? - Neen, dat ging niet. Het moederke bekeek altijd de pijp, ze voelde zoo kloek aan, het was een mooie en glanzende en stevige: wat zou haar jongen blij zijn. Ze legde de pijp neer, nam haar geldbeurs en betaalde, en ging, gelukkig als een klein kind, met den schat den winkel uit.

V

Toen zij buiten was, zag zij menschen nieuwsgierig samenloopen rondom politie-agenten, ze telde er wel vier, ze zag hun sabels en de knopen van hun jassen blinken. Daar was iets te doen, er werd gevochten, dacht zij, en, ontsteld, zag zij den stoet naderkomen. De politie-agenten waarschuwden de menschen uiteen te gaan, ze kwamen den winkel langs en wilden den hoek om, van het plein de straat in: en het moederke zag ineens, dat zij iets droegen, iets meesleurden, een mensch, dien ze, twee elk bij een been, twee bij de schouders, vasthielden. Meteen, dat zij haar voorbij gingen, langs de stoep waar ze stond, zag ze het heel duidelijk: een dronke-lap hing aan armen en beenen vastgehouden, vloekend, met zwijmelenden kop en open mond. Maar, stil, och-God! - die jas, die broek, de zijne, *hij* - haar jongen - och-God dan! - en een schreeuw, een felle gil, erbarmelijk, en meteen een klagend huilen, schreien, deed alle menschen omzien naar het verrimpelde, spichtige,

oude moederke, dat daar stond te schreien, de armen uiteen, een pijp, - een fonkelnieuwe, - in de hand.

Maar ze vlóóg op de agenten af, tierende, ‘mijnen jongen, 't is *mijnen* jongen, geef hem mij, dat ik hem meeneem, laat hem mij meenemen - ik houd hem wel thuis, en te bed! Hij heeft toch niemand kwaad gedaan: geef hem *mij*, zeg ik!’ En ze trok den eenen agent fel aan zijn armen, zijn jas, kermde en smeekte maar, haar stem vol tranen, om haar d'r jongen te geven. Van alle zijden liepen de menschen te hoop: wat is dat? - Vechten! - Nee, een dronken vent! - Dat is zijn moeder zeker? - en meisjes begonnen te schreien en kinderen zagen toe met den angst in 't lijf. De agent, dien het moederke hield vastgeklampt, aarzelde, maar een ander, die een bloedende schram over den pols had en verbitterd was over het verzet van dien dronke-lap, schudde beslist, hardnekkig van nee. En vooruit, en opzij! En tegen het moederke zei hij, dat haar jongen mee-moest, en dat zij hem morgen thuis kreeg. En voort ging het weer, de agenten met hun

vracht voorop, de opzij gedrongen menschen achteraan hollend, met uitgerekten hals om te zien, een enkele maar keek medelijgend naar het moederke, dat even bleef staan, luid schreiend en kermend. Na een schreeuw als een klacht brak haar keel in snikken uit, dan strompelde ze voort, naar huis maar. Ze hield haar blauwgeruiten voorschoot voor het gezicht om den niet te stelpen vloed van tranen, - en tegelijkertijd hield ze nog in de eene hand de pijp vooruitgestoken, den schat, dien ze nu vergat. Ze wankelde langs de straat, struikelend, soms bijna vallend, liever maar dood willend dan dien langen tocht naar huis te moeten gaan onder de oogen der menschen. Och, dat was een ongeluk, een verdriet, neê dan, och God-toch - mijn jongen - dat was een pijn, een schande, ze werd ziek ervan, weeïg, met een drang om te braken. - Ze strompelde verder, 't bijna niet dragen kunnend, ze bestierf het, ze smoorde dat hartdoorgrievende felle schreien in haren voorschoot, maar ze kòn het niet houden: haar schouders, haar beenen schokten, trilden, haar heele lijf,

ze sukkelde voort. Dat zij dit op haar dagen beleven moest: haalde onze lieve Heer haar maar, weg uit de oogen der menschen, die haar schande zagen. Naar de gevangenis sleurden ze haar jongen, heel de wereld zag dat, hij was een dronkaard - och, en zijn verjaardag! In de zonnige straat waar de menschen, als ze voorbijging, stil werden, klonk haar schreien zoo luid en droevig - tegen de gevels galmend, de heele straat vol - dat kermen, dat krijten ging ieder door de ziel. Het moederke strompelde maar voort, de dag was veranderd in een gruwelijke, donkere ellende, een wee als een zee niet te overzien: al haar hopen weg; ze zag geen uitkomst, ze wist niet, hoe ooit te zullen thuis geraken, langs dien langen weg. De pijp viel, ze liet haar voorschoot neer, haar schreiende, ouwelijk-verwrongen gezicht, verwrongen in smart, aan de dichtgewrongen oogen rood, boog om te zoeken: door haar tranen, als door een mist, zag zij ze liggen, ze raapte de pijp op, keek er even naar, altijd snikkende, op den glanzenden bruinhouten kop leekten tranen neer.

De Uiterste Dag

I

Het zou feest zijn op den Vlokberg. Govert Manders en Siska ten Hanenwinkel waren in de lente vijftig jaar getrouwd: en nou kwamen de jongersche boeredochters van de buurt bijeen, om papieren rozen en guirlandes te maken voor de kroning. Kinderen werden met manden uitgezonden langs de deuren in den verren omtrek, zij haalden gekleurd papier: rood, blauw, groen, oranje, paars en alderhande tinten en zilverpapier bijeen, snidsels van houtwol, bij bussels, en groen van bikkels. Ze namen ook centen aan, daarvoor kochten ze in het winkeltje van den koster in het dorp roze en wit en vuurrood kroonpapier en ijzerendraad voor de fijne roosjes. Telkens als ze een

lange ronde hadden gedaan, gingen ze de manden ledigen bij den naasten buurman van het gouden paar. Daar was het 's avonds een groote drukte, daar zaten de jonge meisjes in den voorhaard rond de lange tafel, beladen met gekleurd papier, het lag er bij hoopen, en 't bikkelgroen, dat zijn sterken geur verspreidde. Ze hadden scharen en stijfselpotten, en tangetjes om de rozeblaadjes te krullen, ze werkten hard, gejaagd gemaakt door elkanders ijver; - om beurten stonden zij op, om elkaar een goedgeslaagde roos van nabij te laten zien, en om te overleggen, hoe ze *dit* zouden doen en *dàt*. Zij lachten en praatten luid, zongen somwijlen gezamenlijk liedjes van Helena en Eduard in hun prieeltje, van het meisje aan den oever van den snellen vliet en 't hutje aan de zee. Tegen het uur, waarop zij van vader en moeder weer allen thuis moesten zijn, was, voor zij uiteengingen, de koffie gezet en aten zij boeremikke boterhammen met kaas: daarna liepen zij door den donkeren avond, gearmd, en brachten als trouwe vriendinnen, prettig te samen gebracht voor dat kronen,

door de op handen zijnde gebeurtenis, elkander tot huis.

De zonen van Govert Manders wisten die drukte wel bezig iederen avond, maar 't gold hun vader en moeder, zij deden dus, of zij er niets van merkten, en waar de jongens kwamen werd er niet over gesproken. En de oudjes zelf, zij repton er met geen woord van: de oude boerin had in haar jeugd bij gouden bruiloften, lang geleden, zelf dikwijls rozen geknipt in den kring van vriendinnen en kennissen, - er waren er al zoovelen van dood, en anderen, oude vrouwtjes, zooals zij, of weduwen, al half kindsch en die in 't liefdehuis waren gedaan bij de zusters; - en de oude boer, in zijn jeugd, had ook menigmaal, op de hooge ladder staande, de rozen gehecht in den mastenboog voor de zilveren en gouden bruiloften, - en zijn kameraden van toen: *die* nog leefden, waren oude mannetjes, hier en daar woonde er eentje in bij zijn getrouwde zoon of dochter, en anderen liepen, steunend op hun stokje, over de kiezelpaden van het kleine tuintje voor het oude mannetjeshuis. Zij wisten het dus

zoo goed, dat er in de buurt nu voor hèn: het krasse oude, gouden paar, werd gekroond, - zij waren, als kinderen, blij erom, zij waren nieuwsgierig, hoe het wel zou zijn op den feestdag, hun oude herinneringen tooverden het bekende beeld weer levendig voor hun oogen: bogen, voor de deur, van mastengroen en papieren bloemen daarin, de vergulde kroon en de mooie verzen: en lampions en kleurenpapier aan de boomen in den hof. De zonen slachtten het vetste varken en het mooiste kalf, zij kochten bij den brouwer een paar tonnen bier, zorgden voor den wijn en de sigaren met bandjes; - de meiden gingen aan de schoonmaak, zij witten de muren, wieschen de vensters, en nadien bakten zij geurige wittebrooden met eieren, boter, sucade en rozijnen er in.

II

Een der schoone dagen van deze lente, tegen den avond, kwam Godefridus Smits bij boerke Manders binnen geloopt. Godefridus

Smits was een oude boereknecht uit het naaste dorp, die op den Vlokberg veertig jaar achtereen bij een boer had gediend. Hij was dan dikwijls bij Manders komen buurten, in den winteravond zat hij heele uren aan den haard, om prating te maken met de menschen die, uit de buurt, daar kwamen. Godefridus had letters gegeten, zei men, hij kon lezen en schrijven, en men zag met eerbied tot hem op, vol bewondering voor zijn geheimzinnige kennis en angst voor zijn kunsten. Hij genas verstuikingen, brandwonden en tandpijn, en praten als hij kon! Godefridus moest zeker meekomen naar het feest, als oude buur en oude, goeie kennis, - dat was 't eerste wat boerke Manders, na de begroeting, vroeg. - Maar Godefridus had er maar amper ooren naar en kwam met groot ontstellend nieuws: de wereld gaat vergaan! Manders lachte er maar eens om, hij nam zijn tabaksbuidel, peuterde zijn pijp schoon en stopte. Achter het vlammetje van de lucifer - toen hij den brand in de pijp stak - lachte nog zijn oude verrimpelde gezicht, buiten werd het zacht avond. Boerke Manders

zette zich in zijn zorg onder de schouw, boven het vuur hing de zwart gerookte ketel met varkensvoer te koken: - maar Godefridus was bij het raam gegaan, hij had de blauwe hor weggenomen en de lat van het valgordijn in het kruis van het raam geplaatst, om meer licht te hebben: hij nam een krant uit den zak, en daar stond het gedrukt, een halve krant vol, dat de wereld zou vergaan.

De oude Manders, rookende en turende in het vuur onder den zwarten ketel, luisterde naar de stem van Godefridus, die langzaam, op ééne toon, de woorden spelde. Toen hoorde hij, hoe treffend de voortekens van het naderende einde der wereld nu in vervulling gingen: oorlog, pest en hongersnood geeselden de wereld. Ginds ver in het buitenland, waar er revolutie was, vocht de broeder tegen den broeder, de zoon hief de vuist op tegen den vader, en de Antichrist doolde over de wereld rond onder de ongeloovigen, die de kerk vervolgden en een haat hadden tegen priesters en kloosterlingen. De vervolgte Joden van heel den aardbol gingen terug naar

het Heilig Land en de Turken zouden tot den laatste uit Jeruzalem verdreven worden.

Toen begon er angst te komen in het hart van Manders: hij begreep niet goed, maar het stond gedrukt, en Godefridus Smits begreep die dingen allemaal zoo goed en kon ze zoo aardig zeggen. In de stilte van den voorhaard - waar het langzame, luide tåk-tåk van de groote staande klok een geluid was, dat in het wezen van het vertrek was vastgegroeid en waaraan de ooren zoo waren gewend - klonk, terwijl nu Manders' vrouw, het oude wijfke, zoetjes, op haar sloffen kwam binnengeschuifeld en zich, moeilijk, aan den anderen kant onder de schouw in een leunstoel zette, en de oude voeten zochten naar de nu - om het zachte weer - vuurlooze stoof -: klonk Godefridus' grove stem, en de oude knecht deed alle moeite om het gedrukte grootsch te lezen, op z'n Hollandsch:

‘Gij zult van oorlogen en oorlogsgeruchten hooren, - zie toe, dat g' u niet verontrusten laat, want dit alles moet geschieden, echter is dat nog niet het einde...
Volk tegen

volk en rijk en rijk zullen tegen elkander opstaan, er zal allerwege pest, hongersnood en aardbeving zijn... Velen zullen zich ergeren, elkander verraden, elkander haten. En daar de ongerechtigheid hand over hand toeneemt, zal de liefde bij velen verkillen. Aan de aarde zal de vrede ontnomen worden - gij zult vrede zoeken, maar deze zal er niet zijn. Ik zal den troon van koninkrijken omstooten en vernietigen de macht van volkeren, ik zal de strijdwagens omverstooten, en die daarop gezeten zijn, en de rossen, en de ruiters zullen er af vallen, door elkanders zwaard.'

En dan, met stemverheffing:

'Dan zult gij beginnen de bergen aan te roepen: valt over ons, en te zeggen tot de heuvelen, bedekt ons!'

Nog andere vreeselijke voorspellingen kwamen uit den mond van Godefridus, die maar bleef lezen:

'Ik zal de slechtste heidenen aanvoeren, opdat zij bezit nemen van uwe woonsteden, zij hebben haren als vrouwenharen, en tanden als leeuwen-tanden.'

‘Hij sprak tot hen, zoo dat ik het hoorde: achtervolgt hen door de steden, en moordt! Uwe oogen sparen hen niet en gij zult geen erbarmen hebben met hen: vermoordt de grijsaards, de jongelieden, jonge dochters, kinderen en vrouwen, totdat zij allen zijn verdelgd.’

Zoovele van de voorzeggingen in de Schrift, die het naderen van het einde der wereld beschreven, waren overeen te brengen met wat thans op den aardbol gebeurde, - de schrijver van het lange stuk in de krant leidde er uit af, dat het einde der wereld nu aanstaande was.

Godefridus had het stuk ten einde gelezen. Hij vouwde de krant dicht, het werd donker, de vlammen van het haardvuur verlichtten die twee oude menschjes onder de schouw: het manneke en het wijfke. Godefridus hing het gordijn recht en plaatste het horretje weer op de vensterbank, hij zag in den hemel, buiten, een ster.

Een meid kwam binnen, haar klompen klossen op den leemen vloer: zij kwam den ketel varkensvoeder afhaken, de warme, rosse damp

sloeg in haar gezicht, zij plaatste den dampenden ketel naast den haard, hij was te zwaar, - zij riep toen naar den stal en een tweede meid kwam: zij droegen, lastig gaande met de zware vracht, te zamen den ketel weg.

‘Geloofde gij het?’ vroeg Manders aan Godefridus, die zich schrijlings op een stoel had gezet, de hooge leuning onder de kin.

Manders wou in die vraag te kennen geven, dat hij er aan twijfelde. Maar toch had hij al - onbewust - uit al die nadrukkelijke beweringen, die - zoo treffend - moesten overtuigen, dat het einde der wereld naderende was, de gevolgtrekking gemaakt, dat het aanstaande zijn van het einde bedoelde: een zeer nabij zijn: binnen 't jaar allicht, nog vóórdat 't weer winter zou worden!

‘Vergaat de wereld?’ vroeg het oude vrouwke, dat van al het voorgelezene maar niks begreep, en zij dacht, hoe oud de wereld al was, en zij zelf, die wel niet lang meer leven zou: het was al over het jaar dat zij niet meer van het erf kwam en zelfs 's Zondags niet meer naar de kerk reed.

‘Ja,’ zei Godefridus, ‘wat moet men er af denken? Professoren en geleerde menschen schrijven het in de boeken en in de kranten.’

En, wijs, wel voelend hoe hij hen beiden met zijn geleerdheid overblufte, begon hij te redeneeren: hoe de wereld wel uit haar voegen moest worden gerukt, - de menschen waren nooit zoo slecht als in deze goddelooze tijden, zij waren nog nooit zoo verdorven en heidensch geweest, zelfs niet in de dagen voor den zondvloed. En waar het al heen ging: zij vlogen door de lucht als vogels, zij bewogen zich onder water in de diepe zee, als visschen, en alle duivelskunsten verstonden zij, het kon immers, nee, niet lang meer duren!

Dan zwegen zij, alle drie: het oude vrouwke, droomende, niet met haar gedachten bij wat er werd gezegd, gerust blijvende, want: verschrikkelijke dingen, hongersnood en aardbevingen, die gebeurden altijd maar in de vreemde landen waar de zwarten woonden en vuurspuwende bergen waren. En zij dacht alweer aan den gouden bruiloftsdag, en dat ze zoo sukkelende werd, - maar Manders zat

over al die rampen na-te-denken, en er kwam schrik in zijn binnenste, dat zij den bruiloftsdag nog zouden verstoren, - terwijl Godefridus, inwendig, niet geloofde, dat de wereld nou zou vergaan: die rampen, die waren nog zoo oneindig ver af: hoe lang had de schepping geduurd, daar waren de geleerden het niet over eens, - wel, tusschen de eerste voorteekenen en het vergaan der wereld, den uitersten dag, konden nog eeuwen inliggen. Hij zelf maakte zich allermintst bezorgd, maar hij had er plezier in, den ouden Manders weer eens zijn belezenheid te toonen en het ventje benauwd te maken met het groote nieuws, dat hij uit de kranten nu weer gelezen had.

‘Kom,’ zei hij eindelijk, ‘ik moet gaan, het is een groote drie kwartier, eer ik thuis ben.’

En hij beloofde nog, dat hij zeker op de bruiloft zou komen, hij hoopte, dat het weer maar mee zou zijn, en ging heen, met een goeden avond, en tot ziens, als 't God belieft!

III

Maar van dien avond af aan was de vreugd van Manders om den schoonen, goeden bruiloftsdag vertroebeld en vergald door de kwelling van den angst voor dat vergaan der wereld. De angst liet hem niet meer met rust, hij zat maar steeds aan de komende rampen te denken. Vroeger had hij nooit aan die dingen gedacht. Als hij den pastoor eens erover hoorde preeken, 's Zondags in de Hoogmis, dan leek hem dat alles zoo ver-af te zijn, in wondere toekomstige tijden, als er vreemde menschen zouden leven op de aarde, als er weer profeten zouden zijn in hun lange mantels en op sandalen, die boete zouden prediken voor de slechte menschen. Maar uit wat hij nu gehoord had, had de overeenkomst tusschen de voortekenen, die in den Bijbel stonden beschreven en wat er nu allemaal gebeurde, zóó vreeselijk getroffen, dat het een overtuiging in hem werd: de menschen, die nou leven, dat zijn de laatsten! En hij dacht eraan, hoe de engelen zouden komen, uit de vier windstreken, met

hun bazuinen, om de dooden uit hun graven op de kerkhoven op te wekken. Dat vergaan van de wereld zou beginnen met het tegen elkander botsen der sterren. De kometen zouden hun gloeiende staarten over de aarde sleepen, vuur zou uit den donkeren hemel vallen, het koren op de akkers en de huizen zouden verbranden. Allerlei schrikbeelden kwamen in het hoofd van Manders rondspoken. Er was gedurig de gedachte aan een hemel rood van vuur, aan vallende sterren en zwarte engelen met lange zwaarden en bazuinen. 's Nachts droomde hij, dat roode wolken uit het oosten kwamen, en dat het bloed regende: het koren en de gewassen op het veld werden er rood van, de boomen dropen van bloed, bloed stroomde van de daken der huizen. En, o, - hij zou dit alles beleven: want zijn vrees gold zichzelf, zijn vrouw, zijn boerderij. Met hem hield de wereld op. Achter hem kwam er geen geslacht meer, dat opnieuw zou voortbestaan in kinderen en kindskinderen. Hij was het eind, ondergaand in geweld van vuur en bloed. In zijn bedstêe, 's nachts, lag hij er wakker van:

hij keek den donkeren voorhaard in, hij hoorde alleen maar de klok en een zwak gerucht van de beesten op stal: dan dacht hij, dat de zon morgen niet komen zou en dat de lucht zwart zou zijn en nadien rood zou worden als vuur. Ergens aan het andere eind van de wereld, daar doolde de Antichrist al rond: hij zou spoedig komen, hij zou er ineens zijn, iets als een vreeselijke slachter, met bloed bekleet, en ieder geloovig mensch zou hij neersteken met zijn lang mes, of ophangen aan de boomen.

Maar als dan des morgens de zon door de ruiten scheen en als de wereld weer zoo kalm in den morgen ontwaakte, dan leek het hem zoo onmogelijk, dat deze verschrikking ooit komen zou en hij trachtte zelf zijn eigen groote vrees dwaas te vinden. Dan verzekerde hij zich herhaalde malen: het zal immers niet gebeuren, - totdat bij schemeravond de maan rood opkwam in een wijden kring van wolken: daar was het schrikkelijke hemelteeken weer, waarvan de geleerde menschen zoo schreven, en de angst kwam weer in zijn gemoed die onrust brengen, die hem stil deed neerzitten

onder de schouw, in een angstig afwachten. Maar hij hield dit alles verborgen diep in zijn ziel en sprak er met niemand over. Hij zag den bruiloftsdag naderen, het zou een schoon feest zijn - maar gedurig, iederen keer zoo ineens, was hij, op slag, verontrust: als nu de bruiloftsdag eens de uiterste dag zou zijn, als dan juist de verschrikking en de rampen eens zouden beginnen! Zoo werd zijn verlangende tegemoetzien van den dag - die zoo aanstaande was - een groote angst meteen, herhaaldelijk verzekerde hij het zich met nadruk: het zal zoo zijn; - met die dag hield het gewone leven, het gewone komen en gaan der dagen op, het was de eindpaal, waar achter een chaos van geweld, van vuur en bloed. Hij werd zoo bang, zoo bedroefd om dat alles, en voelde zich in al zijn kwellende gedachten alleen, hij zocht naar hulp, naar goede raad, en als hij 's avonds alleen bij het haardvuur zat en hij zag het buiten donkeren, dan was het een geruststelling voor hem, als Siska tegenover hem kwam zitten en wat praatte: hij hoorde haar oude, trage stem, het was een goede ziel, en hij dacht

aan zijn trouw, al vijftig jaren nu, Siska was in al dien tijd als een deel van hemzelf geworden, hij wist zich niet meer te herinneren, wanneer dat zoo was aangevangen, het leek altijd zoo geweest, als moest het zóó, - en wat dankte hij onzen lieven Heer, dat hij haar niet had behoeven af te geven!

IV

Terwijl des avonds voor den bruiloftsdag de boeredochters het huis van het gouden paar van binnen kroonden, hadden de boerezonen uit de buurt, tusschen de twee boomen voor de deur, het getimmerte van den eereboog overeind gezet, zij sleepten bikkel-groen en bloemen aan en verborgen daaronder het hout van het gevaarte: het was den halven nacht lang - in den helderen maneschijn - een bedrijvig werken, een hameren en kloppen: dat was zoo vreemd in de stilte van den nacht, geruchten als van een blij feest; - en in de jonge zon van den nieuwen dag was alles ge-

reed, het stond er als neergetooverd, plotseling, verrassend. Het groen en de wimpels en de rozen waren vochtig van de dauw, daar kwam de zon in glanzen, de zon dronk den dauw in, zij warmde het alles droog, en het werd zoo mooi om te zien, een blijde, heugelijke boodschap, dat het een bijzondere dag zou worden op den Vlokberg. De sierlijke papieren windsels en vaantjes begonnen zacht te bewegen in het koele zomerochtendluwtje, de gulden kroon, die uithing aan het midden van den boog, begon te vonken en te glimmen en wiegde zachtjes op en neer, en daaronder prijkte een fraai bordpapieren schild, waarop, in zwarte en roode letters, de spreuk te lezen stond:

Schooner kroon dan wij U strengelen
Met de bloemen van de Mei
Vlochten blijde U de Engelen
Uit uw vrucht'bre jarenrij.

Daar kwam al gauw drukte en beweging rond het huis der jubilarissen: een schoon rijtuig reed aan, vele karren met blijde vrouwen

en mannen, en jonge boeren te paard, en nieuwsgierigen, die kijken kwamen. Na lang wachten kwam het gouden paar, Manders en Siska, in hun paaschbeste kleeren, naar buiten. De zonen hielpen hen in het rijtuig stijgen, zij zaten er als prinsen in de kussens, zenuwachtig van de ontroering, en ze lachten, omdat het zoo deftig ging. Ze reden naar de kerk, voor de Mis. Achter het rijtuig van het gouden paar reed de praalwagen, dan volgden de versierde karren: een voor de bruidjes uit de buurt, een voor de jonge boeredochters, die gekroond hadden. Daarachter kwam de kar met de getrouwde vrouwen, en daarachter weer reden de manskerels. Op den laatsten wagen zat de feestcommissie, dan kwam de garde d'honneur, die den stoet sloot: boerejongens, frissche kerels op hun knollen van paarden gezeten, die ze allemaal een kleurig lint of een papieren roos in den kort opgedraaiden staart hadden gebonden. Voor de kerk wachtten er al vele menschen, die eerst de feestelingen lieten binnengaan en dan zich haastten om bij de plechtigheid te zijn.

Mijnheer pastoor deed de Mis, en de zangers zongen zoo schoon vandaag en het orgel vulde de gewelven met zijn groote, machtige geluid. Het trof de oude gouden bruid zoo in de ziel. Al over het jaar was ze hier niet meer geweest, sinds ze een paar keer onwel was geworden onder de Mis 's Zondags, en nu zag ze weer den pastoor in zijn witte kasuifel aan het altaar. Dit gold nu alles haar en haar man: ze zaten te zamen in de allereerste bank recht voor het altaar, ze baden aan hun rozenkrans hun weesgegroeten, och, ze waren blij als kinderen met dit schoone feest. En in Manders zijn ziel kwam een zoete gerustheid: de dag was zoo schoon en hij begon nu toch al zijn angst der laatste dagen zoetjesaan dwaas te vinden, het was of een nieuw, schoon leven op dezen dag ging beginnen. Het oude vrouwke voelde ook dat wonderbaarlijk milde in haar ziel komen, en ze dacht aan den tijd, dat ze door de week naar de kerk kon gaan: dan was het er altijd zoo goed, zacht en stil: de priester las met bedaarde stem de Mis, en af en toe deed de misdiener

zijn bel rinkelen. Ze dacht nu ook aan haar vier groote zonen, die in de eerste bank achter hen zaten, en aan de jongens van de twee oudsten, de oudsten, die allebei al lang waren getrouwd, en zoo góéd getrouwd. Haar kinderen hadden toch altijd zoo goed opgepast, en, groot geworden, hun ouders altijd gekend. Ze had nooit moeite of last met hen gehad: och Heer, wat hebt gij ons altijd gezegend en bewaard voor tegenspoed! Haar man stiet haar aan: wat zongen ze den Gloria schoon! Ja, knikte ze, en ze was daarmee vereerd, het was immers voor hen tweeën! - Na het Evangelie kwam de pastoor aan gènen kant van de Communiebank staan, recht voor het gouden paar, om zijn aanspraak tegen hen te houden. Ze keken hem alle twee strak aan en luisterden, om hem toch goed te begrijpen, en dat hun geen woord ontgaan zou.

‘Ik wensch u geluk, van ganscher harte wensch ik u geluk, op dezen gedenkwaardigen dag in uw leven,’ zoo zei de pastoor. ‘Viert feest, gij hebt er reden toe. Gij zijt genaderd een mijlpaal in uw leven, waarbij het goed is

even stil te staan, om uw harten te doen opgaan in feestvreugde, en om God te danken voor het groote voorrecht, dat Hij u in uw lange, zoo gezegende, zoo vruchtbare huwelijksleven schonk. Juicht dan en jubelt op dezen dag. Maar niet alleen staat men, als men zoo'n mijlpaal in het leven is genaderd, daar bij stil om zich in feestvreugde te vermeien, óók zal men stil gestemd worden en een terugblik werpen op de lange reeks van jaren, die achter u liggen. Dan treedt in uw beider herinnering lichtend naar voren degene die vijftig jaar lang uw allertrouwste en allerbeste hulp was! In uw beider herinnering zal vandaag weer opdoemen de schoone dag, waarop gij nederknieldet voor het altaar, om voor God het heilige verbond aan te gaan, dat twee menschen voor heel het leven vereenigt, zóó dat zij één zijn. Gelijk Christus-zèlf heeft gezegd, dat Wie in den beginne den mensch maakte, ze man en vrouw heeft gemaakt, en dat zij twee in één vleesch zullen zijn, alzoo niet meer twee, maar één vleesch: wat God alzoo heeft samengevoegd, dat kan de mensch niet meer

scheiden. Toen hebt ge Gods besten zegen over uw verbond afgesmeekt en hoe rijkelijk heeft Hij dien over u doen nederdalen. Zeker is het leven dikwijls moeilijk in dit dal van tranen, maar als er schaduwen kwamen op uw levenspad, werd het dan toch niet bestraald door het licht van uw geloof? - en als de smart u schreien deed, gebukt deed gaan, dan hadt gij toch den schat van uw heilig geloof, dat u toch, in uw leed, de vreugde Gods deed behouden, en dan hadt gij beiden toch den steun van de liefde van de ander. Als de dagen moeilijk waren, hebt ge samen geleden en het daardoor voor elkander zoozeer verminderd - maar gij hebt ook de vreugde steeds te zamen gedeeld en ze daardoor - elk voor de ander - verdubbeld. Gij hadt elkander lief, gij waart goede christenen. Als gij een terugblik werpt op de jaren die achter u liggen, dan kan die terugblik u alleen tot vreugde stemmen. Uw leven behaagde wel aan God. Aan Hèm - naast uw eigen onverdroten harden arbeid - hebt gij al uw stoffelijken voorspoed, uw geluk te danken. Uw arbeid was zóó, dat

God hem graag wilde zegenen. En de kinderen, die de Hemel aan uw zorgen toevertrouwde, gij moogt er trotsch op zijn - evenals de kinderen trotsch mogen zijn op hun vader en moeder. Ach, maar al te dikwijls onttrekken in deze tijden van geloofsverslapping en zedenverwilderings de ouders zich aan de moeitevolle taak der opvoeding hunner kinderen. Gij deedt dat niet, gij hebt goede christenen van hen gemaakt. Maar al te dikwijls ook willen - in deze tijden - de kinderen, als ze ouder worden, zich onttrekken aan de zorgen en het toezicht van vader en moeder. Uw kinderen deden dat niet, en dat dankt gij de christelijke opvoeding, die gij ze meegaft voor het leven. Nu, op uw ouden dag, zijt gij omringd van de goede zorgen uwer kinderen, van de liefde uwer kleinkinderen, die altijd immers zoo graag bij grootvader en grootmoeder zijn. Dat is de schoonheid van de goede toepassing van het vierde gebod!

En uw kinderen en kleinkinderen, heel den kring der uwen, wensch ik geluk met het gouden feest van vader en moeder, van groot-

vader en grootmoeder: weest allen hartelijk gefeliciteerd.

En gij, geliefde jubilarissen, gaat, van uit dit kerkgebouw, waar gij aan het begin van dezen schoonen, gedenkwaardigen dag het allereerst God komt danken en loven, en weer nieuwen zegen afsmeeken, gaat, zeg ik, een nog langen tijd van zoete, welverdiende rust tegemoet. Dat Gods zegen met u zij! Dat het u welga. Blijft christenen uit heel uw ziel zooals ge altijd waart en dan zult gij, na nog tal van gelukkige jaren hier beneden, omringd door kroost en kleinkroost, eenmaal zeker de eeuwige vreugden des Hemels smaken. Amen!'

De pastoor schreed weer langzaam naar het altaar terug. Wat had hij 't toch schoon en goed gezegd. Het oude moederke, het had zoo geluisterd, en het was stilletjes gaan schreien bij de herinnering aan den huwelijksdag, en bij de treffende woorden van mijnheer pastoor, toen hij sprak van haar kinderen en kleinkinderen. Het had haar zoo diep in haar gemoed geroerd, en ook de oude Manders was er zeer

van aangedaan. Daar ging het orgel weer en zongen de zangers en klingelde de bel van den misdiener: de beide oudjes - op het vermaan van den pastoor in zijn aanspraak - baden druk den rozenkrans af, den eene weesgegroet na den andere, om God te danken voor al den voorspoed en Hem nieuwen zegen te vragen. Daar was een blijde gedachte in Manders zijn hoofd gesprongen: de pastoor had hen beiden zoo uitdrukkelijk nog tal van jaren te leven gewenscht. Het leven zou dan doorgaan, na dezen dag, als vroeger, - de pastoor wist toch zeker wel, wat in den Bijbel geschreven stond, en zie, zoo rustig sprak hij van nog een lang leven! De kranten en de geleerde menschen hadden maar wat drukte gemaakt, och, hoe veraf leek dit alles al, was er nog wel iemand die dacht aan het op handen zijn van rampen? En hoe ver, hoe onnoemelijk ver leek hem dat alles vandaan van deze plaats, - in de kerk hier, waar hij den geur van wierook opsnoof en het orgel zoo machtig hoorde - terwijl het buiten zomer werd. Hij zag naar een plek licht op een pijler: roze, blauw en

paars. De zon, die door een gebrandschilderd kerkraam scheen en het heele kerkgebouw verhelderde. En Manders voelde het geluk uit het hart omhoog naar de keel toe komen.

V

Toen zij na de Mis thuis kwamen, was alles ingericht voor het feest. Van schragen en planken had men lange tafels gemaakt, daarover lagen de witte tafellakens met de vouwenruiten er nog in. In het midden voor de eerste tafel stonden de met bloemen en groen en met een gouden kroon versierde zetels voor de jubilarissen, ter weerszijden daarnaast zaten de zonen en de twee aangetrouwde dochters. Verder zat er heel de uitgebreide familie en burens en goede vrienden en onder hen ook Godefridus Smits. Guirlandes hingen langs de zoldering van het eene eind van het vertrek naar het andere, en om de lijsten van schilderijen en portretten waren papieren rozen aangebracht. Op een aparte tafel stonden de fraaie cadeaux: heiligenbeelden, bont geschil-

derde vazen, schilderijen, een schoon servies van porcelein, dat moest allemaal bekeken en bewonderd, er kwamen er telkens nieuwe bij, die iederen keer opnieuw uitroepen van verrassing en bewondering uitlokten, - en de beide oudjes konden er maar niet over uit en konden al die schatten niet overzien! De harmonie van het dorp kwam een aubade brengen, dan moesten de muzikanten worden getraceerd, en ze bliezen den eenen marsch na den andere, daar buiten onder de boomen in den warmen zonneshijn. De voorzitter van de feestcommissie sprak een schoone rede uit, die hij tevoren door den bovenmeester netjes op een stuk papier had laten uitschrijven, dan werden er weer sigaren gepresenteerd en oude klases met een klontje. Nadien gingen men eten, en kwamen al die op hun Zondagsch aangedane blijde menschen aanschuiven aan de lange tafels. Ze lachten luid, ze praatten zoo druk dooreen, ze tierden rumoerig. De dampende spijzen werden opgediend, en het rook er in een ommezien heerlijk naar gebraden varkens- en kalfsvleesch: de meiden, die dien-

den, hadden bovendien druk werk, om maar steeds de bierglazen te vullen, want de gasten goten bij elk gerecht het lavende, koele bier met groote teugen naar binnen en zetten het leege glas met een bons op tafel, - dat beteekende: maak nog eens vol! Ze aten lang, zooveel ze maar konden, hun groote buiken dik, en ze hadden pret en maakten goede sier. Het gouden paar zat te glunderen en Manders had plezier, nee maar! - de tranen rolden over zijn oude, gerimpelde gezicht van al het lachen. Hij zag Godefridus Smits daar pret zitten maken, en eten en drinken, jongens, of er nooit een wereld zou vergaan, en de oude boer voelde zijn hart overvloeien van de zoetheid des levens. Midden in 't rumoer vroeg Godefridus Smits plotseling om stilte, hij zou iets voordragen, en toen, na veel en telkens herhaald gesis, er eindelijk stilte was gekomen en elk weer voor een nieuwen pot bier zat, begon Godefridus:

10 jaar:	nog 'n kind
20 jaar:	jong gezind

30 jaar:	is ne man
40 jaar:	zoo sterk als kan
50 jaar:	stilstand
60 jaar:	op den rang
70 jaar:	haar grijs
80 jaar:	minder wijs
90 jaar:	het hoogste lot
100 jaar:	bij God.

Alle menschen riepen luide hoera! - en: lang zullen ze leven! En de glazen werden tegeneen geklonken, allen kwamen naar de jubilarissen om met hen te klinken: die hadden wel honderd keer hun glas, in de bevende handen, tegen een ander te stooten, - dan werd eindelijk de dronk gedaan en op slag waren tallooze glazen tot den bodem geledigd en moesten opnieuw worden gevuld. Midden in de pret begon een ander te zingen:

Ik hoorde van 't gouden jubilé
En trok ook naar het heilfeest mee
Van bruidegom en bruid.
Dat ieder nu zijn vreugde uit!

Weest welkom, welkom vriendschaar!
Weest welkom bij het gouden paar,
Stemt aan het blijde feestgezag:
Het gouden paar, het leev' nog lang!
En zij hun eens des hemels woon
En vreugd het eeuwigdurend loon!
Ja, geve hun eens de goede God
Van deel te hebben aan het lot,
Te zingen met d'apostelkoren
Van 't heil, dat nog geen oog ooit zag
Noch menschen-oor kon hooren.
Leef vrij van rampen en van druk,
Met al uw kinderen in geluk
Dat heeft de Heer beschoren
Aan die Hem toebehooren.
Komt vrienden, komt, viert allen feest!
Verheugt u allen om het meest
Spreekt allen nu den heilwensch uit
Zingt allen mee nu tot besluit:
Zij leven lang! Zij leven lang!
 Zij leven lang!
 In gloria!
 In gloria! In gloria!
Hiep, hiep hoera! Hiep, hiep hoera!

Hernieuwde bijvalskreten weerklonken daverend en lang, en bruidegom en bruid voelden zich als kinderen blij bij al deze uitbundige feestvreugde! Manders keek eens naar zijn vrouw, die gemoedelijk zat te lachen van plezier, en daar, de jool sloeg in zijn beenen en hij wou wel gaan dansen, zooals in zijn jongen tijd op de kermis.

Daarbuiten was de zomer. In den hoogsten boomtop wapperde het rood-wit-blauw van het erf en ver in het rond hadden de menschen de vlaggen uitgestoken. Nu kwamen ook de kinderen in hun Zondagsche kleeren, zij waren wel met honderd, ze gingen buiten onder de boomen zitten en kregen daar kwast met koekjes zooveel ze lustten, daarna speelden en ravotten zij, en Manders hoorde hun luidruchtige tieren en lachen. Dan zag hij door het raam aan den anderen kant, dat uitzicht gaf op de velden, naar buiten. Voor zijn oud oog lag daar, omfloersd van iets vaags, de wereld: de dampende landen vei en vet, en groen was er overal zoo wijd men kijken kon, - de klaver stond al zoo schoon, en de rog was al zoo

hoog opgeschoten. In de weien graasden er vele koeien, dat was zoozeer een vrede, iets van de zoete zomer, - er stond nog een enkele appelboom in laten bloei, een weelde van zacht wit-en-roze, fijn, als sneeuwen blaadjes. En daarover, over die zomersche wereld, blauwde de hemel, van zonnegoud doorstoven, een puur blauw, doorzinderd, doorwarmd, doorschald van zon. Och, dat was toch wezenlijk te schoon dan dat het ooit zou kunnen vergaan. En hij zag zijn jongste kleinkinderen, die kwamen binnen gesprongen naar grootvader toe, - hij lachte de kinderen tegen, hij voelde in zijn oude handen de koele, milde warmte van hun zachte handjes en armpjes: dat moesten nu allemaal groote menschen worden, pootige boerezonen en stevige boeremeiden, die op hun beurt weer kinderen en kindskinderen zouden krijgen: dat was zoo het groote leven, dat altijd duurde en maar bedaard zijn gang ging en nooit kon worden gestoord, dat zou altijd zoo voort blijven gaan op de goede, goede, altijd vruchtbare en weer opnieuw barensbereide aarde! Zóó als hij nu

de wereld zag, in die vredige bloeiende zomerte, - er kwam een lauwe milde wind van 't land naar binnen - en daar schaterde al dat luide leven van de blijde jeugd, en daar waren de vermanende stemmen der moeders tusschen in, de moeders met al haar verwachtingen van de toekomst en de grootschheid op haar jongens - zóó, och, week alle vrees ver van hem weg en werd het in zijn hart zoo zoet, een zachte aandoening, een stil blij zijn, daar leek iets hards in zijn binnenste weggesmolten en zijn ziel liep er wezenlijk van over, de tranen kwamen hem in de oogen en hij moest ze wegvegen met de beverige, oude hand. Rondom hem klonken altijd sterker de juichkreten, het lachen daverde op en schalde wijd-weg over de zomersche velden. Wat was het leven toch goed, toch in-goed - och God dan! - en achter dezen schoonen dag zouden er weer nieuwe komen, morgen vroeg, als de zon opging, - en nadien weer, de heele zomer lang, de herfst, - heele reeksen van dagen, die de jaargetijden vormden, kwamen en gingen in eindeloos voortgaande wisselingen.

Een eeuwigdurend draaien, dat niet eindigen kon. - Terwijl genoot hij van de zoete rust zijner oude dagen, en - och, dat hij Siska niet had behoeven af te geven, en dat zij maar altijd trouw bij hem was, - hij zag haar aan, hij lachte haar toe, dan voelde hij de blijdschap stormachtig opkroppen in zijn gemoed, hij liep er heelemaal van over, - wat toch gedaan? - Maar eer hij er zelf erg in had, daar stond hij overeind op zijn oude beenen, zijn oud gelaat, één-en-al pretlach, lachte de verwonderde gezichten, die hem aanzagen, maar toe, - dan hief hij zijn glas op, het was stil, en in die stilte zong hij, wat onzeker, met bevende stem:

Hoera! Hoera! We leven nog
En de wereld zal nooit vergaan!

De verrassing en de bijval waren uitbundig. En Godefridus Smits, hij snapte den ouden boer wel en sprong nu op, sloeg zijn oude beenen in de lucht en danste een horlepijp.

Wij gaan nog niet naar huis
Nog lange niet, nog lange niet
Wij gaan nog niet naar huis
Ons moeder is niet thuis!

zong Godefridus, - de anderen, hun plezier luid uitzingend, stemden mee in. De kinderen kwamen er bij om te schreeuwen en te springen, de stoelen werden achteruit geschoven en de boeren en boerinnen hosten hand in hand, in hun midden het gouden paar, langs de feesttafels. Zij zongen, maar dat was veel meer schreeuwen en maar tieren van plezier. En de bruidegom, aan de hand van zijn bruid, had de tranen in de oogen van het overmatige lachen, hij kon wezenlijk bekant niet meer: nog nooit, zijn heele lange leven niet, had hij zóóveel plezier gehad, zoo'n plotselinge overmatige blijdschap, en hij zong maar wat hij kon:

De wereld zal niet vergaan
Nog lange niet, nog lange niet
De wereld zal nooit vergaan!

Godefridus Smits stemde daarmee in, zijn keel bijna uit elkaar schreeuwend en weldra werd de kreet overgenomen, dat de heele omtrek er van weergalmde:

De wereld zal nooit vergaan!

Bart Verroke's vreemde dood

I

Na den dood van zijn vrouw, - dit wist ik van hooren vertellen, - had Bart Verroke de hoeve afgestaan aan zijn zoon, en diens aanbod om op de boerderij te blijven inwonen beslist van de hand gewezen. Hij is zich toen gaan vestigen in een eenzaam huis onder de schaduw van een eenzamen populier, waar ik hem wist te wonen - daar leefde hij in zijn eentje van de rente, die zijn zoon hem om het half jaar bracht. Hij wou geen huishoudster, ofschoon hij het om het geld niet behoefde te laten, - hij leefde in volstrekte eenzaamheid, terwijl zijn schoondochter zorgde voor geregelde bewassing en een meid van de hoeve om de week wat werken kwam.

Dat was al jaren zoo.

De mensen noemden Bart: den kluizenaar.

Zijn schoondochter en de meid van de hoeve, en een enkelen keer ook zijn zoon, het waren wezenlijk bij mijn weten de eenige mensen, die bij Bart ooit een voet over den drempel zetten. Als iemand de vrouwen of den zoon bij Bart had zien binnen gaan, dan werd dat verteld als iets heel bijzonders, en die het gezien had, ging er werkelijk een beetje grootsch op, het te hebben gezien.

De mensen zeiden van Bart, dat hij niet wel bij het hoofd was: hij moest zooveel geleden hebben door den dood van zijn vrouw, door die ramp waren zijn zinnen geschokt. Wat hij toch altijd deed in zijn eenzaamheid, de heele dagen lang, 's zomers en 's winters, niemand wist het. Soms, als de avond viel, liep hij een paar malen, bedachtzaam, het oude hoofd gebogen, om zijn huis heen. Hij bleef dan wel eens even staan onder den boom; kéké hij naar iets, *luisterde* hij naar iets? Hij stond er stil, roerloos - zooals een oud, droomend paard ergens kan staan, en het schijnt niet meer te leven. Soms ging hij dan - en dat

deed hij o, zoo langzaam - den zijgevel om, en leunde even tegen den muur, ter plaatse waar een groot wit kruis geschilderd was, met kalk, tegen den donder. Dan ging hij weer, na een tijdje, even langzaam, naar binnen. Ge hoorde den slag van de ijzeren klink, meteen werd het stil, en het scheen of er in het oude huis onder den populier geen levende ziel woonde.

Het was in het najaar, op een avond, - het begon al te donkeren, - toen ik, op een wandeling, voorbij Bart zijn eenzame huis kwam en den ouden boer, gebogenhoofds, voetje voor voetje loopen zag: hij was uit zijn deur gekomen en den hoek van den zijgevel omgegaan. Ik bleef toen wachten onder den boom. Ik bleef luisteren naar het waaien van den wind daarboven in de dorrende kruin: dat kan zoo onafgebroken duren, duren, soms éventjes aanzwellend, héél kort maar, om meteen weer af-te-nemen: het is stil over het land in den avond, ergens ver blaft een hond, ginds, ineens, pinkt een lichtje uit een venster. Dan wordt dat zachte waaien van den wind in een

eenzame boom een wonderlijk weemoedig geluid, dat heel den avond vult, het maakt de ziel bedroefd en verlangend gelijktijdig naar men weet niet wat. Het uitzicht van het land en het aanschijn van het leven worden inniger, zoeter, en den mensch die voorbijgaat groet men met den stillen, zacht gezegden groet: goedenavond. Ik wachtte, tot Bart zou komen. Het duurde lang. Zou hij nu staan te droomen bij dat witte, ruw geschilderde kruis? Ik wou maar niet gaan zien, want als hij me opmerkte, - het was net of ik hem zocht, - en wat moest ik zeggen?

Bart kwam.

Hij was den hoek om gekomen, zonder dat ik hem gehoord of gezien had. Ik werd hem gewaar, toen ik een dor takje hoorde kraken: ge weet dan bij ingeving, - zoo 's avonds, - dat dat takje alléén maar zóó kan kraken onder een menschen-voet, ge weet: daar komt iemand, en ziet op.

Ik zag op.

‘Goeden-avond, Bart.’

Bart kwam dichterbij en groette terug:

‘Goedenavond...’

Ik zag zijn gebogen gestalte in den avond, ik hoorde den wind in den eenzamen boom, ik hoorde het bijna geruchtlooze, het héél zachte tegen de klamme aarde vallen van een paar dorre, afgewaaide blaren. Bart en ik stonden zwijgend bij elkaar.

Toen Bart naar binnen ging, ging ik achter hem aan naar binnen. De oude man verwonderde zich daarover schijnbaar niet. Ik zag een smeulend vuur in den haard, ik hoorde het trage, luide tikken: ták-tàk, van een ouderwetsche staande klok. Ik deed de deur achter mij dicht. Bart rakelde het vuur wat op, de vlammen sloegen uit, het werd helder licht in den ruimen herd, maar Bart doofde de vlammen door op het vuur een paar natte turven te leggen. Toen ging hij zitten in zijn zorg, stopte uit een zak tabak zijn pijp, bood mij toen den halfpondschen zak: ik stopte, wij staken gelijktijdig den brand in de pijp en rookten: ik ging in den hoek van den haard zitten op een rieten stoel met lage zitting en een hoogen, rechten rug.

Wat moest ik nou zeggen? Ik zocht ernaar. Ik vond iets om te zeggen, maar, vooraleer ik het nog gezegd had, vond ik weer wat anders, dat me bèter leek om te zeggen, dat gebeurde wel drie, vier keer achter elkaar zoo... en ik bleef zwijgen.

Ik heb den heelen avond bij den ouden boer gezeten. Ik zag, rood in den gloed van het haardvuur, bij poozen, zijn oude gerimpelde hand, die een turf lei op het verbrande en half tot asch vergane stapeltje: dan spetterden vonkjes op, het vuur verdofte om even later weer op te klaren onder den tocht, die uit den zwarten, diepen schoorsteen kwam. Die schoorsteen, er schenen geheimzinnige dingen in te leven, die bij heele poozen mijn aandacht boeiden, ze afleidend van den ouden boer. Ik luisterde oplettend ernaar, hoe de wind zijn vreemde, bedaarde lied door dien zwarten steenen koker blies. De klok sloeg de uren: dat was een groot gerucht, de slagen kwamen traag achter elkaar, vóór iederen slag morrelde lang een snorrend tandwielke ergens in het diepe inwendige der houten kast: als de laatste

slag er-uit gevallen was, dan ging meteen daar achter-na: tåk... tåk weer het trage tikken.

En opeens, nadat de klok een keer zoo het uur geslagen had, begon Bart, rookende, zich telkens met wachten en zoeken naar woorden onderbrekend, te vertellen van den dood van zijn vrouw, nu elf jaren geleden, op den twaalfden van de twaalfde maand des nachts om twaalf uur.

Ik schrok. Er lag iets huiveringwekkends in den klank van die oude, gebroken stem. Hij was dan toch kindsch, de oude Bart! Ik liet hem vertellen. Het leek of hij zijn verhaal voor zich-zelf zei, luid-op dacht, misschien was hij er zich niet ten volle van bewust, dat ik hier bij hem zat, aan den haard. Het scheen mij ook toe, dat, als ik iets zou zeggen, de woorden toch niet tot het bewustzijn van den oude zouden doordringen. Het oude gelaat, af en toe helder verlicht door het haardvuur, scheen zoo afgetrokken, dat ik me begon af te vragen: weet hij, dat ik nog hier ben? Totdat hij me weer den tabaksbuil toestak, opdat ik zou stoppen.

Maar toen ben ik opgestaan, zeggend, dat ik heen moest. Toen nam hij den tabaksbuil op de knieën, stopte zelf. En ik moest nog maar eens terugkomen op een avond. Veel aanspraak had hij niet. Zijn zoon? Ja, maar dat vrouwvolk! De vrouw van zijn zoon, een flink vrouw-mensch, maar een karnalli voor hem!

Even een korte, bittere grijns, dien ik niet zag, maar hoorde, eer *vermoedde* eigenlijk, bij den spottenden toon van zijn oude stem. Meteen was hij weer strak, in zichzelf gekeerd, zwijgend. Hij groette nog: goedenavond en wel te rusten. Toen heb ik aan den dikken ijzeren ring de zware klink gelicht en ben, door den donkeren avond, langzaam naar huis gegaan.

II

Sindsdien kwam ik meermalen bij den ouden boer. Wij werden goeie bekenden. Aanvankelijk maakte het mijn verwondering gaande, dat de oude man het zoo als van zelf sprekend beschouwde, dat ik naar hem toe kwam. Hij

scheen me te verwachten. Eigenlijk is dat het woord niet. Want wachten op mij deed hij zeker niet; als ik binnen kwam, scheen hij te voren mijn komst te hebben *vermoed*. Mijn stoel stond klaar in den hoek van den haard waar ik den eersten keer was gaan zitten, Bart vroeg: zoo, of ik er was? - Maar gelijktijdig wist ik ook zeker, dat, als ik niet gekomen zou zijn, hij even dood-bedaard, zonder dat mijn wegblijven tot zijn bewustzijn zou zijn doorgedrongen, bij den haard zou hebben zitten rooken, den heelen avond lang, in zijn vreemde overpeinzingen.

Die sprak hij somtijds uit.

Ik vroeg me dan af, of hij de woorden wel tot mij richtte, of hij niet veel-eer enkel maar luid-op dacht, hard-op in zichzelf praatte, of hij niet, óók als ik niet bij hem was, óók dus in het meest volstreckte alleen-zijn, zou zitten te praten zoo, en gelijktijdig, zonder zelf er erg in te hebben, luisterde naar zijn oude, zachte, aarzelende stem?

Hij kon me, plotseling zwijgende midden-in zijn trage praten, soms zoo lang aankijken met

dien vreemden, afwezigen blik, eigen aan in zich zelf gekeerde naturen, die gebukt gaan onder een oud leed, al van jaren her, en die dit levendig houden, de verhoudingen ervan vergrootend, door het altijd denken er-aan, door het als het belangrijkste ter wereld te beschouwen - en niet voor zich-zelf alleen, ook voor anderen dikwijls. Ik beantwoordde dien blik, maar, hem zoo aankijkende in de doffe, afwezige oogen, vroeg ik me alweer af: weet hij nu, dat hij mij aankijkt, weet hij nu, dat ik naar hem zie? Soms zei hij dan, schielijk:

‘Mijne zoon is van middag hier geweest.’

Of:

‘Ik had van middag mijn dochter hier.’

Dat was toch een mededeeling tot een ander dan zich-zelf, tot mij gericht.

Ik vroeg dan:

‘Zoo?’

Het duurde dan wel weer een halve minuut voor Bart zei:

‘Ja!...’

Hij trok eens aan zijn pijp, blies den rook naar het vuur, zoodat het licht daarvan speelde

in den pijp-damp, en herhaalde nog 'es: ja... ja, die is hier geweest.

Dan scheen hij dat samen zijn met den zoon of de dochter weer te overdenken, stil na te gaan, wat er zooal daarbij door hen beiden was gezegd, en mij scheen hij weer vergeten.

Hij had mij al een paar maal gezegd, dat hij het niet lang meer maken zou, dat hij wel gauw dood zou gaan. Toen hij het mij den eersten keer zeide, was ik daar niet verwonderd over. Ik dacht: ja, hij wordt oud, hij is gekomen op een leeftijd waarop de menschen, de gewone, lichamelijk normale menschen sterven, de een na den ander. Men hoort dan: die-en-die is dood. Dat verrast, dat verschrikt niet zoo. Kijk, is die dood, - die was ook al op jaren, nietwaar? Het vergaande geslacht, waarvan men het vergaan ziet. Maar mijn oude Bart sprak er herhaaldelijk van. Het doodgaan, het aanstaande zijn van het doodgaan, legde - dat merkte ik toen wel - het meest van al beslag op zijn gedachten. Van wat er van de wereld en het leven in dat oude boere-hoofd omging was dat het allerbelangrijkste: het spoedige

doodgaan. Hij vroeg, door mij herhaaldelijk erover te praten, mijn aandacht ervoor, - onbewust, maar heel-en-al ervan overtuigd, dat niets meer terecht mijn aandacht zou kunnen hebben dan d at: dat hij spoedig doodgaan zou.

Ik zat een enkele maal nog bij den ouden Bart aan het kwijnende haardvuur als de groote ouderwetsche staande klok twaalf sloeg. Dan kwam Bart overeind in zijn stoel, keek, met lichtelijk ontroerde, van *schrik* ontroerde oogen naar de klok. Daar was plotseling de angst aanwezig, wij beiden waren zeer oplettend, onze zintuigen wachtend gereed om waar-te-nemen iets, dat wij niet zouden kunnen aanduiden, maar wij wisten van elkaar toch zeer goed, dat onze gespannen aandacht hetzelfde gold, namelijk dat *iets*, dat verschrikkelijke *iets*, dat wij niet aan-te-duiden vermochten. Als de laatste slag gevallen was, viel de oude man terug in de leuning van zijn stoel. Eens zei hij op zulk een oogenblik:

‘Toen mijn vrouw stierf, toen was het n et zoo, toen sloeg het ook twaalf uur, en ook *die* klok, - die ik mee verhuisd heb naar hier,

...en toen was het de twaalfde van de twaalfde maand...'

Als ik zoo laat nog bij hem zat, dan ging ik, nadat ik opgeschrikt was door het slaan van het middernachtelijk uur, altijd gauw weg, naar mijn huis.

En op een keer, de oude man, uit zijn stoel, slofte mee naar de voordeur, om ze achter mij te grendelen - en ik had den killen ijzeren ring al in de hand om de klink te lichten, op dien keer zei hij nog:

'Het vroom toen zoo... een vorst als we in jaren niet gehad hadden... En het jaar daarop, op den eersten verjaardag van haar dood... toen het twaalf uur zou slaan... wat had ik een schrik! Voor magere Hein, ja... Ja, ja...'

Ik opende de deur, een kilte, een koude-van-de-nacht kwam binnen; een matte maan dreef in rossige wolken boven de dorre kruin van den eenzamen populier. Ik hoorde Bart nog zeggen - en de late stem was een allereenzaamst en vreemd geluid in de stilte van den nacht:

'We krijgen regen... of sneeuw...'

Ik ging. Ik hoorde mijn eigen schreden. Ik hoorde voeten-geschuifel, op den drempel, van den oude die binnen-ging. Ik hoorde den slag van de dichtgaande deur. Ik hoorde nog den zwaren grendel - daar aan den binnenkant der deur - verschoven worden. Het oude huis was gesloten. Ik hoorde het blaffen van een hond, dat van héél ver kwam.

III

Dien winter, na dezen herfst, dien elfden winter na den dood van zijn vrouw had Bart me verschillende keeren gezegd, als we 's avonds samen bij het haardvuur zaten, dat hij het twaalfde uur van den twaalfde der twaalfde maand in het twaalfde jaar na den dood van zijn vrouw niet overleven zou.

Soms trachtte ik het hem uit het hoofd te praten. Maar dat lukte mij niet. Ik trachtte het - de zaak luchtig opnemend - schertsende, ik trachtte het ernstig, met overtuiging redeneerend, maar het lukte mij niet.

‘Ge zult het zien, - ge zult het zien,’ zei hij.

Ik lachte wel eens met hem. Ik zei wel eens, dat hij dãn, als hij het zóó zeker wist, niet bang behoefde te zijn, - als hij zóó zeker het oogenblik van zijn dood wist.

‘Ik kan ook eerder weg zijn,’ zei hij dan... ‘maar dåt uur overleven, dat doe ik zeker niet.’

Als het dan twaalf uur sloeg, als dan in de oude kast de verborgen klokkeslag ging: - een... twee... drie, tot twaalf toe - en dat trage slaan, dat duurde zóó lang - dan schrok ik zelf van het ontstelde, naar het vuur gewende gelaat van mijn ouden vriend. In de stilte daarna, die, nà het slaan der klok, zooveel inniger leek dan daarvóór, kreeg ik toch medelijden met den goeden oude, die zoo geplaagd werd door zijn kwelling, waaraan hij al minder en minder kon ontkomen.

Op andere tijden zorgde ik voor afleiding. Hij was twee boeken rijk, de oude Bart. Hij had een oude uitgave van het Masker van de Wereld afgetrokken van Adriaen Poirters en een oude uitgave van De Navolging van Christus van Thomas à Kempis. Ik had die

beide boeken, in het begin dat ik hem bezocht, eens zien liggen op den schouwrand, ze er af genomen en ze ingezien. Ik heb er dien winter den ouden Bart heel vele keeren uit voorgelezen. Hij luisterde, rookende, vóór zich starende in de flakkerende vlammen. Ik hoorde mijn eigen stem, gelijktijdig met den wind in de schouw. Soms zweeg ik en liet het boek liggen op mijn knie. Ik zag aan Barts oogen wel, dat hij het gelezene overdacht. Hij vroeg mij nooit om verder te gaan. Maar als ik dan het boek weer opnam en verder ging, dan luisterde, luisterde hij weer. Ik zal niet licht vergeten den twaalfde van de twaalfde maand in dat jaar, toen ik er nog zat tegen middernacht. Ik had al een paar malen een hoofdstuk uit Thomas voorgelezen, en het boek weer dicht geslagen: we zwegen dan langen tijd. Totdat ik het boek weer nam en het opensloeg bij het drie-en-twintigste hoofdstuk van het eerste boek.

Ik heb toen gelezen:

‘Spoedig zal het hier met u gedaan zijn. Zie toe, hoe het met u zelf staat: vandaag leeft de mensch en morgen verschijnt hij niet meer.

En is hij uit het oog vandaan, dan is hij ook spoedig uit de gedachten. O, hardheid en versteendheid van het hart van den mensch! - dat alleen maar het heden overweegt, en het toekomstige niet beter voorziet. Gij moest u bij elke daad en bij ieder denken zóó gedragen, alsof gij heden zoudt sterven...'

Ik zweeg plotseling. Want terwijl anders Bart zoo roerloos kon zitten luisteren, hoorde ik nu, aan het kraken van zijn stoel, dat hij zich onrustig bewoog. Ik zag op naar hem. Hij had zich diep naar het vuur gebogen: de weerschijn van het vlammspel leefde beweeglijk op zijn gerimpelde gelaat. De oude voelde mijn blik en keek mij aan. Zijn oogen waren vochtig. De blik ervan was nu niet ver, niet afwezig, maar vlakbij, vlak bij mij. Ik zag tranen in de oogen komen, één drupte neer op zijn doorgroefde hand. Toen, met die oude hand, die aarzelend, bèvend in haar bewegingen was, wischte hij de enkele tranen, die zijn oude, oude wangen bevochtigden, weg. Ik ben dien avond naar huis gegaan met een brok in de keel.

IV

Den winter van het twaalfde jaar na den dood van Barts vrouw, bezocht ik hem niet meer zoo dikwijls. Hij was zóó verouderd, dat, heel dikwijls, hij mij niet meer kende, en, heel dikwijls, ik er beslist van overtuigd was, dat hij nauwelijks nog mijn aanwezigheid wist. Zijn voorgevoel was nu een volstreckte stelligheid in hem geworden. Hij kon ook geen tegenspraak meer verdragen, het was net alsof hij zich daardoor te kort gedaan beschouwde, hij werd er kwaad, oude mannetjes-achtig lastig om. Mij besloop toen dikwijls de gedachte, dat het toch wel eens waar kon zijn, wat de oude met zooveel beslistheid voorzei. Gebeuren er in ons leven niet dingen, doordat wij ons tevoren sterk suggereeren dat ze gebeuren zullen, zóó, dat we geestelijk met ook de noodwendige lichamelijke gevolgtrekkingen, zelf heel en al in dien ban gevangen worden - en trekt vrees het gevreesde niet aan? Bart's kwelling werd ook mij een druk. Soms werd ik er kregelig onder, dan wilde ik

niet langer mijn gedachten in beslag genomen zien door al die dwaasheid. Maar, als ik dan, na vele dagen weer bij Bart kwam, dan schrok ik, hem weer zóó achteruitgegaan te zien; - het maakte me benauwd, het wrong me de keel dicht. Ik dacht: deze mensch, deze afgeleefde mensch is nou al bezig te sterven, de ontroering op het oogenblik van het twaalfde nachtelijke uur van den twaalfde der naderende twaalfde maand zal hem zoo schokken, dat hij het mòet besterven. Maar den dag daarop, als ik buiten liep in het nuchtere daglicht, dan kwam me alles zoo onzinnig voor, en ik verzekerde mezelf: hij kan het natuurlijk niet lang meer maken, maar zijn dood is heel gewoon, net zoo als de dood van iederen ouden, afgeleefden man. Maar ik besloot toch, in elk geval, den twaalfden van de twaalfde maand naar den ouden man te gaan en bij hem te blijven tot 's nachts twaalf uur.

V

Dien avond ging ik in spanning en met nauw verholen vrees naar het eenzame huis van mijn ouden bekende.

Hij zat, als gewoonlijk, bij het vuur, keek op bij mijn binnentreden en wees mij met een hoofdbeweging mijn stoel aan. We zaten lang zwijgend te droomen, te luisteren naar den wind in de schouw en naar den tragen tik-tak van het oude uurwerk. Ik zag een keer op, het vertrek in. Tegen den muur, tegenover me, lag de wonderlijk-groote schaduw van den oude-in-zijn-stoel. Soms was de schaduw vaag, soms, als de vlammen in het vuur hooger de schouw in dansten, scherper en schijnbaar beweeglijk. Wij zwegen als altijd. En we begonnen zoetjes-aan te droomen. Alleen als het uur sloeg, schrokken wij op, keken elkander in de oogen, - maar dan trachtte ik zijn aandacht af-te-leiden van wat wel zijn gedachten het meest moest bezig houden, door te praten: van den vroegen winter, van mijn verlangen naar weer de nieuwe lente. Een keer ook wees ik

op een onder het haardijzer afgebrokkelden steen, den oude radend, dat den volgenden dag wat bij te werken. Hij zag me aan, alsof hij me niet begreep, en hij zweeg. Toen ben ik weer aan 't mijmeren gegaan. Ik hoorde nog het slaan van het uur - hoe laat - ik vertelde me bij het tellen der slagen. Toen begreep ik ineens, dat deze avond gewoon voorbij zou gaan, zooals alle avonden; een groote gerustheid kwam in mij, ik liep het middernachtelijk uur vooruit, alles was gewoon, net zooals anders, en ik werd gewaar iets als een stil plezier, iets als het op voorhand genieten van het straks kunnen zeggen: ziet ge nou wel Bart... dat het dwaasheid was. Na het gewaar worden van dat stille plezier doezelde ik zoo'n beetje weg in een prettigen dommel: mijn gedachten gingen dolen waar ze het liefst verwijlden, waarheen mijn verlangens waren... Ik luisterde ook naar den wind, den goeden wind, den hooghartigen troebadoer, die in de diepe schouw bedaard vertelde van zijn verre omdolen over landen, over rivieren: ik verstond hem zoo wel. Dien avond heb ik er van ge-

droomd, met dat geboeide hunkeren, dat ik schrijver worden zou. Daar zijn dingen, groote, mooie dingen, die ik alleen maar wist, en die ik voor de menschen zou vertellen... levendig werd het verlangen, om vooral een gróót schrijver te worden: totdat daar opeens de wind zoo klagende-hóóg, met dat fijne juilen, hoog, diep, bòven in den schoorsteen langs de ouwe steenen float: het gaf me een diepe indruk van muziek te hooren. Toen heb ik verlangd naar muziek, en zijn herinneringen aan vroeger gehoorde muziek zóó levendig in me geworden, dat ik noot voor noot, eensklaps, te volgen begon, in gedachten, de melodie van Griegs Morgenstimmung.

Toen sloeg plotseling uit de oude klok het middernachtelijk uur.

Bij den eersten slag schrok ik op. Hoe laat? Ik wist het niet. Met geweld onderdrukte ik de opwelling om te kijken hoe laat of het was - waarom deed ik dat? - ik wist het niet.

Ik telde de slagen.

Wat duurde het lang.

Eén... twéé.

En na iederen slag, dat heesche, droge, snorrende gemorrel in de klokke-kast, schurende tandradjes... vijf... zes...

Ik telde tot elf. Dat luidruchtige gesnor, dat als het ware een klokkeslag iederen keer voorbereidde, hield aan: de twaalfde slag kwam.

Ik vlóóg overeind van mijn stoel. Bart, in den zijne - ineengedoken - het hoofd rustend, - een beetje voorover hangend daarbij, - op den linkerschouder, de handen om de stoelleuning, den mond en de oogen half open, Bart, - ik ging naar hem toe, zijn adem ging niet meer, zijn hart klopte niet meer, zijn hand voelde al een beetje kil aan, - Bart, de oude Bart, was stilletjes dood gegaan!

Ik stond voor hem. In den haard lag, in een hoop grauwe asch, een turf nog een beetje na te gloeien. Ik hoorde den wind in de schouw. Maar die stilte, wat viel me toch zoo op van de stilte? Ik zocht. Ik vond het: de klok stond stil. Ik zag, door het ronde ruitje in het klokkekast-deurtje, de koperen slingerschijf stil, roerloos. Ik ben langzaam naar de klok gegaan, heb het deurtje geopend. Eén ketting hing daar

binnen naar beneden, slap, de gewichtsteen rustte op den bodem, ik heb hem niet opgetrokken. Toen besepte ik plotseling, hoe volstrekt en ontzettend alleen ik was in dit huis.

Ik ging de deur uit, den nacht in, onder den eenzamen populier aarzelde ik voor ik besloot waarheen te zullen gaan. Ik ben gegaan naar het naaste boeren-erf: daar heb ik op de deur gebonsd, dat de klinke-ring aan den buitenkant en die aan den binnenkant beide klepperden tegen het hout. Een hond schoot uit zijn hok, liep zijn rammelende ketting strak en blafte. Er werden menschen wakker. Ik hoorde, achter de deur, op klompen iemand in den voorhaard loopen: een stem klonk helmend daar binnen in den voorhaard, die moest dus ruim zijn (nam ik nog waar) met maar weinig meubels erin. Opnieuw riep de stem, ik verstond ze, een mannestem: wie daar was?

‘Bart Verroke is dood, - doe toch open!’ Men heeft mij open gedaan. De man, een jonge boer, wekte den knecht en de twee meiden. Zij hebben zich wel ijlings aangekleed, want het duurde niet lang, of een der

meiden kwam binnen, met licht, en de andere kwam spoedig achter haar. Het werd een vragen, uitleggen, traag begrijpen, uitroepen van verbazing: is hij dood? En zoo schielijk? Ik hoorde toen buiten plotseling paardehoeven slaan in 't mulle zand, de geruchten van een paard, dat ingespannen wordt. En toen ik buiten kwam, reed de knecht met paard-en-wagen het erf af, om den pastoor te gaan halen. Een der meiden liep de treumare gaan brengen naar Bart zijn zoon, en de jonge boer en de andere meid zijn naar het sterfhuis gegaan, haastig, gejaagd, als hadden zij mij niet heel-en-al geloofd, dat Bart wel wezenlijk dood was, als dachten zij den dood nog vóór te kunnen zijn.

Ik hoorde nog eenigen tijd over 't wijde veld het gaan van enkele eenzame menschen in den nacht, - langer hoorde ik het gedokker van stootende wagen-wielen in de karresporen. Ik liep langzaam die geruchten achterna: de hond van het erf blafte nog één keer, kroop weer in zijn hok. Twee, drie keer schudde hij zijn ketting en ging er gerinkel van ijzer tegen hout.

De Helm

I

Eenzaam ligt de groote wijde peelvlakte naar den einder uit. Grauw is deze uitgestrektheid van hei en van bund, waar een verre weg van wagensporen zich doorheen slingert, en de smalle, rechtgetrokken kanalen glimmen onder den weerspiegelden hemel. Van nabij gezien staat het water bruin binnen de zwarte schoeiing en tusschen de ruigte op de kleine dijken. Donker staan de turftassen, in lage rijen zijn verderop over de hei de bruine turven te drogen gezet. Over deze tinten van grauw en van bruin wuift het groen der berken, dat sluierachtig loover rond de witgevlamde stammen. Kromme dennen en gagelstruiken schieten hier en daar uit de rauwigheid omhoog. Geen levende mensch is er te zien, zij die

hier arbeiden, werken verborgen in den grond, waaruit ze de turf steken. Geen geluid is te hooren, dan dat van een opvliegende patrijs, van een leeuwerik in de lucht, en daarbij het wielgedokker van een kar, die ge niet ziet, en de in den einder verborgen bellen van een paardenhaam. Maar eeuwig klaagt de wind door de struikheide en door het hooge, wiegende bund. Hol is de grond onder de voeten. Ge vindt een bult in de ruigte der hei. Hier tegenaan liggend kunt ge er van droomen, hoe in den oertijd hier sombere wouden waren rondom uitgestrekte moerassen. Zwammen en mossen vraten de boomen boven den wortel aan, en onder de vlagen van den noordwester ploften ze neer en verzonken. En immer woekerde nieuwe groei boven dien grond, die planten en boomen en dieren in zich opnam. Zoo vormde zich het beeld dezer vlakte, dat nadien eeuwen en eeuwen onveranderd bleef. De boer, die aan haar randen de plagen stak, veranderde haar aanschijn niet, dat deden later de gravers der smalle kanalen en de verspreide drommen, die de turf in de diepte kwamen

uitgraven. Maar vóórdien bleef de oude wereld hier eender, eeuw na eeuw, en het is de ziel van den ouden tijd, die hier nog rondwaart in een laatsten glimp van gloeiwormpjes, drijvend boven het moer in het donker van den vallenden nacht. Er schijnt geen grooter eenzaamheid mogelijk dan deze, de diepste verlatenheid zelf heeft stem in die eindeloos weemoedige klachten van den wind. Barsch en ontoegankelijk ligt de vlakte, geschroeid onder de vlammen van de zomerzon, geteisterd door de herfststormen en door de barre koude van de nijpende winters. Maar wie de eenzaamheid zoekt zal hier gaarne dolen en de avonden tegemoet treden, de sterren en den nachtwind, om voor hun aanschijn te droomen over de geheimzinnige tragedies, die zich hier hebben afgespeeld in den schoot der tijden...

II

De Romeinen zijn hier geweest, rond deze vlakte hebben zij hun nederzettingen gehad, zij

maakten hun heirbanen door het land, hun soldaten trokken door deze streken. Zij hebben dat moerassig en verlaten gebied der peel wellicht gevreesd.

Maar eens was er een honderdman, die, te paard van de heirbaan afgedwaald, door de heide rondzwierf en in de peel terecht kwam. Waar kwam hij vandaan, deze fiere ruiter met zijn gouden helm, met zijn fraai bewerkte schabrak, en waarheen was zijn tocht? Zocht hij de troepen terug van een trekkend leger, waarvan hij was weggezworven of was hij wellicht niet verdoold, maar wilde hij de gevaren der vlakke tarten om haar geheim te doorgronden en van aangezicht tot aangezicht te staan met vuurmannen en weerwolven? Of had hij een ander doel? Hij sprak er niet van in zijn eenzaamheid. Strak hield hij onder zijn helm, waar de zon op glansde, de fonkelende oogen naar den vagen einder gericht en stijf waren de lippen gesloten. De hoefslag van het paard dreunde in den hollen grond van het pad langs den woudzoom, droog was het krakend geluid van het tuigleer. Nadrukkelijk

klonken deze geluiden, in 't woud, waarlangs de ruiter reed, ging de krak van brekend hout, de wind in de kruinen, geheimzinnige geruchten, het huilen van een wild dier, het keffen van een vos en die droevige sombere avondroep van den roerdomp, een geluid als in nevelen. De ruiter keek er niet bij op. Slechts toen hij het bosch voorbij was gereden keek hij opzij, omdat daar de warmroode gloed was van het groote halfmond der ondergaande zon. Het paard hinnikte, de ruiter klopte het in den nek, hij hoorde dien duidelijken slag van zijn hand, het paard schudde de manen, hief en boog den kop, en hinnikte opnieuw. In het oosten, in dien donker opgeklimmen avond, kwamen de eerste witte sterren. Dan vloeide het laatste licht uit den westerhemel weg...

Toen, ineens, in het donker en terwijl hij de nachtelijke vlakte van ruigte en struiken overzag, bemerkte de ruiter het schijnsel van een zeer helder groen licht. Terwijl hij ernaar staarde zweefde het licht langzaam weg naar een ander punt. De eerste gedachte van den

ruiter - maar het was een spottende gedachte, gold den vuurman van wien hij zooveel verhalen had gehoord. Maar voor een menschelijke gestalte was het lichtpunt veel te klein. Opnieuw zag hij het wegzweven, stijgen, dalen en dolen van dit vonkende groene vuur en toen dacht de ruiter, dat hij het geheim wellicht achterhalen zou: een dwaallichtje! Hij had wel eens hooren vertellen van dwaallichtjes, en... nooit geloofd, dat die werkelijk bestonden. Hij had gedacht: het zullen insecten zijn, kleine vlindertjes, hëlwit en daardoor lichtend schijnend, maar dat het wezenlijke lichtjes waren, hel schitterende, groen-glanzende lichtjes, vonkjes van groen vuur, dat had hij niet kunnen denken! En nu zag hij 't met eigen oogen. Kijk, daar hing het nu zonder verroeren. En nu, ineens, dreef het omhoog en streek weer elders neer: waar is het nu gebleven? - Kijk, daar komt het en heel zoetjes drijft het nu verder... Wat zou het zijn? Hij wou dat toch eens weten. Hij steeg af van zijn paard, bond het vast aan den stam van een ouden halfverweerden den langs zijn pad, en ging den

weg af, het licht achterna. Hij hief met moeite de voeten uit den moerassigen bodem, en telkens als hij bijna bij het vlugge, glanzende glimpje was, viel het weer òp in de lucht en dreef lichtend verder. Zoo vlug de moerassige bodem het hem toeliet, snelde de hoofdman het achterna, al verder en verder van zijn pad, al verder en verder het moeras in. Toen zag hij het licht niet meer. Het was ineens weg. Hij wachtte, maar het kwam niet meer terug. Het was plotseling te loor gegaan, en, verbaasd, stond hij nog rond te zien, waar het was gevlogen. Zoo stond hij stil, ineens in een dieper donker, zijn oogen zochten over de vlakke. Misschien, dacht hij, ligt het verscholen onder het blaadje van een plant; en als zijn oogen het raadsel niet vinden konden, zei hij bij zichzelf: kom, ik houd me maar te lang op, ik rijd door. Hij wou omkeeren, en het viel hem op, hoe zijn voeten kil en klam werden, en toen hij gaan wou, voelde hij zich vastgezogen in den bodem. Hij spande al zijn krachten in, om de voeten uit die drabberige brei omhoog te krijgen, maar neen, het ging niet. Koud als hij

was, brak het zweet hem plotseling warm uit, en hij bedacht, dat hij hier niet zou uitgeraken, omdat hij, als hij den eenen voet trachtte omhoog te trekken, met den anderen al weer dieper wegzonk.

Hij boog zich voorover en greep met zijn handen naar den grond, om zoo steun te vinden en dan de voeten uit den bodem te kunnen optrekken. Maar toen hij op zijn handen rustte, voelde hij tusschen de opengespreide vingers koud vocht omhoog borrelen, zijn handen zonken toen ook langzaam in een drabberige kilte weg. Snel als de weerlicht stond hij dan overeind, hij voelde zijn eigen zwaarte, nu besepte hij ineens: ik ben in een moeras, in het moer geraakt en ik zal niet van deze plaats komen, ik zal hier weg-zinken en den dood vinden.

Het was of zijn hart stilstond, hij werd plotseling koud tot op het gebeente, duizelde, toen beving hem een weeïg gevoel, een drang naar braken, het hart klopte hem in de keel van de ontzetting der zekerheid van den onvermijdelijken dood!

Toen begon hij zich als razend te verzetten: hij wrong zijn lichaam, sloeg met de handen naar den hemel, spande alle krachten in, om toch los te komen, maar zijn beenen, diep in den bodem vastgezogen, waren al lam. Vastgeklemd in die zuigende aarde voelde hij zich dieper en dieper zinken. Er moet mij hier iemand redden; - maar er was geen levende ziel, uren en uren ver in den omtrek. En, snel als de bliksem, ging door zijn hoofd deze gedachte: al zou iemand naar mij toe komen snellen, die zou te zamen met mij verzinken. Ik moèt hier doodgaan!

Toen, in het gezicht van den zekeren dood, verbijsterd door de absolute zekerheid: ik moèt hier doodgaan, niemand kan mij redden - lachte hij: de lach van een van angst krankzinnige. Daar klonken kreten, kreten door den nacht, huilen, dat niets menselijks meer had, gillen, brullen, hoog boven de sombere klachten van den wind en den doffen roep van den roerdomp uit. En ofschoon hij toch wel wist, dat, zoover zijn stem dragen kon, er geen levende ziel was, en, al was er wel iemand, dat

die hem dan tòch niet redden kon, bleef hij maar altijd zijn hulpkreet uitgillen, altijd heviger, woester.

Eenige oogenblikken spande hij zich in om tot bezinning te komen. Hij dacht toen: Laat ik niet laf zijn. Laat ik moedig zijn, in het gezicht van den dood. Maar toen sprong in zijn hersens de gedachte: aanstonds zal ik tot mijn schouders zijn weggezakt, dan zal mijn hoofd, - mijn mond, neus en oogen - wegzinken in de modder! Hij was nu tot het middel weggezakt en begon opnieuw, als een razende, te worstelen om los en bevrijd te geraken, om toch bevrijd te geraken, maar de ontzettende benauwenis sloeg zijn weerstrevende krachten lam. En zoo als een eik vastgeplant staat in den grond, zóó zat hij vast, als gesmééd in den hem omklemmenden bodem, die hem immer dieper trok. De kwelling van den dood maakte hem razend. O, te moeten sterven, over eenige oogenblikken, zóó onherroepelijk zeker, zóó on-omstootelijk vast, reeds gegrepen te zijn door den grijp-arm van den dood: hij gilte en brulde opnieuw. Maar hij zonk dieper, en,

naarmate hij dieper zonk, zonk hij ook sneller. Hij kreeg toen het gevoel, als zou er iets bersten in hem, hij voelde het doffe, dompe slaan van zijn bloed, het drong naar zijn hoofd, het hart pompte met snelle, felle bonzingen, met hamerend geluid, - hij zonk steeds dieper. - Even nog een grenzeloos weemoedige gedachte aan het leven en zijn schoonheid, die hem verrukkelijker scheen dan ooit, toen nam hij zijn eigen hartslag niet meer waar, de gewaarwordingen verdoften geheel en een zwak gereutel en korte gebroken snikken welden op uit den openhangenden mond. Langzaam-aan dreef hij dieper weg, de bodem zoog hem verder op, altijd maar verder. De over den bodem uitgestrekt liggende armen dreven den grond in, de handen rukten blaadjes mee van een klein struikje, dat ze hadden vastgegrepen, het achter-over liggende hoofd, met de uitpuilende oogen, zonk weg, de grond drong door den wijd openhangenden mond verstikkend naar de keel... de bodem zoog den helm in, sloot er zich over heen, vocht begon fel omhoog te borrelen.

Toen, met een stoot, begon de wind heviger te waaien en bracht de ruigte in beroering: daar vonkte ineens weer het dwaallichtje, het glimpje van vuur, de wind nam het mee, het danste, het deinde, het doolde speels en klaar over de vlakte, door den nacht.

Van uit de verte klonk, eenige malen, het driftige gehinnik van een ongeduldig paard.

III

Nu betreedt met mij de peelvlaakte, mijn lezer, die wijde, groote grauwe vlakte onder den grooten diepen hemel. Wij gaan nu naar een eenzaam groepje menschen, die in den bodem graven, er de turf steken, ze op kruiwagens wegvoeren, en er stapeltjes van bouwen. Hoor, daarginds, een roep van verrassing! Een roept zijn makkers bijeen, hij toont hun wat, zie, een gedeukt roestig stuk ijzer of staal, met kluiten aard en doode plantenwortels er nog tegen, hij zuivert het nu, zie, er komen glanzen in van goud, een helm, een helm, de vorm van een helm! Zij zijn gelukkig

om hun vondst. Zij hebben al eens meer iets ouds opgegraven; - de helm van een ridder! roept er een. De vinder legt hem nu tegen een stapeltje turven, gooit een jas erover. Dan, waar zij hem uitgegraven hebben, spitten zij dieper en als een stijf vod graven zij een leeren schabrak op en wat oude munten, een paar schoenen. Opgewonden blijven zij nog even bijeen staan praten, herhalende wat zij reeds zeiden. Daarna, nauwelijks bekomen van de verrassing, laden zij wat zij vonden op een kruiwagen. Een neemt den kruiwagen en duwt dien voor de anderen uit: ze gaan allemaal mee den verren weg naar het dorp. Voor zoo iets mogen zij hun werk onderbreken.

Zij kennen de geschiedenis niet van hem, die eens dezen helm droeg, zooveel eeuwen geleden, de geschiedenis van den tragischen dood van den jongen honderdman, zooals mijn lezer en ik die samen kennen, die jonge honderdman wiens leven en wiens doel ons allen geheim en verborgen blijven en waarvan de geheimzinnige peelvlaakte nimmer iets vertelt...

Liefdezuster

I

Ze heette Gondeke. Ze was maar een klein meisje, ze had donkere oogen, vol droomen. Ze woonde met moeder in een eenzaam huisje, aan den rand van een groot bosch. In dat bosch liep ze graag. Ze hield van elken pijnboom en van elken spar en elken den, ook hield ze veel van boschbloemen, die hier en daar in de groene schemering stonden te bloeien. Van de zon hield ze óók heel veel. De zon en moeders oogen, dat was het mooiste, wat er in het leven is.

Vóór het bosch strekte de heide zich uit. Daar slingerde een weg van wagensporen door, die van het dorp naar dit bosch leidde. Soms kwam langs dien weg een kar gereden: een voerman, die diep in het bosch wit zand

kwam graven, om het te verkoopen in het dorp aan de menschen, die er de vloeren in hun huizen mee bestrooien. Het bosch: dennen en masten, lag op een rij van zandheuvelen, waarachter zich een dorre, wijde zandvlakte uitstreckte: een zéé van zand, wit, en zacht gegolfd door den wind. Waar nu het bosch op de heuvelen stond, was het heel veel jaren geleden óók vlakte. Toen droeg de wind het zand immer verder, en joeg het tot altijd nieuwe heuvelen op. Op de heuvelen, die zich in den loop der tijden reeds hadden gevormd, plantten de menschen toen boomen. Toen deze opgroeiden, kon het zand niet verder meer stuiven. Gondeke ging altijd graag door de zandvlakte loopen. 's Zomers lag ze er lang te droomen bij het ondergaan der zon, de avondwind vervulde haar ooren met gezoem. Maar 's winters bleef zij in huis, bij moeder. Als de avond viel las moeder verhalen uit een oud boek, waarnaar het kind zóó luisterde, dat haar wangen er rood van werden en haar mond er bij open hing.

II

Haar vader had zij niet meer gekend. Die was doodgegaan toen zij nog heel klein was. Maar moeder vertelde dikwijls van vader, zoodat het haar te moede was, alsof ze vader heel goed kende. Er hing in huis een groot portret van vader, dat hij zelf had geschilderd. Ook hingen er nog veel andere schilderijen, die vader allemaal geschilderd had. Er stond ook een kruis op de schouw en voor de ramen bloeiden bloemen in potten. De groote zomer was in het land: deur en vensters stonden altijd open, de lauwe milde zomerwind doortochtte het heele huis. Het was heerlijk bij dat zomerfeest 's morgens wakker te worden. Gondeke werd iederen morgen wakker omdat het zoo licht werd, de zon pàl in haar oogen. Dan had moeder de gordijnen voor het raam wijd opengerukt en lachte om dat wakker worden van haar kind, dat wel iets erg grappigs moet geweest zijn. Het meisje kwam overeind en was met een sprong, aan moeders hals: gojemorgen moedertje, heb je goed geslapen? Dan

begon de nieuwe dag: het leeren uit moeders boeken en het leeren aan moeders hand uit de natuur. Ze werkte ook met moeder in den tuin, die bezijden het huis lag. Op stal stond een geit, die altijd eten moest hebben en moest worden verzorgd. Ook ging Gondeke lopen door het bosch en luisteren naar den wind in de boomkruinen, totdat ze uitkwam aan de zandvlakte. Daar was de zon aan het ondergaan en het kind bleef er droomend bij kijken. Eindelijk moe, strekte zij zich achterover uit en keek in den hemel: in het oosten waren er al twee, drie sterren. Ze moest naar huis en liep haar eigen wegen weer terug. Als ze slapen ging, droeg moeder, op haar rug, haar naar haar slaapkamer. Gondeke plofte in bed, maar knielde dan en bad, en, nauwelijks goed toegedekt, sliep ze als een roos.

III

Toen zijn er enkele jaren heengegaan en het kind, grooter wordende, opgroeiende tot jong meisje, werd altijd stiller, droomeriger.

Moeder wekte haar nu 's morgens met een klopje en een roep aan haar kamerdeur, en moeder droeg haar 's avonds ook niet meer naar bed: daar was ze te gróót voor geworden. Soms, tegen den avond, bij een stillen grijzen regen, als er tegen de ruiten van die zachte, van die onderbroken, van die eenzame tikjes van de regen gingen - het is in zulk een uur goed daarbij te droomen - dan kwam het meisje dicht bij moeder en praatte van den tijd, dat ze nog klein kind was: weet je nog, dat je me in bed liet ploffen, - en dat ik bad bij jou en insliep onder jouw nachtzoen, en dat je altijd zoo lachte, - als je me 's morgens wakker zag worden... weet je nog? Dan knikte moeder, lachende: ja, dat ze het nog wist.

De zomeravondzon zag het meisje altijd weer opnieuw gaan over de zandzee en zich ergens neerzetten, de handen gevouwen om de knieën, droomende. Het meisje tuurde dan aldoor naar het licht, dat aan den westerhemel vonkte en parelde, zij zag het teere ineenvloeien der kleuren. Dan begonnen in den bleeken hemel stilletjes de sterren te glimmen:

het werd avond over haar hoofd, zij moest opstaan en naar huis toe. Moeder deed reeds de vensters toe, en, na het avondwerk, las moeder uit de oude boeken, tot het tijd werd om te gaan slapen. Dan kwam de nachtwind, aangetogen over de zandzee, neuriën aan de gesloten vensters van het huis, waar het leven van een eenvoudige, reine ziel was opengebloeid.

IV

Op een keer ging de zon in nog veel schooneren brand onder dan andere avonden. Het weer was dien dag ruw geweest en wolken hadden den hemel togedekt: nu, tegen den avond, had de wind de lucht zuiver gewaaid, en in den grooten gloed van den hemelbrand in 't Westen, hingen enkele puur-roode wolkjes te drijven. Gondeke zat er, in de zandvlakte, op een terpje, met opgetrokken knieën, waarover haar zomersch kleed gevouwen hing. De avondwind, die onafgebroken over de vlakte kwam, zoemde haar ooren vol geluid,

hij woei door haar haren. Zij greep in het fijne zand en liet het, als water, tusschen haar geopende vingers weer terug vloeien.

Toen, droomend sturende naar de verte, werd zij gewaar, dat daar in het avondlicht iemand ging.

Tegen de lichtere lucht was hij een donkere figuur, een rijzige gestalte, met telkens snelle bewegingen. Hij liep doelloos te dolen, maar stond ineens een oogenblik stil, de hand boven de oogen, uit-te-zien over de vlakte. Hij scheen het meisje opgemerkt te hebben, want plotseling ging hij in haar richting, en kwam naar haar toe. Het meisje werd een beetje angstig, haar hart begon onrustig te kloppen: zal ik maar niet gauw weggaan? dacht ze. Maar onderwijl bleef ze zitten en ze werd zeer nieuwsgierig. De vreemde man liep vlug, met flinke stappen. Zij begon zijn gezicht te onderscheiden, zijn oogen, zijn kleeding, zijn hoed. Zij zag, dat hij jong was. Zij dacht aan een vreemden reiziger, uit verre landen gekomen. Hij lachte nu. Het meisje stond overeind, keek hem aarzelend aan. Hij lachte opnieuw,

een warme, prettige lach, knikte haar toe. En toen hij bij haar was, nam hij zijn hoed af.

‘Goedenavond,’ groette hij.

‘Goedenavond,’ groette ze terug.

Hij bezag haar een oogenblik, met dezelfde lach, een-en-al verrassing, in die eenzame streek hier zulk een lief kind aan te treffen. Ze geleek een meisje uit een sprookje!

‘Wie is u toch, waar woont u?’

‘Ik ben Gondeke,’ antwoordde ze. Ze zei, waar ze woonde, wees naar het bosch: daarachter staat ons huis. Toen was het even stil.

‘Woont ge daar?’ vroeg hij, verwonderd.

‘Ja, met moeder.’ Toen, op haar beurt, vroeg zij:

‘En gij, wie zijt gij?’

Hij zei, dat hij een reiziger was, een reiziger zoo maar voor plezier, hij kwam uit de naaste stad, die vele uren ver loopen achter het dorp lag, ginds achter het bosch, dat hij van avond was doorgekomen: maar haar huisje had hij niet gezien. Hij had den heelen dag lang geloopt. De regen had wel gedreigd, maar het was toch droog gebleven, - en nu

zoo'n mooie avond; nu zou hij aanstonds terug gaan naar het bosch, waar hij op 't mos onder een ouden pijnboom een plekje wist om te slapen.

‘Slaapt gij zoo maar buiten?’

Ja, op zijn zwerftochten deed hij dat graag, als de nachten zacht waren en zomersch. Dan sliep je heerlijk aan het hart der aarde.

Zij dacht even na. Hij, onderwijl haar beschouwend, zei eensklaps:

‘Maar ga toch weer zitten!’

En toen zij nog aarzelde, liet hij zelf zich neervallen en ging zitten. Hij zei, dat hij vermoeid was en lei zijn hoed naast zich neer. Toen kwam zij ook zitten, naast hem, zóó, dat hij haar in het gezicht kon zien. Haar handen grepen weer in het zand en ze deed weer onbewust het spelletje: een handvol zand nemen en het weg laten vloeien, tot een klein hoopje, door de geopende vingers. Hij zag een tijdje lang naar haar spel en zei eindelijk lachende:

‘Wat hebt u fijne, welgevormde handen. Moet u nooit werken?’

‘Ja wel, moeder en ik doen samen het werk.’

‘Daar zou menig stadsmeisje trotsch op zijn, op zulke handen.’

‘Hebben die dan andere handen?’

‘Niet zulke fijne. Héél veel zijn er, die niet zulke fijne handen hebben.’

‘Hoe komt dat?’

‘De meeste meisjes in de stad moeten werken, om geld te verdienen. De meeste menschen zijn arm, weet je dat wel?’

‘Ik ben nog nooit in de stad geweest. Maar moeder zegt dat wel eens, moeder zegt wel eens dat daar zooveel verdriet is. Is dat waar?’

‘Ja, daar wordt heel veel geleden.’

Het meisje zat nu stil, met de handen in den schoot. Die armoe en dat verdriet vond ze heel erg.

‘Hoe komt dat?’ vroeg ze.

‘Ja, dat is allemaal zoo gauw niet te zeggen: maar in hoofdzaak komt alle ellende door de armoede en de zonde. Ja, u woont hier wel heerlijk, zoo ver van de menschen af. Ik

ben er liefst maar zoo ver mogelijk vandaan. Menschen - ten minste vele mensen, zijn heel leelijk... De steden zijn eigenlijk leelijk om er te wonen. Maar, niet alle mensen kunnen buiten, op een dorp wonen. Die de dorpen bewonen, dat zijn er maar weinigen, de meesten wonen in de stad, omdat ze moeten. De fabrieken doen dat, om de fabrieken heen wonen er duizenden, allemaal in kleine, donkere, precies eendere huizen: dáár juist wordt het meest geleden... door de armoede. U is heusch te benijden, dat u hier zoo woont.'

'Maar als ik in de stad woonde, dan zou ik toch zoo maar niet van die arme mensen vandaan lopen...'

'Waarom niet?'

'Och, misschien ook wèl. Ik weet het niet. Hebben ze graag, als je bij hen blijft?'

'Dat weten ze niet eens. Daar hebben ze geen erg in... en ze geven er immers niets om!'

'Maar als je nou veel van hen zoudt houden, van die het meest ellende hebben... en als je iets voor hen deed!'

‘Ja, dån... maar dat is gauwer gezegd, dan gedaan. Dat is allemaal zoo moeilijk. Daar wordt in de stad voor de arme menschen ook wel wat gedaan... voor hen die lijden door armoede... Maar die lijden door de zonde, die staan het meest alleen, die zijn er het èrgst aan toe...’

‘Daar zou ik dan het meest van houden.’

Hij bekeek haar, lachend. Wat een argeloosheid. Maar toch mooi.

‘U hebt zeker wel een goede moeder...’ zei hij.

‘Ja...’ zei ze zacht.

Toen wendde ze de oogen af en beiden tuurden daarna naar het avondrood, het laatste rood, dat langs den einder weg-vloaide. De wolkjes, die straks zoo puur rood waren, waren nu heel ver weg gedreven, ze waren nog maar zachtroze. Tegen een, dat wat eenzaam hing, kleurde nog een paars tintje. Naar boven werd de hemel teergroen, en altijd bleeker: recht boven hun hoofden werd het pure blauw donker, en er stonden in 't oosten al enkele sterren. De stilte was zoet, zacht.

Heel in de verte ging er, zwakjes, een fijn gefluit, en een lang gerommel in den avond: een trein, die voorbijreed. Ze luisterden naar dat verre loopende rommelen, totdat het zoetjesaan al zwakker werd en eindelijk niet meer was te hooren. Het meisje liet haar handen rusten naast haar, in 't zand. Toen nam hij een ervan in de zijne, terwijl hij zei:

‘Echte trouwe handen... ze zijn om lief te hebben.’

Zij kleurde ervan, ze was geschrokken, er kwam een zoete onrust in haar ziel, toen trok ze haar hand schielijk terug.

‘Ik moet gaan, 't is al donker,’ zei ze en stond op.

Hij, na even aarzelen, stond ook op. Hij strekte de hand uit, ze legde er de hare in, zij drukten elkander de hand.

‘Dàg,’ zei hij.

‘Dàg,’ groette ze terug.

Zij scheidden, en gingen elk een andere richting uit. Maar zij hadden nog geen honderd passen gedaan, of zij keken om, gelijktijdig. Hij bleef even dralen, groette nog:

‘Dag, hoor... Gondeke!’

En zij met haar zachte stemmetje:

‘Dag...’

Ze zag nog even zijn wuivende hand, wendde toen het hoofd af, en liep, zonder nog om te kijken, door.

Hij bleef staan, totdat zij het bosch was ingegaan, en hij haar niet meer zag. Langs een ander pad liep hij toen het bosch in, langzaam. Aan den boschrand vond hij het huisje. Door het bovenlicht boven de deur, en door de reten der gesloten vensters scheen er licht, hij hoorde een vrouwe-stem, niet die van Gondeke. - Dat is haar moeder zeker, dacht hij, en liep dan langzaam weg van het huisje, te zoeken naar den pijnboom, waaronder hij slapen zou.

V

De herfst was in het land gekomen, het weer werd guur, er kwamen kille buien; toen was het Allerzielen-dag. Gondeke en haar moeder gingen de hei over, naar het dorp, naar de

kerk. Daar, op het kerkhof, op de bankjes voor de graven gekniel, baden de dorpelingen voor de geloovige zielen. Er zaten kinderen voor de graven hunner ouders, en vaders en moeders voor de graven van hun jongen of dochter, en er zaten er, die baden voor een dooden echtgenoot. Maar allen, die hier kwamen bidden, hadden de gestorvenen waarvoor ze baden liefgehad: Heer, geef hun de eeuwige rust, dat zij rusten in vrede. Er zaten moeders stilletjes te schreien, en er zat een meisje te snikken bij het graf van haar verloofde, die pas was gestorven. Gondeke en haar moeder knielden voor vaders graf: een terpje met gras begroeid, en een houten kruis stond ervoor. Gondeke zag moeder de tranen uit de oogen wisschen. Zij bad voor vader, voor al de geloovige zielen, die in 't vagevuur waren: Heer, verlos hen uit hun pijn, laat hen in uwen hemel. Heer, geef moeder troost. Nadien zijn ze naar huis gegaan, en het was al donkere avond, toen ze bij hun huis kwamen. Toen Gondeke naar bed was gegaan, kwam moeder haar nòg eens goeie nacht zeggen, en bleef lang zitten

bij het bed. Toen moeder eindelijk heen ging zei ze:

‘Ge moet altijd blijven bidden voor vader.’

‘Ja, dat zal ik altijd doen.’

Toen, net als vroeger, toen Gondeke nog een klein kindje was, gaf moeder haar groote dochter een kruisje, kustte haar de oogen toe: goedenacht, slaap wel.

VI

Dien winter is Gondeke's moeder gestorven. Het was gauw gegaan. Moeder was op een avond, hoestende, thuis gekomen. Zij ging vroeg naar bed, den volgenden morgen voelde ze zich ziek en bleef te bed. Dat duurde wel een week lang, en toen, op een avond - buiten viel de eerste sneeuw - terwijl het meisje bij moeders ziekbed zat, en het lang stil was, en het zoetjes donker werd, en Gondeke moeder vroeg of ze licht zou maken? - ze kreeg geen antwoord, herhaalde de vraag, vlak bij moeders oor; moeders ademhaling ging eerst heel

onrustig, een korte benauwdheid, toen hield de ademhaling op, moeder was stil doodgegaan.

Het was een kleine begrafenisstoet, die den derden morgen daarna over de hei trok, naar het dorp, naar de kerk, naar het kerkhof: zes mannen in het zwart, die op een baar de doodkist droegen, en een schreiend meisje daarachter.

In den namiddag ging het meisje terug naar het eenzame huis en toen zij dien avond, bij het haardvuur gezeten, lezen wou uit het oude boek, kòn zij het niet, zoo stonden haar oogen vol tranen.

Nooit kwam zóó schoon de lieve lente over het land, in den tuin, in het bosch, als na dezen droeven winter. De zon, des avonds, zag weer het stille meisje gaan over de zandzee en zich languit nederleggen. Gondeke lag dan lang te luisteren naar den avondwind. Die bracht een droefheid aan, een heimwee naar moeder, en het werd in haar hart een dringend verlangen om moeder weer terug te hebben. Het meisje kon de stilte in huis bijna niet verdragen. Wat moet ik toch gaan doen, wat zal

ik toch gaan doen, vroeg ze zich dikwijls af. Dan dacht ze aan den vreemdeling, dien ze den vorigen zomer had ontmoet. Ze dacht soms, dat hij terug zou komen en verlangde ernaar. Als ze, droomend, het ondergaan der zon gadesloeg, dan verlangde ze dat hij terug zou komen.

Maar hij kwam niet terug.

VII

Toen, op een goeden morgen, - de dagen werden al heel lang - is het meisje, met de geit aan een touw achter zich, over de hei gegaan naar het naaste dorp. Daar verkocht ze haar geit en ging op weg, naar de dichtst bijzijnde stad, waar de vreemdeling vandaan was, die haar verteld had, dat daar zooveel geleden werd. Ze liep vele uren, ze liep heel den dag lang. Onder een boom langs den weg at zij het meegenomen brood, dan liep ze weer verder. Zij werd moe, maar 's avonds, toen zij de torens en de tinnen der stad zag blinken,

vond zij nog de kracht om vlugger door te lopen. In de stad aangekomen ging ze, doelloos, niet wetend waarheen, langs de straten. Het werd donker in den hemel, toen werden de straten der stad plotseling hel verlicht. Op een plein kwam ze voorbij een groot gebouw, waar ze vele menschen zag ingaan. Vóór den ingang, die een wijde, hel verlichte hal was, stonden rijtuigen en auto's: er kwamen er aangereden, er reden er weg in den avond. Het meisje keek er naar, bleef staan in het licht, dat uit de hal kwam. Toen werden haar oogen getroffen door een portret, dat boven een sierlijk hokje hing. In dat hokje zag ze door een klein raampje een juffrouw zitten. Ze kwam dicht bij 't portret: die oogen, die stille, kalme lach: *hij* was het, en hoe schoon. Hij hield een viool onder den arm en in de hand een strijkstok. Gondeke keek haar oogen uit. Toen kwam er een lange man, in een groene jas met geel afgezet en gouden knopen, naar haar toe, en vroeg of ze binnen wou zijn? Ja, dat wou ze, ja, zei ze, vol verwachting. De man wees haar toen, met een

hoofdknik, naar de juffrouw in het hokje. Die reikte haar snel een biljet toe en vroeg om het geld. Zij nam het uit haar zak, telde het neer, liep toen aarzelend verder, naar binnen, in haar eenvoudig zomersch kleed, zonder hoed of mantel. Ze kwam door een groote dubbele deur, waar weer een man in groene jas, met gouden knopen stond en de deur voor haar openhield -, in een groote zaal vol licht, er waren daar veel menschen, schoon aangekleede dames en heeren, die allemaal zacht deden en zacht praatten. Ze stond even, ze voelde het geruischlooze toevallen van de deur achter zich. Iemand kwam naar haar toe, zag op haar biljet, ze hoorde zeggen: wilt u me volgen? - en liep achter den man, geruischloos over een dikken looper, totdat de man stilstond bij een stoel. Daar ging ze, rondkijkend, verwonderd gadegeslagen door anderen, die daar bij haar zaten, stilletjes en bedeesd zitten. En ze verzuchtte, dat het hier zoo schoon was, zoo voornaam, en lampen, ze kon ze niet tellen! Een zwoele geur van parfumerieën bedwelmde haar zacht. Droomerig zag ze

naar de vele mensen, dan naar boven: daar, hóóg, tegen het plafond, zag ze een kring van engeltjes, die met bolle wangen op bazuinen bliezen, - dan keek ze voor zich uit: heel voor op een verhooging, midden in groen van palmen, stond een groot, zwart blinkend instrument, kijk, daar was een mijnheer voor komen te zitten, nu hoorde ze zoetjes muziek, toontjes die de zaal in doolden en verdwaald geraakten in het zachte praten van de mensen. Toen kwam plotseling hij. Zij slaakte een kreet, zóó verraste haar zijn komst. De mensen begonnen allemaal in de handen te klappen. Hij boog toen, lachend. Hij was erg schoon, en zoo deftig, een rijke mijnheer. Zij zag het glimmen van zijn lakschoenen, het vonken van het goud van zijn manchetknoopen, in zijn dasspeld viel er licht, ze zag de fijne vonkende straaltjes. Hij hield eerst het instrument in de hand, net zoo als zij 't op de foto had gezien. Toen hief hij het op, er lag iets van een omhelzing in het gebaar waarmee hij het instrument onder de kin plaatste. Ze zag hem maar lachen. Het werd snel stiller, de stemmen van

de pratende mensen gingen heel gedempt. Toen werd een piano-toets aangeslagen: zij hoorde het geluid der viool, een zoeken, een tasten, even een eentonig gekras, dan was het weer stil. Hij wachtte, het instrument onder de kin, de strijkstok gereed. Het praten van de mensen, dat toch al zoo zacht ging, verstomde nu geheel. Een klein lachje klonk nog, eenzaam, schuchter bedwongen, nog het geritsel van papier, dat in een hand werd gefrommeld, - daarna zou men een speld hebben kunnen hooren vallen.

In die stilte ontloek een zoet, ontroerd geluid, een melodie, een lied, zingen van een engelenstem, trillende over de hoofden der mensen heen. Gondeke dacht meteen aan de zandvlakte, aan den zomeravondwind, en de ondergaande zon. Er kwam heimwee in haar ziel, een stil hunkeren naar ze wist niet wat, dat haar hart tot in zijn diepte bewoog. Ze hoorde de muziek, en werd onrustig, een bang geluk, om bij te schreien, maar meteen werd het zóó zoet, dat ze haar ziel vol verrukkingen voelde. O, wat was dit mooi, - en ze zag met

oogen groot open naar hem; ze dacht: hier ben ik, ik hoor u...; maar hij kon haar onder die vele menschen zeker niet zien. Toen hield hij op, de menschen klapten weer allemaal in de handen, en zoo lang en zoo hard, en ze gingen er bij staan. Gondeke ook kwam overeind, op haar teenen staande, al maar kijkende, maar hij zag haar toch niet. Na een tijdje begon hij weer te spelen, nadat het weer zoo volkomen geluidloos stil was geworden, en het was nog mooier dan de eerste keer. Ik ben gelukkig, dacht het meisje, en zij wist toch niet waarom, haar wangen waren rood van opgewondenheid, en er werden telkens oude herinneringen in haar levendig, van den tijd, dat zij nog klein kind was, en aan moeders schoot stond, als de grijze regen tikte tegen het venster van het eenzame huis. Haar hart werd er vol van, zij kon het bijna niet inhouden en meest verlangde zij maar, dat hij haar zou zien, dan zou hij zeker naar haar toekomen. Maar hij zag haar niet, en hij had al verschillende keeren gespeeld en weer opgehouden, en een grooten krans met mooie linten erin had men naar hem

toegedragen. Dan speelde hij weer opnieuw, en nog, en altijd schooner, en de menschen, uitbundig, juichten hem toe, langdurig luid klappend in de handen, trappelende met de voeten, schreeuwende: ho! ho! bravo! En hij, buigend, ging haastig weg, ze wist niet waar, maar ze heeft hem niet terug gezien, ook niet na lang, als in dromen, wachten, toen iemand haar kwam waarschuwen, dat zij nu heen moest gaan en zij zag, dat alle menschen al weg waren: boven haar hoofd gingen de lichten uit, en zij is stil weggegaan, voetje voor voetje, zoo arm, en langs het portret in de hal, waar ze nog even naar keek; - daar buiten reden de laatste rijtuigen weg, en het eenzaam meisje stond in den laten avond, een zwerfster, niet wetend waar naar toe.

VIII

Nu zal ik hem nooit meer terug zien, dacht ze, en in haar ging een stille, onbewust gekoesterde illusie zachtjes dood, - ze voelde

een groote leegte, en meteen beseftte zij, hoe erg alleen zij was, een dier heel eenzamen, een wees, zonder vader of moeder. Er was niemand tot wien zij kon gaan, er waren geen oogen waaruit liefde haar tegenlachte: waar waren er nog zulke eenzamen als zij... om daar naar toe te gaan? Het verdriet overstelpte haar, tranen vloeiden uit haar oogen, - toen wist ze ineens: er zijn er heel velen, die alleen zijn en lijden, en die graag hebben, dat iemand goed voor hen is. Ik zal naar hen toegaan, naar hen, die blij zullen zijn als ik bij hen kom, en ik zal van hen houden, en niet meer alleen zijn. Nu werd het wàrm in haar gemoed, een plotselinge blijdschap, en ze was stil dankbaar, haar plotseling doel verraste haar zelf, zóó, dat ze bijna luid-op: o! riep. - Toen liep zij, zoekende, de eene straat uit, de andere in, zij zag zich een enkele maal nagekeken door een man uit de voorbijgangers, zij hoorde het klingelend beieren van een klokkenspel: eindelijk is zij een donker plein overgegaan naar een hoek, waar geen menschen kwamen, daar stond, donker en groot, een kerk. Zij is gaan

rusten op de trappen daarvóór en daar is zij in slaap gevallen.

De koster, die in den vroegen morgen de kerkdeuren kwam opendoen, zag haar, wekte haar: hé, meisje, wat zij hier deed, wie zij was?

- Gondeke, was ze.

De oude man, spelend met zijn sleutelbos, was zeer verbaasd: woonde ze hier?

- Neen, ze kwam van een ver dorp, haar vader en moeder waren dood. Begint nu de mis?

Maar de koster vroeg verder, of ze hier in betrekking kwam? Of ze hier familie had? Waar ze dan toch naar toe moest? Of ze geen honger had? Ze moest, na de mis, met hem meegaan.

Toen ging zij de kerk binnen, zoetjes-aan kwamen er vroege mensen naar de eerste mis. De priester kwam aan 't altaar: het was een stille zwarte mis. Gondeke vroeg in haar gebed om uitkomst, help mij Heer; laat mij bij de mensen zijn, die lijden, ik zal veel van hen houden en goed voor hen zijn. Ze moeten toch hulp hebben, de arme zieken, zij moeten toch

anderen hebben, die voor hen zorgen, laat mij dat mogen doen.

Toen de mis uit was en de mensen waren weggegaan, kwam de koster haar wenken van haar stoeltje, zij ging met hem mee. Hij woonde in een klein huis, in de schaduw van de kerk: prettig dichtbij, zei hij; en de kostersvrouw had al koffie gezet, toen moest het meisje mee boterhammen eten, en ze liet er zich toe bewegen, want ze had wezenlijk grooten honger.

- Nu moest ze straks naar den pastoor gaan, die wist zeker wel raad voor haar, die had wel meer meisjes geholpen, weezen als zij, die zou wel ergens een betrekking voor haar weten. Wat zou zij graag zijn, zou zij graag op een atelier zijn, of bij een mevrouw in dienst?

Ze wist het niet. Ze at haar boterhammen met smaak, terwijl de kostersvrouw haar maar telkens toeknikte, met warme, vertrouwelijke knikjes, waarbij de oogen één-en-al pret-lach waren, - en de goede vrouw liet haar zien, hoe mooie fuchsia's zij in potten had staan voor het venster, dat uitzicht gaf op een

binnenplaatsje en de kerk, hoog, daarachter.

Toen is zij naar den pastoor gegaan. Ze werd in een kleine kamer gelaten, daar wachtte zij een tijdje, toen kwam de pastoor, na een kloppje, binnen. Hij was ingelicht, maar begon toch te vragen naar haar vader en moeder.

‘Die zijn dood...’

Ja, dat wist hij. Maar had ze geen familie? Was ze, zonder vooruitzicht op een betrekking, hier heen gekomen? maar kind toch! - wat moest zij nu aanvangen?

‘Ik wil zieken oppassen en verzorgen!’

‘Ja... ja!... maar gaat dat maar zoo? - Daar moet ge opleiding voor hebben, daar moet ge voor leeren.’

Toen zei ze eenvoudig:

‘Ja, ik wil dat erg graag leeren.’

En ze vertelde, hoe ze op haar dorp wel geweten had, dat er in de steden zooveel hulpeloos wordt geleden, dat daar handen te kort komen om te helpen. Het ergste vond ze wel, dat er mensen waren, die maar niemand hadden die hun leed medevoelde en die van hen hield. Die moeten toch wel blij zijn, als

er iemand komt, die graag goed voor hen wil zijn? Toe, laat mij dat mogen doen. Laat mij voor zieke mensen mogen zorgen.

Haar eenvoud trof den pastoor. En hij dacht: zeker, zij kàn er toe geroepen zijn, en hij zei:

‘Je bent een goed meisje, maar het is een gewichtige stap, dien ge wilt doen, ge moet u goed beraden, en bidden, om tot klaarheid te komen, wat uw roeping is.’

Toen begon hij te praten van de zusters der ziekenzorg, van haar moeilijke werk, ja, dat is te leeren... maar liefde voor die arme zieken moest ze vooral hebben... Dat is dikwijls heel moeilijk, want die zieken, dat zijn allemaal niet zulke lieve wezentjes om te vertroetelen: nee, de meesten hadden leelijke, walgelijke ziekten, en de meesten waren heel lastig, onhandelbaar. En sterke zenuwen, kind, om het lijden te kunnen aanschouwen... al is het nog zoo erg, ge moogt er nooit voor terugdeinzen... Onze zusters, ja, het zijn maar nonnetjes, en men stelt ze zich wel eens voor als stille verlegen wezens, die de wereld niet durven inkijken en

bij wierookgeur van den hemel droomen... Maar menige wereldsche dame, als ze een uur lang de taak eener ziekenzuster moest waarnemen, zou minstens, eer 't uur om was, tienmaal flauw gevallen zijn, ja, ja!... 't Zijn dappere, moedige heiligen, onze zusters!... 't Voornaamste is, dat ge, vanzèlf, moet houden van menschen, die voor anderen dikwijls een walg zijn... En als ge dat kunt... als ge voor dit alles geroepen zijt... dat is héél mooi... ja, dan moet ge 't doorzetten...

Gondeke luisterde maar, blij verrast, dat de pastoor haar dan helpen zou. Het moeilijke van de taak zag zij zoo niet in, maar de liefde drong haar, de liefde, die immers alles aan kan.

Toen de pastoor eindelijk was uitgepraat, ging hij zijn steek opzetten en nam zijn stok. Toen gingen ze, het meisje en de pastoor, samen naar buiten - het was een zonnige zomersche dag geworden - en ze zijn samen naar het Elisabeths gasthuis gegaan: daar deed een stille zuster hen open, daar werd Gondeke novice; - veel later is zij er geprofest.

IX

En ze werd een goede, toegewijde, beminde ziekenzuster. Ze was wel wat tenger, en wat stil, en wat droomerig soms, maar ze had al haar zieken lief, en ze hielden allemaal van haar. Den eersten tijd, in de wijken der armen, als zij gestaan had bij een stervende in het kraambed en in de tranenoogen van den vader zag, of ze hoorde het huilerige kermen-van-pijn van een ouden zieken grijsaard, en zij zag al de ellende van armoe en tekort, van bitteren nood, dan was het haar wel eens zóó bang om het hart geworden, dat ze 't uitsnikte en geen woorden wist om te zeggen; maar later had ze geleerd zich te vermannen: in haar ontroering was ze zacht, lachte de zieke bemoedigend toe, troostte en bemoedigde een omgeving, drukte een hand, streelde een hoofd, en haar oogen zeiden: ik heb u lief, hoor! - Ik hou zooveel van u als ik maar kàn, wat wilt ge graag, dat ik voor u doe? Dat ried zij dan wel uit den blik waarmee men haar aanzag. Het zachte uit haar oogen - dat uit haar mede-lijdende hart

kwam - ging over in het hart van hen die ze hielp. Bij al haar zorgen had ze de liefde, al haar zorgen en doen gedijde in haar liefde: bij haar bezigheden, die haar zoo vanzelf af gingen, spraken haar stem, haar oogen van haar liefde.

O, wat was er een nood, een lijden! Lichamelijk lijden, maar meer nog waren er zielen in nood. Ze moest altijd helpen. Als zij het zieke lichaam verpleegde, moest zij de bedrukte arme ziel ook helpen. Dat kon geen zoo als zij. Zij wist zoo precies, zij voelde zóó zuiver, hoe dat moest, haar eenvoudige gezonde verstand deed vanzelf al de dingen *juist*, waartoe haar gevoel haar dreef.

Aan haar vroegere leven dacht zij niet, zij had er geen tijd voor. Zij was altijd bezig, van den morgen tot den avond: druk als zij het had! Maar zij beklagde zich niet, nee, ze vond het juist goed, dat ze zooveel had te doen. Een enkelen keer kon zij nog wel eens denken aan de vroegere jaren. Aan haar huisje aan den rand van het bosch: dan zag zij weer vaders schilderijen en den kruislieveheer aan

den wand. Of ze lag te luisteren, bij de zomeravondzon, in de zandvlakte, naar de geheimen van den wind: dan was het zoo angstig stil, dacht het haar: ze zag dan eensklaps den vreemdeling komen en stil voorbijgaan. Ze zag hem oprijzen in een visioen van de concertzaal. Waar hij, verheven en grootsch, zoo verwoerend speelde. Maar dan kwam men haar wekken voor de nachtwake, om een medezuster af te lossen: zij ging naar haar zaal, met den lach om haar droom nog om de lippen; - ze liep, zoetjes op haar teenen, de bedden langs, kijkend wie er soms wakker lag: bij de zieke, die niet slapen kon, kwam ze zitten, ze schikte het hoofdkussen, ze nam een hand in de hare, ze fluisterde woorden om te bemoedigen, en luisterde onderwijl naar alle geruchten, of niet een der slapenden wakker werd en haar noodig had...

EINDE